

T.C
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

II. DÜNYA SAVAŞI DÖNEMİNDE KONYA
EKONOMİSİ VE FİYAT HAREKETLERİ

Şeyda DURSUN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ

Konya 2013

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı:	Şeyda DURSUN
	Numarası:	104226001007
	Ana Bilim / Bilim Dalı:	İktisat Ana Bilim Dalı / İktisat
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
Tezin Adı	II. Dünya Savaşı Döneminde Konya Ekonomisi ve Fiyat Hareketleri	

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin imzası
(İmza)

Dursun

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şeyda DURSUN
	Numarası	104226001007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat Ana Bilim Dalı / İktisat
	Programı	Tezli Yüksek Lisans
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ
	Tezin Adı	II. Dünya Savaşı Döneminde Konya Ekonomisi ve Fiyat Hareketleri

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan II. Dünya Savaşı Döneminde Konya Ekonomisi ve Fiyat Hareketleri başlıklı bu çalışma 29.11.2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvan, Adı Soyadı

Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ

Doç. Dr. Caner ARABACI

Doç. Dr. Mehmet MUCUK

Danışman ve Üyeler

Danışman

Üye

Üye

İmza

ÖNSÖZ

“II. Dünya Savaşı Döneminde Konya Ekonomisi ve Fiyat Hareketleri” adlı yüksek lisans tez çalışmamın hazırlanış süreci boyunca değerli fikirleri ile bana örneklik eden, değerli zaman ve yardımlarını esirgemeyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ’a, gazete koleksiyonlarını temin etmemde yardımcı olan Sayın Doç. Dr. Caner ARABACI’ya ve Mahir Selim AKÇAKAYA’ ya, değerli hocam ve arkadaşım Arş. Gör. Bilal ÖZEL’e ve bugünlere gelmem de en büyük emek sahibi olan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Şeyda DURSUN

Konya, 2013

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şeyda DURSUN	Numarası: 104226001007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat Ana Bilim Dalı / İktisat Bilim Dalı	
	Danışmanı	Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ	
Tezin Adı		II. Dünya Savaşı Döneminde Konya Ekonomisi ve Fiyat Hareketleri	

ÖZET

İkinci Dünya Savaşı yıllarında; savaşın başlamasıyla seferberlik havasına giren Türkiye’de, faal nüfusun önemli bir kısmının silâh altına alınması ve devlet bütçesinin giderek artan savunma giderlerine ayrılması ile 1939-1945 döneminde Türkiye Cumhuriyeti savaş ekonomisi politikası izlemek zorunda kalmıştır.

Her ne kadar savaşa girmemiş olsa da sınırlarında kadar gelen savaştan Türkiye’nin ve Konya’nın etkilenmemesi kaçınılmazdı. Savaşın başlaması ile gıda fiyatlarında hızlı bir artış başlamıştır. Bu artış daha sonra giyecek, eşya, ev ve yakacak fiyatlarına da sirayet etmiştir. Halkın büyük bir kısmının toprakla uğraştığı Konya’da fiyat artışlarının, mahsullere verilen paraya yansıtılmaması, tam tersi olarak devletin narh koyarak bunları satın alması sonucu, alım gücü çok düşmüştür.

Türkiye’yi Dünya’dan, Konya’yı da Türkiye’den ayrı incelememiz mümkün değildir. Bu yüzden çalışmamızda bu üç sacayağı etrafında araştırmalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Türkiye Ekonomisi; Konya, Konya Ekonomisi, Konya Yerel Basını

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Şeyda DURSUN	Numarası: 104226001007
	Ana Bilim / Bilim Dalı	İktisat Ana Bilim Dalı / İktisat Bilim Dalı	
	Danışmanı	Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ	
Tezin İngilizce Adı		The Economy of Konya in World War II. And Price Fluctuations	

SUMMARY

In the course of World War II, with the outbreak of the war, in Turkey which was in mood of mobilization, it was discussed that an important portion of current population would be called into military service, and rising proportion of state budget would be reserved. In short, between 1939 and 1945, entering of country into war economy was discussed.

Although it did not join in war, it was inevitable not to be influenced from war that reached up to its borders by Turkey and Konya. With the beginning of war, a rapid increase started in food prices. Then, this increase also spread to clothing, goods, and house and fuel prices. In Konya where most of the people engaged in soil treatment, purchasing power decreased as a result of non-reflection of price increases on price given to crops, because, on the contrary, state set a fixed price and purchased them.

We could not separated Turkey from the World also konya from Turkey. Therefore this study surveys were conducted around three main headings.

Key Words: Turkey, Turkish Economy, Konya, The Economy Of Konya, The Local Press of Konya

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI.....	i
YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ	x
1.BÖLÜM İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYO - KÜLTÜREL DURUMU.....	1
1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GENEL BAKIŞ	1
1.1.1. Savaşın Çıkışı ve Sebepleri	5
1.1.3. Türkiye'nin Gelişen Olaylar Karşısında Tutumu.....	15
1.2. TÜRKİYE’NİN SAVAŞ SIRASINDA İZLEDİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARI VE YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER	19
1.2.1. Milli Koruma Kanunu.....	22
1.2.2. Karaborsa ve Vurgunculuk.....	47
1.2.3. Tüketim Kontrolü ve Karne Uygulaması.....	57
1.2.4. Varlık Vergisi.....	61
1.2.5. Yüzde 25 Kararı	64
1.2.6. Toprak Mahsulleri Vergisi	67
1.3. SAVAŞ YILLARINDA TÜRKİYE’NİN SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU	67
1.3.1. Eğitim ve Kültür Politikaları	68
1.3.2. Nüfus Durumu	80
1.3.3. Sağlık Politikaları	85
1.3.4. Basının Durumu	86
2. BÖLÜM 1939-1945 YILLARI ARASINDA YEREL BASINDA KONYA’NIN GENEL DURUMU	88
2.1. TARIM	88
2.1.1. Tarımsal Üretim İle İlgili Haberler	88
2.1.2. Kuraklık ve Tabii Afetler İle İlgili Haberler	94
2.1.3. Ziraatın Çeşitlendirilmesi İle İlgili Haberler	97
2.1.4. Kooperatifçilik İle İlgili Haberler	100
2.1.5. Konya İlçelerinin Tarımsal Faaliyetleri ile İlgili Haberler.....	101

2.2. HAYVANCILIK.....	103
2.2.1. Hayvancılığın Gelişimi	104
2.2.2. Hayvan Hastalıkları	106
2.3. İMAR, YAPI VE BELEDİYE HİZMETLERİ	107
2.3.1.Şehir Merkezi Faaliyetleri.....	107
2.3.2. İlçe ve Köy Faaliyetleri.....	110
2.3.3. Vakıf Eserleri Faaliyetleri	110
2.4. ULAŞIM.....	111
3. BÖLÜM 1939-1945 YILLARI ARASINDA YEREL BASINDA KONYA EKONOMİSİ.....	114
3.1. FİYAT HAREKETLERİ.....	114
3.1.1. Ekmek Fiyatındaki Değişiklikler.....	114
3.1.2. Et Fiyatındaki Değişiklikler	117
3.1.3.Şeker Fiyatındaki Değişiklikler	120
3.1.4. Kahve Ve Çay Fiyatındaki Değişiklikler	122
3.1.5. Diğer Gıda Ürünleri ve Türevlerinin Fiyatlarındaki Değişiklikler	123
3.1.6. Benzin, Odun-Kömür ve Diğer Maddelerin Fiyatındaki Değişiklikler.....	125
3.1.7. Konya Ticaret ve Zahir Borsası'nda Görülen Fiyat Hareketleri.....	130
3.2. BANKALAR	132
3.2.1.Konya İktisadi Milli Bankası	133
3.2.2 Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi	136
3.2.3. Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi.....	137
3.2.4. Konya Türk Ticaret Bankası	138
SONUÇ	140
KAYNAKÇA	143

TABLULAR LİSTESİ

Tablo1: 1936-1946 Yılları Arası Hükümetler	2
Tablo 2: 1938-1943 yılları arasındaki ortalama fiyatları ve artış oranları.....	49
Tablo3: Eğitim Durumu (1939-1945)	69
Tablo 4: Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler(1927-1945).....	81
Tablo 5: Sayım Yıllarına Göre Şehir ve Köy Nüfusları, Toplam İçindeki Oranları	82
Tablo 6: Cinsiyete Göre Nüfus (1927-1945).....	83
Tablo 7: 1935-1950 Arasında Kaba Doğum ve Ölüm Oranları.....	84
Tablo 8: Tarım Mahsullerinin Toplanması	93
Tablo 9: Konya Sulama İdaresi Çalışması	95
Tablo 10: Meyvelerin Toplanması.....	100
Tablo 11: Vergiye Tabi Hayvanların Toplanması.....	103
Tablo 12: Ekmek Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması	117
Tablo 13: Et Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması.....	120
Tablo 14: Kesme Şeker Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması.....	122
Tablo 15: Zeytin Yağı- Sabun Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması.....	125
Tablo 16: Odun kömürü - Odun Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması	129
Tablo 17: 1939 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları	130
Tablo 18: 1940 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları	131
Tablo 19: 1941 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları	131
Tablo 20: 1943 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları	131
Tablo 21: 1944 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları	132

Tablo 22: 1945 Yılı Ticaret ve Zahir Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları	132
Tablo 23: Konya İktisadi Milli Bankası 1939 yılı bilançosundaki diğer miktarlar	133
Tablo 24: Konya İktisadi Milli Bankası 1940 yılı bilançosu.....	134
Tablo 25: Konya İktisadi Milli Bankası 1943 yılı bilançosu.....	135
Tablo 26: Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi 1943 yılı bilançosu.....	137
Tablo 27: Konya Türk Ticaret Bankası 1939 yılı bilançosu.....	138
Tablo 28: Konya Türk Ticaret Bankası 1941 yılı bilançosu.....	139

GİRİŞ

Ülke ekonomilerinin kurumsal yapısını, gelişme sürecini değiştiren olgulardan birisi de savaştır. Bölgesel veya topyekün savaşın ortaya çıkışı ile birlikte, savaşın içinde yer alsın veya almasın, ülke ekonomilerinin hedefleri, gelişme süreçleri doğrudan ve hızla etkilenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye için ağır şartlar altında bir ölüm-kalım dönemi teşkil etmiştir. Savaşın fiziki tahribatından korunabilmişse de, ekonomik tahribatından kurtulamamıştır.

Çalışmanın tamamında, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşına girmemesine karşın, savaşan ülkeler gibi, savaş ekonomisinin yarattığı koşullarda yaşadığı, bu nedenle 1939-1945 döneminin Türkiye ekonomisi açısından farklı bir dönem olduğu anlatılmaya çalışılmıştır.

Sözü geçen dönemdeki sosyal ve ekonomik kararlar, geriye bağlantılı olarak, devletçilik döneminin izlerini taşıdığı gibi ileriye bağlantılı olarak, ülkenin savaş sonrası siyasi ve ekonomik açıdan batı ülkelerinin yanında olmak amacı ile gerekli adımlar atmaya yönelik hazırlığın yapıldığı bir dönemin ürünüdür.

Savaş yıllarında yaşanan sıkıntıları, bu sıkıntıları gidermek için gösterilen çabaları çözümleyebilmek, ancak savaş öncesi koşullarını algılamak ve bilmekle olanaklıdır.

Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde 1939- 1945 yılları arasında devletlerin savaş karşısında aldıkları önlemler ve Türkiye ekonomisinin yapısal özellikleri ve izlenen ekonomi politikaları incelenmiştir. Ayrıca ülkenin eğitim, sağlık, ulaşım gibi konuları ele alınmış, sosyo- kültürel durumu değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada; Konya'nın ekonomik geçmişi, Ekokon Gazetesi ve diğer kaynaklar ele alınarak incelenmeye çalışılmıştır.

Konya'nın değişik açılardan genel durumuna bakmak, yüzyıl içinde nereden nereye geldiğini ortaya koyacaktır. Bu sebeple ikinci bölümde şehrin tarımsal faaliyetleri incelenmiş, ziraatın geliştirilmesi için yapılan çalışmalar, hayvancılık ve imar ve yapı faaliyetleri irdelenmiştir.

Son bölümde fiyat hareketlerini daha iyi görebilmek için gıda ve diğer maddeler üzerindeki fiyat değişiklikleri ve sebepleri başlıklar altında sunulmuştur. Dönem itibariyle şehrin iktisadi faaliyetlerinde rol oynayan bankaların kar ve zararlarını gösteren bilançolar incelenmiştir.

1.BÖLÜM

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI YILLARINDA TÜRKİYE’NİN SİYASİ, EKONOMİK VE SOSYO - KÜLTÜREL DURUMU

1.1. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINA GENEL BAKIŞ

Dünyada sıcak savaşın adım adım ilerlediği günlerde Türk ulusu, 10 Kasım 1938’de Büyük Kurtarıcısını kaybetmişti. Ülke son sekiz yılda Devlet öncülüğünde planlı sanayileşme uygulamasıyla tamamlanan bir atılım göstermişti. Fakat uygulanabilseydi mutlaka daha ileri bir sanayileşme hamlesi yaratacak olan İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP) uygulamaya konamadı. Şevket Süreyya Aydemir’in belirttiğine göre, Türkiye de savaş öncesinde ekonomiyi savaş şartlarına hazırlamak için bir çalışma yapmadı. Ordunun kendi içinde yaptığı hazırlıklar dışında, savaş ekonomisi şartları ve meseleleri üzerinde durulmadı. (Aydemir, 1975: 70). Oysa devletin savaşın devam ettiği yıllarda üretim ve bölüşümü yönetecek ve denetleyecek bir organizasyon kurması gerekirdi.

Atatürk döneminden bu yana Türkiye’de "elektik" model dediğimiz karma bir ekonomik model yürütülmekteydi. Bu Türkiye’nin kendi koşullarına göre belirlenmiş bir devletçilik anlayışıydı(Ülken, 1981: 23). Buna karşılık, Herslag’ın ifade ettiği gibi, uygulana gelen devletçilik politikası Türkiye’nin savaş şartlarına daha kolay intibakında etkili oldu(Herslag, 1968: 131).

İkinci Dünya Savaşı başladığında Türkiye’de tek parti yönetimi (Cumhuriyet Halk Partisi) uygulanmaktaydı. Savaş yıllarında Türkiye’nin uyguladığı politikaya yön verenler çok dar ve sınırlı bir kadroydu. Piramidin tabanı T.B.M.M., ortasını CHP’nin Meclis Grubu ve Kabine, en üst kademesini ise İsmet İnönü oluşturmaktaydı. Bu saydığımız T.B.M.M. , Meclis Grubu ve Kabine de önderin politik iradesinin uzantısıydı. Tek partili bu iktidar yapısı, Türk toplumunun

politikada faaliyet gösteren unsurlarının neredeyse tümünü içeriyordu. Bu dönemim iktidarı merkezîyetçi ve otoriter bir yapıda idi(Deringil, 2007: 38).

Tablo1: 1936-1946 Yılları Arası Hükümetler

Cumhurbaşkanları	Hükümetler	Dışişleri Bakanları	Dışişleri Genel Sekreterleri
M. İsmet İnönü (11 Kasım 1938 – 22 Mayıs 1950)	II. Refik Saydam Hükümeti - CHP (03 Nisan 1939 - 09 Temmuz 1942)	Şükrü Saraçoğlu (11 Kasım 1938 – 13 Ağustos 1943)	Numan F. Menemencioğlu (01 Temmuz 1929 – 16 Ağustos 1943)
	I.Şükrü Saraçoğlu Hükümeti – CHP (09 Temmuz 1942 - 09 Mart 1943)	Numan F. Menemencioğlu (13 Ağustos 1943 – 25 Haziran 1944)	
	II. S.Saraçoğlu Hükümeti – CHP (09 Mart 1943 - 07 Ağustos 1946)	Hakan Saka (13 Eylül 1944 – 10 Ekim 1947)	Cevat Açıkalın (16 Ağustos 1943 – 15 Ekim 1945)

Kaynak:(Akdevelioğlu, 2001: 387).

Savaş sırasında devletin izlediği yol sürekli dalgalanmalar geçirmiştir. Savaş yıllarında iç politikaya yön veren en önemli etken dış politik gelişmeler olduğu için,

hükümette yapılan değişimler de buna göre şekillenmiştir. Savaşın başlangıcından 1942 yılının ortalarına kadar Refik Saydam Hükümeti döneminde katı fiyat denetimleri, tarım ürünlerine düşük fiyatlarla el koyma gibi yöntemler kullanılmıştır.

Refik Saydam'ın ölümünden sonra kurulan I. Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde işe bir önceki dönemde yoğunlaşan şikâyetler üzerine, sıkı denetimler gevşetilerek bir ölçüde piyasanın düzenleyiciliğinden yararlanmak istenmiştir.

Bu dönemde fiyatların hızla tırmanması üzerine 1943 yılı başlarında kurulan II. Saraçoğlu Hükümeti sırasında yeniden devletin düzenleyiciliği ağırlık kazanmıştır. Savaş sırasında Türkiye'yi en fazla etkileyen ve zorlayan sorun, ekonominin gidişatıydı. Ancak yöneticiler, savaşa girilirse dahi ülke ekonomisinin, savaş ekonomisi koşulları içerişine hızla gireceğini düşünmüyorlardı. Nitekim savaşın başında Başbakan Refik Saydam TBMM'de şöyle diyordu: *“Zirai istihsal vaziyetimiz emin ve sağlamdır. Gıda maddeleri üzerinde herhangi bir sıkıntı varid değildir... İstihsal kudretimiz eski devirlere nispet edilemeyecek derecede yüksektir. Geçen Umum Harpten evvel büyük şehirlerimizin ekmek ve un ihtiyacının dışarıdan temin edildiğini hepimiz hatırlarız. Bugün işe buğdayda ihraç edecek vaziyete geçmiş bulunuyoruz. Sekiz-on yıl evveline gelinceye kadar 20-25 milyon kentali (2-2.5 milyon ton) ancak bulabilen buğday rekoltesi bugün 35-40 milyon etrafındadır. Ki ihtiyacımızın mevkiindedir. Toprak Mahsulleri Ofisinin silo ve depolarındaki buğday miktarı bir buçuk milyon kentaldir. Köylü ve tüccar elinde de en az iki misli bir stok kalmış olduğunu tahmin ediyoruz”* diyordu(Pamuk, 1987: 132-133). Bu iyimserlik çok kısa sürmüştür. Ekonomideki kötü gidişatın başında da tarım sorunu ve bu sorunun getirdiği enflasyon afetiydi. Yüz ölçümü 780.623 kilometre kare ve 1940'ta nüfusu 17.869.901 olan Türkiye, savaş döneminde bir tarım ülkesiydi. Toplam nüfusun 13.475.000'ı kırsal kesimde yaşıyordu ve nüfusun % 70'i tarımla uğraşıyordu. Toprakların da ancak %10'u işlenebiliyordu. Bu işlenen kısım da ancak ilkel yöntemlerle yapılıyordu(Metinsoy, 2007: 54).

Bu sorun Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından itibaren var olan bir sorundu. Bu sorun öncelikle giderilmeye çalışılan konulardandı. İlk yapılan

reformlardan bir tanesi de Toprak Reformu'dur. Cumhuriyetin ilanından 2. Dünya Savaşına kadar Toprak Reformu konusunun üzerine gidilmiş ve böylelikle Türkiye'nin kendi kendine yeterli olmayı hedeflediği dönemde tarım kesiminden sanayi kesimine artık aktarımı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Ancak sanayide olduğu gibi tarımda da gerçek kalkınmaya geçilmeden önce yoğun ve uzun bir onarımın gerekliliği idi. Bu sorunun üstesinden gelmeye çabalarken ve tam asıl üretime geçilmeye kalkışırken 2. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi, Türkiye'nin olumsuz etkilenmesine sebep olmuş ve üretim düzeyleri çok önemli gerilemeler göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı devam eder iken, Anadolu tarımı çok büyük darbe yemiş, üretim düzeyleri çok önemli gerilemeler göstermiştir. Buğday üretim düzeyi 1938'den 1945'e yüzde 49,1938 sabit fiyatlarıyla toplam hububat üretimi işe 1938'den 1945'e kadar yüzde 52 oranında düşüş göstermiştir.

Yetişkin nüfusun bir milyon kadarının askere alınması, öküzlerin ordu adına müsaderesi, çiftçinin ürününü değerinin altında devlete satmaya zorunlu tutulması, savaş koşullarının ağırlığına dikkati çekmektedir.

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği politika ile savaşa girmemeyi başararak sıcak savaşın yıkımından kendini korumasını bilmiştir. Ancak alınan tüm tedbirlere karşın Türkiye Cumhuriyeti savaşa dâhil olmadığı halde ekonomik açıdan oldukça yıpranarak çıkmıştır. Özellikle ekonomik abluka, seferberlik, askeri harcamalar ülke ekonomisini temelinden sarsmış ve Atatürk dönemi ekonomik kazanımları silinip yok olmuştur. Ordunun güçlendirilmesi için silâh altına alınan asker sayısının arttırılması ve savaşa hazır tutulması, savunma harcamalarını hiç olmadığı kadar yükseltmiştir. Daha önceki dönemlerde ülke bütçe gelirlerinin yaklaşık yüzde 40'ı savunma harcamalarına ayrılırken savaşın başlaması ile birlikte savunma harcamaları bütçe harcamalarının yaklaşık yüzde 60'ına yükselmiştir (Tezel, 1994: 404).

Savaş ekonomisi şartları sadece devlet harcamalarını arttırmakla kalmamıştır. Büyük bir ordunun beslenmesi tüketim mallarına talebi arttırmıştır. Devlet ordunun iâşesini sağlamak için daha fazla tüketim malını piyasadan veya doğrudan

üreticilerden çekmek zorunda kalmıştır. Bu durum milli hâsılanın yeniden bölüşümüne yol açmış, mevcut dengeleri değiştirmiştir.

Savaş ekonomisi dış ticaretin büyük ölçüde aksamasına, hatta tıkanmasına neden oldu. Yatırım malları ithalindeki daralma özellikle sınaî üretimi olumsuz etkiledi. Tüketim malları ithalindeki tıkanmalar arz-talep dengesindeki bozulma daha da arttı .

Şevket Süreyya Aydemir'in gözüyle Türkiye'nin durumu şöyle özetlenebilir: *“Ülke tam bir cihazlanma yetersizliği içindeydi. Hele zirai alanda düpedüz ilkel, verimsiz ve teşkilâtsiz bir durum içindeydik. O kadar ki, hatta harbe girmemişken bile kıtlık, açlık çekiyorduk. Yollar, ulaştırma, araç ve vasıtaları da yetersizdi. Milli stoklar yoktu ve bu stoklar olsa bile, zaten depolama tesislerine malik değildik. Eğer İnönü'nün Başvekillik devrinde ve çeşitli direnişlere rağmen yürüttüğü Demiryolu siyaseti de olmasaydı, büyük tüketim merkezleri ülkenin uzak uçları ile büsbütün bağımsız kalırdı. Bu şartlar içinde Cumhuriyet Devletçiliğinin ülkeye hediyesi olan birkaç şeker, tekstil fabrikası ile benzeri tesislerden de mahrum kalsaydık, tam bir ‘Harbi Umumi Sefaleti’ içine kadar girerdik”*(Aydemir, 1975: 211-212).

1.1.1. Savaşın Çıkışı ve Sebepleri

Almanya 1.Dünya Savaşı sonunda âdil ve uluslar arası hukuk sistemine dayanmayan Versailles Barış Antlaşması ile haksız olarak tüm sömürgeleri elinden aldığına, ekonomik ve malî durumunun böylece tamamen sarsıldığına, kendi ırkı ve kanından olan kardeşlerinin kendisinden koparıldığına, özellikle Hitler'in iktidara gelişinden sonra kuvvetli bir orduya sahip olduğu halde bu gücüyle doğru orantılı uluslar arası siyasette bir etkiye sahip olmadığına inanmakta idi. Adolf Hitler tüm bunları birer savaş sebebi saymıştır.

Ayrıca kendisinin Alman ırkının üstünlüğünü savunması, komünizmi ortadan kaldırma ve Avrupa'da Alman hâkimiyetinde bir birlik oluşturma isteği,

Almanya'nın saldırgan ve yayılcı politikasının nedenlerini oluşturmuştur (Polathan, 1986: 175; Kurtberk, 1942: 116-117).

Versailles Statükosunun korunması amacıyla Aralık 1925'te Londra'da Locarno Antlaşması, Ağustos 1928'de Paris'te Kellogg Paktı imzalandı. Yine Milletler Cemiyeti çabalarını sürdürdü; ama yapılan bu antlaşmalar ve çabalar savaşın çıkmasını engelleyemedi(Uçarol, 1985: 422-427;Armaoğlu, 1987: 217-226).

II. Dünya Savaşının sebeplerini adım adım belirtecek olursak ilk adımda Japonya'ya rastlanır. Japonya 1931'de Mançurya'ya saldırıp, burayı alarak, burada Mançukua adlı bir devlet kurarak Milletler Cemiyeti'nin otoritesine ilk darbeyi vuran devlet olmuştur.

Her ne kadar II. Dünya Savaşının baş sorumlusu Almanya ise de savaşın başlangıcı için sebep oluşturan ilk hareketi böylece Japonlar gerçekleştirmiş, Hitler'in Almanya şansölyesi olduğu 30 Ocak 1933 Alman ilerici basını tarafından gerçekçi bir yorumla Avrupa için "Kara Gün" olarak adlandırılmıştır. Hitler milletin devrimci akınları boğmayı, Alman Emperyalizmine yeni fetih ve saldırı yolları açmayı, Alman hâkimiyetinde bütün Avrupa'yı içine alan Alman Senyörleri ırkının hüküm süreceği bir tutsak devletler sistemi yaratmayı vaat ediyordu(Sipols: Haalamof, 1975: 18).

Amaçlarının gerçekleşmesini önleyici rol oynayabilecekleri, inandıkları Milletler Cemiyetinden ayrıldılar ve Mart 1936 tarihinde Fransa ile aralarındaki Ren Bölgesini silâhlandılar(Brinton: Cristopher: Wolff, 1982: 530).

Bu gelimseler olurken faşist İtalya da olaylara seyirci kalmamış, fırsattan yararlanarak Mussolini liderliğinde eski Roma İmparatorluğunu tekrar canlandırma çabasına gelişmiş ve 1935'de Etiyopya'yı işgal etmiştir. Bu olayın ardından Almanya'yı izleyerek 1937'de o da Milletler Cemiyeti'nden ayrılmıştır.

İspanya iç savaşı II. Dünya Savaşının dördüncü adımını oluşturacak ve 1939'a dek sürecektir. Bu iç savaş sırasında faşist Hitler ve Mussolini heyecanla

Franco'nun İspanya'daki ayaklanmasını desteklemişler ve başarıya da ulaşmışlardır(Sipols: Haalamof, 1975: 70).

Almanların ve İtalyanların başarılarında İngiltere ve Fransa'nın hareketsiz kalmaları doğrudan etkili olmuş, Mussolini daha da ileri giderek Fransa'dan toprak isteminde bulunmuş, bunu gerçekleştirememiş, ama Nişan 1939'da Arnavutluk'u işgal etmiştir(Brinton: Cristopher: Wolff, 1982: 532).

Almanya büyük amaçlarını gerçekleştirmek için öncelikle kendi gerişini güven altına alma ihtiyacı duymuş 1938'de Avusturya'yı 1938-1939'da Çekoslovakya'yı kansız olara işgal etmiştir. Çekoslovakya'nın alınması Hitler'i Polonya'nın güneyine ulaştırmış oldu.

Hitler bu arada Almanya ile Polonya arasında 10 yıllık bir Saldırmazlık Paktını ilân etti. Avrupa Devlerini hareketsiz kılmayı amaçlayan Almanya, diğer yandan olası bir İngiliz-Fransız saldırısına karşı da 23 Ağustos 1939 tarihinde Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktını kurdu.

Böylece İngiltere ve Fransa Polonya'ya yardıma gelirse iki büyük cephede savaşmak zorunda kalacaklardı(Öz, 1952: 16-18). 25 Ağustos'ta imzalanan İngiltere-Polonya ittifakı da artık Hitler'i rahatsız etmekten uzaktır. Almanya iki cepheli savaş tehlikesinden Sovyet Paktı ile kurtulmuş, arkasını güvenlik altına almıştır.

Almanya bu güven ile 1 Eylül 1939' da savaşın başlaması için gereken son adımı atacak, savaş ilân etmeksizin Polonya'ya saldıracak, İngiltere ve Fransa Polonya'nın müttefiki olarak 3 Eylül 1939' da Almanya'ya savaş ilân ederek 52 milyon insanın ölümüne yol açan büyük bir faciayı başlatacaklardır.

1.1.2. Devletlerin Savaş Karşısında Aldıkları Bazı Ekonomik Önlemler

II. Dünya Savaşı başlamadan tüm Avrupa Devletleri başlayacağı kesinlik kazanan bu büyük olay için hazırlık içindedirler. Bu nedenle fabrikalar, sanayi ve

tüketim malları üretiminin büyük bir bölümünü durdurmuş, bunların yerine silâh, cephane ve öteki savaş malzemelerini üretmeye koyulmuşlardır(Gülerman, 1987:115).

Tüm Avrupa Devletleri için savaş döneminde en büyük sorun doğaldır ki halkın ve ordunun temel ihtiyaçlarını sağlamak, kara borsa ortamını ortadan kaldırmak olmuştur. Devletler bu sorunları çözebilmek için zorlayıcı, kısıtlayıcı yasalar çıkarmışlar, piyasayı sıkı bir biçimde denetleme yoluna gitmişlerdir. Uygulanan fiyat politikaları ve fiyat kontrollerinin geçmişine baktığımızda da çok gerilere gidilmediğini görmekteyiz; zira ilk fiyat politikası ve fiyat kontrolü uygulayan ülkenin 1914-1918 I.Dünya Savaşı yıllarında Almanya olduğu görülmektedir(Cumhuriyet, 20.11.1941).

1.1.2.1. Almanya

Almanya II. Dünya Savaşı'na savaşın çıkmasından çok önce hazırlanmaya başlamıştır. 1936'dan evvel" *Merkezi Murakabe Uzu*" kurulmuş,(Fiyat Murakebesi Mevzuat ve Tatbikat, 1944: 6) 1936 Parti kurultayında dört yıllık plânın ilânını takiben fiyatların değiştirilmeyeceği hakkında yayınlanan bir kararname ile genel itibarıyla 17.10.1936 tarihindeki fiyat seviyesi istikrar esası olarak kabul edilmiştir(Oruz: Yıracalı, 1944: 4).

Bu kararnamenin önemli özelliği; iş güçleri ile meşgul orta tabakanın fiyat yükselişlerinden mümkün olduğu kadar etkilenmemesini sağlamaktır.

Devlet masraflarının artması sonucu olarak özel gelirlerin de artmasını ve vergi kaynaklarının genişletilmesini zorunlu kılmış, harcamaların kısılması suretiyle tasarruf da genişletilerek hazinenin harcadığı paralar vergi ve borçlanma yolu ile devlet kasasına sokulmuş, bu suretle para enflasyonuna başvurma zorunluluğu en az seviyeye inmiştir.

Gıda maddeleri üzerine karne uygulanmış, savaş süresi uzadıkça kişilere verilen gıda maddesi miktarında da azaltma yoluna gidilmiştir. Örneğin savaş başlangıcında normal tüketici için haftada 500 gr tespit edilerek satılan et miktarı 1941 ilkbaharında 400 grama, 1942 ilkbaharında 300 grama, bir yıl sonra da 100 grama inmiştir(Maliye Mecmuası: Maliye Vekaleti, 16.05-06.1940: 404-405).

Ayrıca bir Fiyat Komiserliği kurularak üretilen maddelerin fiyatları tespit olunmuştur. Savaş başladığı zaman idarede düzen ve birliği sağlamak üzere bir "*Genel Meclis*" kurulmuş, 4 yıllık plân şefleri Yüksek Kumandanlığın Harp ekonomisi ve Teslimat dairesi şefleri, çeşitli bakanlıkların şefleri, fiyat komiseri ve Parti temsilcisi bu meclisin sürekli üyeleri olmuştur.

Meslek Birlikleri kurulmuş ve bu birliklerce sanayinin bir düzen içinde çalışması sağlanmış, Bu birlikler Milli İktisat Odası'na bağlanarak İktisat Bakanlığı'nca denetlenmişlerdir. Amele piyasası, işçi ücretlerinin tanzimi, İş Bakanlığı tarafından tayin olunan "*İs Murakıpları' na*" aittir(Oruz: Yıracalı, 1944: 7)

Tarım Üretim fiyatları ve piyasaları ile de Rereih İaşe idaresi sorumlu tutulmuştur. Bu ülkede üretimin düşmesini önlemek için 35 yaşın üzerindeki çalışanlar seferberlik harici tutularak iş yerlerinde çalıştırılmışlardır(Babanzade, 10.1945- 07.1946: 321).

Devlet, halkı tasarrufa zorlarken kendisi de fiilen buna katılmış, ayrıca savaş içinde ihtikâr(*vurgunculuk*) suçunu önlemek için tedbirler almış, bu kapsamda; bakır ve bronzdan yapılmış 1,5 ve 10 feniklik paralar tedavülden kaldırılmış, yerine çinkodan para basılmıştır(Maliye Mecmuası, 1940: 404-405). Führer'e Alman hâkimlerini meslekî haklarından ve imtiyazlarından mahrum edebilme yetkisi verilerek hâkimlerin ihtikâr(*vurgunculuk*) suçlarına en ağır cezayı vermelerine çalışılmıştır(Turan, 1942: 7).

1.1.2.2. Amerika Birleşik Devletleri

Savaş yıllarında Federal hükümete bütün ekonomik hayat üzerinde geniş yetkiler verilmiştir. 1942 Mart ayında kontrol ofisi, eşya ve hizmetlerin çoğunluğu için azamî fiyatlar belirlemiş, yalnız tarımsal maddeler bundan hariç tutulmuştur. Bunun nedeni zirai maddelerin "*Parite*" sistemine göre idare edilmesidir¹.

Amerika'da önce benzin, sonra seker ve et vesikaya bağlanmıştır. Ham maddeler önem sırasına göre önce savaş sanayine sonra diğer sanayiye verilmektedir. Fiyatları kontrol altında tutmak amacı ile bir "*Fiyat Murakabe Ofisi*" kurulmuş, 1943'te Cumhurbaşkanı M.Ruzvelt maaş, ücret ve yevmiyeleri tespit ve azamî fiyatları tayin eden bir kararname yayınlamıştır.

Sanayinin kontrolü "*istihali Düzenleme Ofisi'ne*" bırakılmış olmakla birlikte "*Fiyat Murakabe ve Sivil ihtiyaçlar Servisi*" de sanayinin kontrolü ile ilgilenmiştir. İşçileri kontrol etmekle de istihali Düzenleme Ofisi'nin iş bölümü şubesi görevlendirilmiştir(Oruz: Yıracalı, 1944: 9).

1.1.2.3. Fransa

Fransa'da 1938 Temmuz'unda yayınlanan Genel Seferberlik Kanunu hükümete bilumum insan ve malzeme kaynaklarına el koyma yetkisi veriyordu. Fakat bakanlıklar arası İktisat Meclisi'nin kuruluş tarihi olan 1940 Mart'ına kadar Fransa'da genel bir Kontrol ve Koordinasyon Heyeti mevcut değildir. 1940 yılının Mart ayında Cumhurbaşkanı Lebru'nun başkanlığında toplanan Kabine Fransa ekonomik hayatını ilgilendiren(Anadolu,02.03.1940);

- a. Gıda maddeleri vesika sistemine bağlanacak,
- b. Sanayi kuruluşlarında çalışan kadın işçi miktarı arttırılacak,

¹ Parite Sistemi: bir çiftçinin ihtiyacını karşılamak üzere satın aldığı maddeler için verdiği fiyatla sattığı maddelerin fiyatını ayarlayan bir yüzde nispetidir. Bu suretle çiftçiler tarafından satın alınan maddelerin fiyatları yükselirse çiftçilerde kendi mahsullerini daha pahalıya satmak hakkına sahip olur.

- c. Fiyatlarda istikrar temin edilecek.
- d. Üretim arttırılacak.
- e. Frangın yabancı memleketler için önemini belirlemek, amacıyla

Fransa'daki altın stoku tespit edilecek kararlarını da içeren on karar almıştır. Yukarıdaki kararlara ilâve olarak 10 Kasım 1940 tarihinde yayınlanan 80 maddelik bir kanunla fiyatların arttırılması yasaklanmıştır(Oruz: Yıracalı, 1944: 15). Bu kanunun 15. maddesi ile bütün Asya ve hizmet bedelleri 1 Eylül 1939'da ulaşılmış oldukları fiyat seviyesinde sabit kabul edilmiş, 10. madde ile de bu fiyatların yeni bir karar çıkana dek aynı kalması kabul edilmiştir.

1 Nisan 1940'ta karne sistemine geçilmiş bazı maddelerin satımına kısıtlama getirilmiştir(Anadolu, 11.03.1940). Fırıncıların fanta ekmek üretmeleri yasaklanır iken lokantalara verilen ekmeğe sınırlama getirilmiş, pastane, sekerci, çikolatacılarının salı çarşamba günleri kapalı olmaları sağlanmış, aynı günlerde otel ve kahvelerde pasta satılmaması kararlaştırılmış, lüks çikolataların üretimi, lokantaların iki tabaktan fazla yemek vermeleri yasaklanmıştır.

Hükümet ekmek, kömür ve ete sübvansiyon uygulayarak fiyatlarının sabit kalmasına çalışmıştır(Türk, 1957: 20). Almanya'da olduğu gibi savaş uzadıkça halka verilen gıda maddesi miktarları da azaltılmıştır. 1940 yılında adam başına 350 gr olarak verilen ekmek 1941 baharında %20 oranında azaltılmış, et işe 360 gramdan 310 grama indirilmiş unlu gıda maddeleri ayda 500 gramdan 375 grama düşürülmüştür. Bütün kontrol ve denetimlerin etkisiyle bazı çıkarıcıların para kazanma hırslarının önüne geçebilmek için 11 Ekim 1941'de yayınlanan bir karar ile vesika taklit edenler için müebbet kürektekten aşağı ceza verilmemesi kararlaştırılmıştır. Yine üretimin azalmasını önlemek amacıyla Almanya benzeri bir önlem alınarak sanayide 1.250.000 ziraatta 500.000 kişi askerlikten muaf tutulmuştur(Babanzade, 1945-1946: 320).

1.1.2.4. Hollânda

1940 yılında çıkarılan bir kararname ile zorunlu ihtiyaçlardan sayılan eşyanın kontrolü için bir "*Fiyat Komiserliği*" kurulmuştur. Bu komiserlik aynı zamanda menkul eşyanın kira bedelleri, gayrimenkul eşyanın satış ve kira bedelleri, nakliye tarifeleri ve hava gazı, elektrik tarifelerini de kontrol edecektir. Avrupa Devletleri içinde durumu daha rahat görünen Hollânda bunu vesika sistemini vaktinde ve sıkı bir şekilde uygulamasına borçludur(Oruz: Yıracalı, 1944: 18). Bu devlet Alman vergi sistemini kendisine örnek almış ve bunu da başarılı biçimde uygulamıştır.

1.1.2.5. İngiltere

Bu ülkede 24 Ağustos 1939 ve 22 Mayıs 1940 tarihli "*Fevkalâde Ahvalde Hükümete Salâhiyetler Veren Kanun*" (Emergency Pover Act.) ile hükümete tam bir savaş ekonomisi işlem yetkisi vermiştir 1940 Haziranında çeşitli Bakanlıkların temsilcilerinden oluşan "İştahsal Meclisi" kurulmuştur.

Bu meclis yerini 1941 yılında iki ayrı icra meclisine bıraktı. Bunların birincisi levazım nezareti ki sanayinin kontrolü, fiyatların belirlenmesi, iptidaî maddelerle mahsullerin ve stokların dağıtımını yapmakta İis ve Milli Hizmetler Nezareti işe piyasa ve sosyal yardım sahasında alınan önlemleri kontrol etmekte idi.

Ziraatın kontrolü işe İaş ve Ziraat Bakanlıkları arasında paylaşılmıştır. İaş Bakanlığı mahalli ve mntikalara ayrılmış ofisler sistemi ile fiyatları ithalâtı, stokları ve gıda maddelerinin tevziini belirler, ziraat nezareti işe üretimi kontrol ile görevlidir(Anadolu, 02.03.1940). Fevkalâde Salâhiyet Kanunu ferdin çalışmasını ve özel mülkiyeti, sanayive ticareti, bankaları ve bütün bunların üstünde şahısların haklarını kontrole tabi tutmaktadır.

Hükümet çalışma saatlerini ve müddetini ücret şartlarını tayin edecek ve sanayi kuruluşlarını teftiş edebilecektir. İngiltere'de de diğer ülkelerde ve Türkiye'de olduğu lokantalarda ve benzeri yerlerde bir kaptan fazla balık, et, kümes ve av

hayvanı eti, yumurta ve beyin verilmesi yasaklanmış 30 Kasım 1941 tarihinde yayınlanan bir kararname ile de et, balık, konserve ile fasulye konserveleri de vesikaya bağlanmıştır. 1942 yılı baharında verilen bir karar ile de elbiselerde gereksiz kumaş kullanımının kaldırılması, ayrıca yatak çarşafı ile battaniyelerin vesikaya bağlanması sağlanmıştır(Oruz: Yıracalı, 1944: 17).

Dış ticaret kontrol altına alınarak sınırlandırılmış, bazı malların ihracı yasaklanmış ihraç ürünlerine fiyat tespiti yapılmıştır. Vergiler Almanya'dakinden bile fazla oranda arttırılarak, giderler karşılanmaya çalışılmıştır.

Yine belirtmek gerekir ki İngiltere'de Sanayi ve Ticaret 18. yüzyıl sonuna kadar devlet tarafından desteklenmiş; ama sonra izlenen liberal politikalar sonucu bu destek ve sübvansiyon uygulamaları kalkmış, ekonomiye devlet müdahalesi en aza inmişti.

II. Dünya Savaşı ile birlikte devletin savaşın halk üzerindeki etkisini en aza indirmek için tekrar bol miktarda ekonomik amaçlı malî yardımlar ve yaygın bir sübvansiyon uygulamasına geçtiği görülmektedir(Türk, 1957: 18).

1.1.2.6. İtalya

Faşist rejim altında Almanya benzeri bir ekonomik politika izledi. Devlet ekonominin tek hâkimi rolünü oynadı. Gıda maddeleri ile hammaddelerin sağlanması ve dağıtım işleri Ziraat Bakanlığı'na verildi, bu bakanlık ayrıca ihracat ve fiyatları da kontrol edecektir.

Eşya saklama ve sair gibi iâşe işlerine ait konularda kara borsacılık suçları ölüm cezasına kadar giden ağır cezalar uygulanacaktır. Bu gibi suçların mahkemesine, memleket müdafaasına mahsus fevkalâde mahkeme tarafından bakılacaktır. Gerek memlekette üretilen gerekse dışarıdan getirilen sanayi ürünlerinin dağıtımını düzenlemek üzere çıkarılan yasa 1 Ocak 1941 tarihinde yürürlüğe

girmiştir. Savaş masraflarını karşılamak için de olağanüstü gelir kaynaklarına yeni vergilere başvurulmuştur.

1.1.2.7.Macaristan

Üretimin arttırılması ve tüketim maddelerinin dağıtımın düzenlenmesi için alınacak önlemlerde iş birliği amacı ile "*Yüksek İktişat Heyeti*" kurulmuştur. Savaşın basında fiyat yükseltmeleri yasaklanmış, gıda maddelerinin satımına sınırlamalar getirilmiştir.

1940'ta çıkarılan bir yasa ile vasıtasız vergilerin oranları arttırıldığı gibi aynı yılın Mayıs'ında vasıtalı vergiler de önemli oranda arttırılmıştır(Oruz: Yıracalı, 1944: 22). Yine vergi konusunda 1943 yılı sonunda şirket vergileri hakkındaki hükümler ağırlaştırılmıştır. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere devletlerin en büyük sorunu halkın temel ihtiyaçlarını karşılamak olmuştur.

Bu nedenle, devletler özellikle kara borsaya karşı ağır cezalar uygulamışlardır. Bu konuda yabancı ülkelerde gerçekleşip Türk basınına yansıyan birkaç örneği belirtmekte yarar vardır.

Almanya'da iâşe maddeleri vesika nizamnamesine ve hammaddeler talimatına muhalif hareket eden şahıslar hakkında birçok ölüm cezaları verilmektedir(Cumhuriyet, 25.04.1942).

Brunswick'de büyük bir silâh fabrikasının işletme müdürü kendi özel ihtiyacı için 200 kilo et ve fabrika kantini mevcudundan 500 kilo kadar tereyağı kaldırmak suçu ile ölüm cezasına mahkûm edilmiş, müdürün bu hareketini kolaylaştıran aşçı ve kadın kâtip işe 6 yıl hapse mahkûm olmuştur(Cumhuriyet, 25.04.1942).

Savaş ekonomisine aykırı hareketle önemli miktarda deri satın almış ve bunları büyük kazançlarla satmış bulunan Frakonya'da Rehav sanayi erbabından bir

iş adamı ölüme mahkûm olmuştur(Cumhuriyet, 25.04.19429).

İspanya'da ihtikâr(*vurgunculuk*) suçlarına idam cezası konunca gizli stoklar hemen meydana çıkmaya başlamıştır. 1 Kasım 1941'den itibaren yürürlüğe girecek olan kanun için belirtilen süre beklenmeden gizlenmiş her çeşit mal satışa arz edilmiş, Algasiras etrafında büyük miktarda buğday, arpa vs. meydana çıkarılmıştır. Bu kanunun uygulaması ile de özel mahkemeler kurulup görevlendirilmiştir(Cumhuriyet, 01.11.1941).

Devletlerin kira artırımlarına karşı aldıkları önlemleri de söyle ifade edebiliriz; Almanya'da mesken kiralari hakkında bağlayıcı hükümler vardır. Fiyatları tespit yetkisi devletin elindedir(Tuncer ve Diğerleri, 1955: 62). İngiltere'de kiralari 1915 yılından beri sınırlandırılmış olup 1939 yılında kiralari daha da sıkı bir denetime tabi tutulmuştur.

Ticarethaneleler genellikle 7,14,21 yıl süre ile kiraya verildiğinden bu süre içinde kiraya zam yapmak yasaklanmıştır. Yakup Kadri'ye göre dört dörtlük bir savaş ekonomisi izleyen(Karaosmanoğlu, 1984: 187) İsviçre'de de kiralari 1939 ile 1950 yıllari arasında dondurulmuştur.

İsveç'te kiralari yükseltilmesini önlemek ve kiralari korumak amacı ile 19 Haziran 1942'de bir yasa çıkarılarak Kira İşleri Devlet Dairesi kurulmuştur. İtalya'da fiyatlar serbest bırakılmamıştır.

1.1.3. Türkiye'nin Gelişen Olaylar Karşısında Tutumu

Cumhuriyet döneminin başlarında Türkiye'nin büyükelçi ve elçilerinin üçte biri Osmanlı dışişleri geleneğinden gelmekteydi(Şimşir, 1996: 24). Bu kadrolar kuskusuz Osmanlı dışişleri geleneklerini de Cumhuriyet Türkiye'sine taşımaktaydılar. Dünyanın çok önemli stratejik bölgelerini denetimi altında tutan ve çok farklı etnik ve dini grupları içerişinde barındıran Osmanlı

İmparatorluğu, çöküş döneminde büyük güçleri birbirine karşı kullanarak ayakta kalmıştır. Ulusal Kurtuluş Savaşı döneminde elde edilen başarılar da, Atatürk ve arkadaşlarının büyük devletlerarasındaki çekişmeleri iyi analiz etmeleri ve var olan bu çatlakları daha da genişletmeleri ile elde edilmiştir.

İki savaş arası dönemde ve İkinci Dünya Savaşı'nın ortalarına kadar da aynı siyaset sürdürülmüştür. Atatürk döneminde, kendine güvenmeyi esas alan, barışçı ve tam bağımsızlığa dayanan bir siyaset izlenmiştir. Bütün büyük devletlerle bağlayıcı askeri ittifaklardan kaçınılmış ve komsu devletlerin tümünde Türkiye'den bir zarar gelmeyeceği duygusu ve tam bir güven yaratılmıştır. Emperyalist bir kuşatma ve savaş kâbusu içinde yaşayan Sovyetler Birliği ile de dış siyasette karşılıklı güvene dayalı sıkı bir işbirliği yapılmış ve Türk Boğazları ile topraklarının baksa devletler tarafından Sovyetler Birliği'ne karşı kullanılmayacağı güvencesi verilmiştir (Soysal, 1983, Cilt-I,264). Balkanların, büyük devletler egemenliği dışında tarafsız bir barış ve özgürlük bölgesi yapılması için her türlü çaba gösterilmiştir(Avcıoğlu, 1976: c-4,1601).

Türkiye'nin izlediği bu politikalara paralel olarak dünya üzerinde de geçici bir barış düzeni tesis edilmiş, Milletler Cemiyetinin artan prestiji ile birlikte 1930'lu yıllara kadar sürdürülebilmştir. Ancak E.H. Carr'm belirttiği gibi, savaş sonrası sağlanan bu geçici barış düzeni bundan sonra İkinci Dünya Savaşı'na kadar meydana gelecek olan her türlü uluslararası olayın doğrudan ya da dolaylı gerekçesini oluşturacaktır(Sav, 2008: 35).

Birinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası politikada ortaya çıkan en belirgin özellik revizyonistler ile statükocuların arasındaki kutuplaşmadır. Yenedünya düzeninin kurucuları olan galipler her ne pahasına olursa olsun kurulan düzenin korunmasını savunurken, mağlup devletler işe kendilerine dayatılan ağır şartların değiştirilmesi için mücadele etmeye başlamışlardır. Bu düzen içerisinde Türkiye işe yenilenler arasında olmasına rağmen revizyonistlerden farklı olarak var olan düzenin korunmasından yana bir politika izlemiştir. Bunun gerekçesi işe Sevr Antlaşmasından sonra giriştiği savaş ile kendisine dayatılan koşulları zaten

değiştirmiş olan Türkiye'nin ek bir isteğinin olmamasıdır. Türkiye revizyonist politikayı Sevr ile Lozan arasındaki dönemde takip etmiş, hedeflerine ulaşmıştır.

İki savaş arasındaki bu yapay barış dönemi, ülkeler arasında güvenin tesis edilemediği ve karşılıklı art niyetlerle ikinci bir dünya savaşının hazırlıklarının yapıldığı yıllar olmuştur(Yılmaz, 1998: 13).

1933'te Hitler'in iktidara gelmesi ve artan İtalyan tehditleriyle yaklaşan savaşa karşı önlem almak isteyen Türkiye, İngiltere ve Fransa ile iliksilerini güçlendirerek bir ittifak arayışına girmiştir. İtalya'nın Balkanlar'da yayılmacı bir politika izlemeye başlaması sonucunda, 1934 Şubat ayında Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya aralarında Balkan Antantı'nı imzalanmışlardır. Bu birliğin amacı Balkanların politik ve ekonomik bütünlüğünü devam ettirmektir(Ulman, 1968: 250).

Balkan Antantı'nın imzalanmasından hemen sonra Mussolini'nin, İtalya'nın geleceğinin Afrika ve Asya'da olduğunu belirten konuşması Türkiye'deki tedirginliği ve tepkileri iyice artırmıştır. İtalya'nın bu açıklamalarına İngiltere ve Fransa'nın tavır almayışı Mussolini'yi cesaretlendirmiş ve 1935 Ekim ayında Habeşistan İtalyanlar tarafından işgal edilmiştir(Üçok, 1975: 255) .

1935'te İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi ve Almanların Fransa sınırındaki Versailles anlaşmasına göre silahsızlandırılmış ara bölge ilan edilen Ren havzasında güç gösterilerinde bulunması üzerine; Türkiye, özellikle Boğazlar bölgesinde gelişebilecek durumları önlemek amacıyla Milletler Cemiyetine başvurmuş ve boğazların statüsünün belirlenmesini istemiştir. Nihayet 1936'da düzenlenen Montrö Konferansı ile Boğazlar Türkiye'nin yönetimine verilmiştir(Sosyal, 1983: C-1, 493).

Boğazlar sorununun çözümlmesine rağmen İngilizlerin denizlerdeki egemenliği nedeni ile Türkiye-İngiltere arasındaki yakınlaşma çabaları sürdürülmüştür. Türkiye'nin 1937 yılında Akdeniz ülkeleri toplantısında alınan karar gereği Yunanistan ile beraber Ege kıyılarını savunacak olması ve Akdeniz ticaret yollarının

korunması için İngiltere ve Fransa'ya destek vermesi Türkiye'yi bölgesel işbirliğinden, uluslararası işbirliği içine sokmuştur.

İngiltere ile başlayan yakınlaşma, İtalya'nın 1939 Nişanında Arnavutluk'u işgal etmesi sonrasında, 12 Mayıs 1939'da bir Türk-İngiliz bildirişinin yayımlanması ile sonuçlanmıştır. Bu bildiri ile iki devlet, hiçbir devlete karşı olmayacağı açıklanan bir bağlaşma anlaşması imzalayacaklarını ve bu anlaşma imzalanana kadar Akdeniz güvenliği tehlikeye düşerse, işbirliği yapmaya başlayacaklarını açıklamışlardır.

Türkiye ile Fransa arasındaki Hatay sorununun tümüyle çözülmesinden sonra Fransa'da 23 Haziran 1939'da aynı nitelikte bir bildiri yayımlamıştır. Türkiye, İngiltere ve Fransa arasında artan bu yakınlaşma neticesinde 19 Ekim 1939'da Ankara'da bir bağlaşma anlaşması imzalanmıştır(Karakuş, 2004: 71).

Türkiye, İngiltere ve Fransa ile görüşmelere girişirken, Sovyetler Birliğinin de bu devletlerin yanında yer alacağını ummaktaydı(Ulman, 1968: 258-259). Ancak işler beklendiği gibi gitmemiş ve Sovyetlerin beklenmedik Almanya ittifakı tüm planları suya düşürmüştür(Oran, 1970: C-XXV, 49). Pakt bütün dünyada büyük bir şaşkınlık yarattığı gibi, Türkiye'yi de çok güç bir durum ve zor bir seçim karşısında bırakmıştır. 1939 yılına gelinceye kadar Sovyetler Birliğini karşısına almamaya özellikle dikkat eden Türkiye, kuzeyindeki komşusunun her eylemini iyi karşılayarak Moskova'nın güvenini elde etmeye çalışmıştır(Oran, 1970: 48).Ancak bu anlaşma Sovyetler ile Türkiye ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur.

İngiltere ve Fransa ile sağlanan ittifak anlatmasıyla başlayan ve savaş süresince devam eden Müttefiklerden yana ama Almanya ile ticaretini de dolu dizgin devam ettirerek savaş dışı kalmayı başaran Türkiye, ülkeler arasındaki ayrışmaları ustaca kullanarak denge politikasını bu dönemde de sürdürmesini bilmiştir. Kuskusuz bunda en büyük pay, ihtiyatlı ve dengeli tavrı ile Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nündür. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki "kalkınma öncelikleri" sonucunda silahlı kuvvetleri zayıf kalan Türkiye'nin bu dönemdeki tek güvencesi Ekim 1939 tarihli Üçlü İttifak antlaşmasıdır. Ancak Churchill'in Moskova ziyareti sırasında Stalin'in Montrö'nün yeniden düzenlenmesi konusundaki taleplerine yeşil ışık

yakması savaş sonrası çıkacak olan Boğazlar sorununun tetikleyicisi olmuştur(Oran, 2004: C-I, 471).

1.2. TÜRKİYE'NİN SAVAŞ SIRASINDA İZLEDİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARI VE YAPILAN YASAL DÜZENLEMELER

Tüm Dünya çapında yaşanan bir savaştan bir ülkenin ekonomisinin etkilenmemesi ancak o ülkenin ekonomisinin dünya ölçeğinde etki sağlayacak kadar güçlü ve sağlam olması ile olanaklıdır. Kaldı ki İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı toplumsal ve ekonomik sonuçlardan etkilenmeyen ülke yoktur.

İkinci Dünya Savaşı tüm Dünyada olduğu gibi Türkiye'de de önemli, hem de kalıcı ekonomik ve toplumsal iç etkiler yarattı. Türkiye bu savaşa girmemekle birlikte savaş boyunca devam eden kanlı ve yıkıcı olayların ekonomik ve siyasi yansımalarından etkilendi. Bunun yanında savaş nedeniyle 1.300.000 kişi önlem olarak silâh altına alındı. Askere alınan erkek nüfusun ülke üretken nüfusunun hemen hemen tamamına yakını olması nedeniyle üretim düşerken, tüketim gereksinimleri sürekli arttı(Güçlü, 1996: 177).

Savaş öncesi nüfus ve ekonomik durum bu çalışmanın ikinci bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sırasında İsmet İnönü'nün yönetiminde Türkiye dikkatli bir siyasa içinde, tüm tepkilere karşın sınırlarını korumada başarılı olmuştur. Ama ekonomik ve toplumsal yapıyı geliştirmek ve korumak o kadar kolay olmamıştır.

Çoğunlukla bir ülkenin dış politikasını o ülkenin iç politik gelişmeleri belirler ya da düzenler denilebilir. Ancak bu durum olağanüstü dönemlerde değişkenlik gösterebilir. Özellikle kısa vadeli dönemlerde uluslararası iliksilerdeki olağan dışı gelişmeler Türkiye'nin iç politikasını derinden etkilemiştir(Oran,2004:388).

İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye dışında gelişmesine karşın, iç politikayı kökten etkilemesi bu yargıya en güzel örnektir.

1934-1938 yıllarında yürürlükte kalan “Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı” genel olarak başarılı olmuştur. Ülke, kendi olanakları içinde hızlı denilebilecek bir sanayileşme sürecine girmişti. Planlı ekonominin başarı ile uygulanması hükümete daha bir cesaret ve sevk veriyordu. Bu cesaretle, sanayileşmede daha ileri bir adım oluşturması beklenen “İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı” hazırlandı. Fakat İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi Türkiye’nin bu yıllarda amaçladığı gibi kökleşmiş bir sanayinin kurulmasına fırsat vermemiştir(Şahin, 1998: 72).

1938’den 1942 yılına kadar piyasada dolanan para miktarı, Hükümetin cari harcamaları için açıktan para basması sonucu üç kat artarak, toplumsal temelleri sarsacak biçimde bir enflasyona neden olmuştur. 1942 yılından başlayarak, Hükümetin kira artışlarını sınırlamasına karşın, İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde toptan eşya fiyatları üç kat artmıştır. Ertesi yıl işe; yaşam koşulları daha da zorlaşmış, özellikle gıda maddelerindeki artış altı katına ulaşmıştır. Savaş nedeniyle ortaya çıkan hammadde ve yedek parça kıtlığı üretimi olumsuz olarak etkilemeye başlamış, büyük kentlerde yaşayanlar, özellikle üst düzey bürokratlar kendilerini, en alt kesimden hamal ve ayakkabı boyacıları ile birlikte kuyruklarda bulmuşlardır. Karne uygulaması, alıcı ve satıcılara uygulanan tüm denetimlerin etkisiz kalması nedeniyle birçok ithalatçı, ihracatçı, acente komisyoncu karaborsa faaliyeti, aşırı kârların ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. Harp zenginleri daha çok ülkenin ticaret merkezi İstanbul’da bu gruplar arasında gelişmiştir. Kentlerde yaşayanlar, özellikle kendilerini dolandırıcıların kurbanı olarak gören maaşlı bürokratlar arasında tüccarlara karşı gözle görülür kırgınlıklar oluşmuştur. Uyanık sermaye kesimi ile zamanın aydın kesimi arasındaki bu kırgınlık, ileride kendisini daha belirgin şekilde gösterecektir. Bu olumsuz durum, savaş dönemlerinde tüm ülkelerde kendini göstermektedir. Bu nedenle devletin zaman geçirmeksizin, ekonomik koruma önlemlerine yönelmesi ve uygulaması kaçınılmaz bir biçimde ortaya çıkmıştır.

İkinci Dünya Savaşı öncesi Türkiye ekonomisinin üç temel dengeye dayandığını görmekteyiz. Öncelikle Devlet bütçesi açık vermemeliydi. Ayrıca Devlet harcamaları, bütçe fazlalıkları ile iç ve dış borçlanmadan elde edilen devlet gelirlerinin tamtamına denk olması amaçlanıyordu. Yine ithalat, ihracata denk

olmalıydı. Bu üç denklikle, ülkede enflasyonunun önlenmesi, devlet hazinesinin saygınlığının yurt içinde ve dışında en yüksek düzeyde tutulması olarak amaçlanmaktaydı(Aysan, 1981: 99).

Türkiye İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği politika ile savaşa girmemeyi başararak sıcak savaşın yıkımından kendini korumasını bildi. Ancak alınan tüm önlemlere karşın Türkiye Cumhuriyeti savaşa dahil olmadığı halde ekonomik açıdan çok yıpranarak çıkacaktır. Özellikle ekonomik abluka, seferberlik, askeri harcamalar ile ekonomisini temelinden sarsacak ve Atatürk dönemi ekonomik kazanımları silinip yok olacaktır(Yerasimos, 1980: 701).

Ordunun güçlendirilmesi için silâh altına alınan asker sayısının artırılması ve savaşa hazır tutulması, savunma harcamalarını hiç olmadığı kadar yükseltti. Daha önceki dönemlerde ülke bütçe gelirlerinin yaklaşık % 40'ı savunma harcamalarına ayırırken, savaşın başlaması ile birlikte savunma harcamaları bütçe harcamalarının yaklaşık % 60'ına yükseldi. Buna karşılık vergi gelirleri ve borçlanma hâsılatı yeterli olmaktan uzaktı. Artan harcamaların belli bir kısmı ancak Merkez Bankası kaynaklarından karşılanabiliyordu. Böylece ülkede emisyon hacmi artıyor ve bunun sonuçları da diğer olumsuz şartlarla birleşerek enflasyonu arttırıyordu(Şahin, 1998: 77).

Ülkedeki bu şartlar, başarılı olan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın ardından gelen İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın uygulanmasını engelledi. 1940 sonrası yaşanan ekonomik daralma buna neden ölmüştü. Bu dönemde gelir dağılımında olağanüstü önemli değişiklikler olmuştu. Bu dönüşümler savaş sonunun ekonomik, sosyal ve siyasal gelişmelerini büyük ölçüde biçimlendirecekti(Boratav, 1987: 64).

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı ilk günler ile yaşanmaya başlanan enflasyon ortamı nedeniyle halkın alım gücünün giderek azaldığı bir gerçektir. 1 Eylül 1939'da savaşın başlamasının ardından piyasaların bu duruma olumsuz tepki vermesi, fiyatların artmasına sebep olacaktır. Bu da ülke ekonomisinin giderek kötüye gitmesi demektir. Hükümet savaş süresince ekonomiye aşağıda açıklanan önemli müdahaleleri yaptı.

1.2.1. Milli Koruma Kanunu

1.2.1.1. Milli Koruma Kanunu'nun Çıkarılma Nedenleri

Türkiye II. Dünya Savaşına girmemekte kararlı olmakla birlikte savaşın başladığı andan itibaren bir milyon insandan oluşan bir orduyu beslemek zorunda kalmıştır.

Savaşın başladığı andan silâh altına çağrılan genç insanların, üreticilikten ayrılarak tüketici duruma geçmesi tabii ki Türk ekonomisi için çok ağır bir yüküdür(Cem, 1986: 319-320).

Yeni Asır yazarı, Şevket Bilgin yirmi Son kanun 1940 tarihli yazısında Başbakan Saydam'ın nutkunda kanunun çıkartılmasının gereklerini şöyle açıkladığını belirtmiştir.

” Büyük Meclisin son celsesinde kabul edilen millî korunma kanunu fevkalâde hallerde millî bünyenin yüksek menfaatlerini, vatanın selâmetini, vatandaşın yersiz mahrumiyetler ve ıstıraplarla karşılaşmamasını temin için Hükümete icap eden fevkalâde salâhiyetleri vermiştir. Millet, Hükümetinin geniş salâhiyetlerle teçhiz edilmiş olmasından ferahlık duyabilir.

Zira alınmakta olan tedbirlerin yalnız halkın menfaatini gözetecek, millî iktisadın ve millî müdafaanın ihtiyaçlarını tanzim edecek mahiyette olacağına ve fevkalâde zamanlarda büyük harp günlerinin acı hatıralarını tekrar ettirmek cüretini nefislerinde bulan bedbahtlar varsa onların da cesaretlerini kökünden kıracağına kanidir. Bu tedbirler, bu hazırlıklar mutlaka fevkalâde hallerin beklendiğine ve geleceğine delil sayılamaz.

Türkiye, sulh içinde yaşamak isteyen ve kendi emniyetinin alâkadar bulunduğu sahalarda sulhun ihlâl edilmemesini temine çalışan memleketler. Eğer

yakın sarkın sulhu tehlikeye düşmeyecekse, eğer birçok yabancı memleketlerde yapılan tahminler hilâfına olarak önümüzdeki aylar içinde Balkanların ve Küçük Asya'nın sulh havası ihlâl edilmeyecekse şüphe edilemez ki fevkalâde hiç bir tedbire lüzum görülmeyecektir(Ayın Tarihi, 1940-70: 203).”

Henüz Osmanlı Devleti'nden alınan harap durumdaki ekonomi düzeltilememiş, Osmanlı'dan kalan dır borç yükü ödenmemiş² iken bir de büyük bir savaşın başlaması, bu savaşın nefesinin çok yakından hissedilmesi, nüfusun onda birinin askerde olması Türk ekonomisini dorudan olumsuz etkileyecektir(Ayın Tarihi, 1942-108: 27).

Sorun, yalnızca silâh altında bulundurulmuş askerlerin beslenmesi değildir. Bunun yanı sıra askeri malzeme ve silâh durumunu düzeltme zorunluluğu vardır. O günün kofullarında işe ülkenin silâh sanayi hemen hemen hiç yoktur.

Ordu ihtiyaçları sınırlı ölçüde yapılan askeri malzeme ve silâh ithalâtına bağımlıdır. Ordunun savaş malzemesi, sıkıntısından banka ulaşım olanakları da oldukça elverişsizdir. Bütçeden Milli Savunmaya ayrılan pay 1938–1939 yıllarında %44 'e kadar çıkmış, bu oran savaş içinde daha da çıkacaktır.(1940'da %53'ü, 1941'de %55'i, 1942'de %54'ü, 1943'de %52'si, 1944'de,işe %51).Buna rağmen ihtiyaçlar istenen oranda sağlanamayacaktır.

Ekonomisi tarıma dayalı bir ülke olan Türkiye için temel sorunlardan biri de bir milyonu askın genç insanın askere alınmış olmasından kaynaklanan üretim azalması tehlikesinin önüne geçebilmektir(Ayın tarihi, 1942-108: 27).

² Osmanlı İmp. Düyunu umumîye aracılığı ile Türkiye cumhuriyetine kalan borç ile ilgili Saraçoğlu II. dönem başbakanlığı esnasında T.B.M.M'si açılış konuşmasında söyle demiştir;” Maariften, ziraattan sonra en büyük parayı borçlar faslına koyduk. Buraya koyduğumuz paranın 15 milyonu ile Türk milleti için tarihi ve acı hatıralar teşkil eden ve düyunu umumîye denilen bir borcu kökünden kazımak istiyoruz. Çünkü aramızdaki mukaveleye nazaran bu borcu satın almak zamanı geliyor ve bu borç frank olarak ödeneceği için 15 milyon lira ile tamamen bertaraf edilebiliyor. Böylece imparatorluğun bize bıraktığı miraslardan zamanında pek ehemmiyetli ve elemli olan birisini daha dirilmemek üzere gömmüş olacağız. ”

Üretimi düşürmemek, var olan yetersiz sanayi üretimi ile ticaret ve ulaştırma hizmetlerini ayakta tutmak, yine var olan üretimi verimli ve âdil biçimde pay edebilmek sorunu savaş öncesi ve sonrası Türkiye'nin gündemindeki sürekli sorunlardır(Ayın tarihi, 1942-108: 27).

Savaşın başında yaygın ticaret yolu olan deniz yolları açık olmakla birlikte dışarıdan istenilen malı almak güçleşti. İç piyasada bir önceki savaşı yaşamış olanlar belki bunu fırsat bilerek birden bire zengin olma hevesine kapılmış belki de savaşta kendi ihtiyaçlarını sağlayamamaktan korkarak mal stoklamaya başlamışlardır.

Yurtta savaşın ilânından beri fiyatları kademeli olarak artan maddelerin en basında inşaat malzemeleri gelmiştir. Bu malzemelerin başlıcasına cam ve camdan mamul eşyalar teşkil etmiştir.

Bir kısım camcılar, büyük cam ticarethanelerinin kendilerine cam vermediğini, cam fiyatlarının % 25 oranında arttığını ileri sürerek, ilgili makamlara şikâyette bulunmuşlardır. Bunun üzerine harekete geçen Ticaret Odası, bu gelişme hakkında büyük cam ithal eden firmalardan açıklama istemiştir.

Bu arada cam ithal eden en büyük firmalardan biri olan "*Albert Siyon*" firması basına yapmış olduğu açıklamada:

" Bir taraftan sigorta harp rizikoları, diğer taraftan navlunların yükselişi yeni gelen ve yolda bulunan camların fiyatlarını yükselmiştir(Cumhuriyet, 30.05.1940)." demiştir. Piyasada cam eşya üzerinde kara borsa kelimesi ile ifade edilebilecek derecede fahiş bir yükselme başlamıştır. Bilhassa aranılan ölçüde pencere ve kapı camı bulunamıyordu. Lüks camların fiyatı % 40-60 oranında yükselmiştir.

Pencere camındaki fiyat artış oranı % 10 civarındadır. Evvelce 800-850 kurusa satılan camların sandığı, şimdi 875-900 kurusa satılmıştır. Daha önce 200-220 kurusa satılmakta olan çift camlar, şimdi yine hemen aynı fiyatla satılmakla beraber, müşterinin istediği ebatta cam bulunmadığı takdirde büyük ebatta cam kesilmesinden doğan zararın miktarına göre bir fiyat farkı doğmaktaydı.

O sırada piyasada çift cam az olması dolayısıyla % 15-30 oranında bir fark oluşuyordu. Ancak Avrupa'dan cam ithal edilmesi için girişimlerde bulunulması, kısa süre içinde piyasanın normale dönme umutlarını arttırmıştır.

Fakat bir taraftan navlunların yükseltilmesi nedeniyle, yeni gelen ve yolda bulunan camların fiyatı yukarı çekilmişti. Bu gidişle cam fiyatlarının tespiti ve hatta mümkünse, pencere camı gibi çok gerekli maddelere narh konulması gerekecektir. Bundan başka, inşaat malzemesi arasında bulunan demir ve her çeşit nalburiye malzemesi üzerinde de kara borsacılık yapıldığına dair pek çok şikâyet vardır.

Örneğin madenî eşyadan pirinç, piyasadan tamamen çekilmiş durumdaydı. Elllerinde kalay stoku bulunanlar, bunları faturasız sattıkları için, vurgunculuğu tespitte imkân bulunamıyordu. Kalay fiyatlarındaki artış işe, % 400 ü geçiyordu(Akşam, 03.01.1940). Çinko ve bakır fiyatları da yüksekti.

Komisyon, kara borsacılık yapanlara fiyatlarını derhâl 1 Eylül'den önceki fiyat seviyesine dönmeleri gerektiğini bildirmiştir. İkinci bir kontrol veya olayda ihtara gerek kalmadan kapama kararı verileceğini bildirdi. Yeni çıkarılan kanundan sonra, hiçbir firma kendiliğinden fiyatlara en ufak bir zam dahi yapamayacaktır. Zam ancak, zorunlu ve gerekçeli nedenlerle ilgili makamlar tarafından verilecek izinle olabilecekti. Stoklar için 1 Eylül 1939 tarihinden evvelki fiyatların esas tutulacağı anlaşılıyordu. Bundan sonra gelen ve gelecek olan malların durumları maliyet ve masrafları ayrılacak, buna göre fiyat müsaadesi verilecektir.

Son bir ay içinde, birdenbire ortadan kaldırılan baslıca ihtiyaç maddeleri arasında kimyevî ve tıbbî ecza önemli bir yer tutuyordu. Ecza depolarında ve eczanelerde müsekkin ilâçlardan bazılarının mevcudu tükendiği iddia ediliyordu. Müstahzar ilâçlardan birçoğu işe ortadan kalkmıştır.

Komisyınca, tıbbî ecza firmalarına, ellerindeki malları 31 Ağustos 1939 tarihindeki fiyatlar dışında bir fiyatla satamayacakları bildirilmiş ve kendilerinden stokları hakkında derhâl bilgi vermeleri istenmiştir.

İlâç vurgunculuğu üzerinde de önemle duran Hükümet, sıkı bir tahkikata girişmiştir. O sırada tıbbî ilâçlar en çok Almanya'dan getirilmiştir. Almanya'nın savaş durumunda olması nedeniyle bu maddelerin temininde büyük sıkıntı yaşanmıştır. Bunu tespit eden vurguncular, ellerindeki bu gibi tıbbî malzemeyi piyasadan çekmişlerdir. Şimdiden eczanelerde Aspirin tükenmiştir. Almanya ve Fransa'dan gelen diğer ilâçlar da güçlükle, o da mevcut fiyatlarının % 25-30 oranında fazlası ödenmek suretiyle ancak sağlanabilmiştir.

Sağlık Bakanlığı müfettişleri, son zamanlarda ithal edilmiş olan tıbbî malzeme ile bunların satıldığı yerleri tespit etmeğe başlamışlardır. Böylece hangi tüccarda ne kadar mal bulunduğu meydana çıkarılacaktır. Bu ilâçların fahiş fiyatla satılmasına kesinlikle izin verilmeyecektir. Hazırlanan yeni kanuna göre, kara borsacılık yapanlar 500 liradan 1500 liraya kadar ağır para cezasına çarptırılabilirlerdir. 3 Ekim 1939 tarihinde Ticaret Müdürlüğü'nde yapılan toplantıda, tüccarlara satışlarını 31 Ağustos fiyatlarına göre devam ettirilmesi gereği bildirildi. Aynı zamanda vurgunculukla mücadeleyi de sağlayacak olan "*İktisadi Korunma Kanunu Projesi*" Bakanlar Kurulundan geçerek Büyük Millet Meclisine sunulmuştur. Projenin cezaî yaptırımlar bakımından kara borsacılık yaptıkları sabit olanlara 500 liradan 20.000 liraya kadar para cezası uygulanacağı, bu gibi şahısların firmalarının kapatılacağı belirtiliyordu. Bu kanunla Başbakanlığa bağlı bir de teşkilât kuruluyordu. Teşkilâtın en önemli kolu İstanbul'da bulunacaktır.

Vurgunculukla mücadele için yapılan hazırlıklar arasında, bu gibilerin isimlerini içeren bir "*Kara Liste*" yayınlanması üzerinde de durulmuştur. Birçok ülke, bu tarz bir cezalandırmayla olumlu sonuçlar almıştır.

9 Ekim 1939 tarihinden itibaren fiilî kontrollerine başlayan "*İhtikârla Mücadele Komisyonu*", ellerinde beyanı verilmemiş stok mal bulduran kurumlara

kapama cezası vermeye başlamıştır. Bu kontroller kısa sürede piyasada etkisini göstermiştir.

Örneğin 9 Ekimden itibaren vurgunculukla mücadele komisyonu, toptan kahve satışını fiilen kontrol altına almıştır. Bu arada kahve ihtikârını önlemek için, Brezilya kahve şirketinden aldıkları kahveleri müşterilerine düzenli bir şekilde vermediği belirlenen veya yüksek fiyatlarla satış yaptıkları anlatılan tüccarlar hakkında kanunî takibatta bulunulacak, bu gibilere kahve verilmesi men edilecektir. Bu tedbirler etkisini derhâl göstermiş ve kahvenin kilosu 110 kurusa kadar düşmüştür. Bunlara diğer savaş fırsatçıları da katılınca iç piyasada mal bulmak güçleşti ya da bulunan malın fiyatının yükselmesine yol açmıştır. Ülkede daha savaşın basında ve savaşa girilmemesine rağmen yalnızca yukarıdaki sebepler fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Yoksa savaş baslar başlamaz tarım ve sanayi alanında bir ya da iki ayda üretim düşmüş ve bu durum da hemen halka yansımış değildir. Dış piyasadaki ithal mallarının fiyatlarının artmasına karşın ihraç mallarında bunun tam aksine fiyatlarda düşmeler gözlenmiştir. O günleri dile getiren Kemal Turan şu açıklamayı yapmaktadır(Turan, 1942: 9):

“ 1939 yılı sonbaharında toprak mahsulleri ihraç edilmeyeceği korkusu ile henüz çiftçinin elinde bulunan ürün fiyatları birden bire düştü. Köylü malına alıcı çıkmadığını görünce korktu ve bugüne kadar hayret edilecek bir düşüklükte mallarını satmaya başladı. Toplumda bir zümre savaş ortamından kara borsacılık yolu ile yararlanır iken diğer zümrenin sıkıntıya düşmesi elbette kabul edilebilir bir durum değildir. Bu yüzden savaş öncesi ve savaşın basından itibaren kara borsacılığa karşı mücadele etme gereği duyulmuştur. Bu mücadele 1335 tarihli Men-i İhtikâr(vurgunculuk) Kararnamesi ile yürütülmeye çalışılmış ama bu kararnamenin günün ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak olduğu sonucuna kısa surede varılmıştır(Anadolu, 20.01.1940).”

I. Dünya Savaşı'nda teşkilâtsizliğin ve zamanında önlem alamamanın halk üzerindeki olumsuz etkisini görmüş ve yaşamış olan Saydam Hükümeti ister istemez ekonomi üzerinde önemli kararlar almak yolunu seçmek zorunda kalmıştır.

15.1.1940 tarihinde Başbakan Refik Saydam tarafından Muvakkat Encümene sunulan Milli Korunma Kanununu mucip sebepler layihasında yasanın çıkarılış sebebi şöyle ifade edilmiştir(T.B.M.M. Z.C.,1-2).

“Bununla beraber Milli hayatımızda istisnâ ahvalin tesirlerini önlemek ve sair bakımlardan olduğu kadar iktisadi bakımdan da tahaffuzi ve tedafüi tedbirler almak zarureti muvacehesindeyiz. Eğer Avrupa'nın bugün içinde bulunduğu ahval ve şartları ve bunun memleketimizdeki akisleri lüzum hâsıl olan herhâlde Yüksek Meclise ayrı bir kanun layihası ile müracaat etmek imkânını verecek mahiyette olsa idi Hükümetin bu yolu takip edeceğine şüphe yoktu. Fakat hadisat o derece süratle ilerlemekte ve tahavvül (değişme başkalaşma eylemektedir ki, bu vaziyet ancak müstacelen(acele) günü gününe ve bilhassa zamanında alınacak karar ve tedbirlere ihtiyaç göstermektedir.”

İçinde bulunulan koşullar Hükümetin çok hızlı ve yerinde karar almasını zorunlu kılmaktadır. Üretimin artırılması ya da olduğu seviyede tutulabilmesi, bu üretimin düzenli ve âdil dağıtımı, kara borsacılığın önlenmesi ithalât ve ihracatın savaş içinde düzenlenmesi ordu ve kentli kesimin temel ihtiyaçlarının giderilmesi uygulamalarının normal zamanlarının yasaları ile yürütülmesi mümkün değildir. Diğer tüm devletlerde olduğu gibi olağanüstü koşullarda uygulanmak üzere yeni bir yasanın yapılması zorunludur. Bu zorunluluk da Milli Korunma Kanunu³ ile giderilmeye çalışılmıştır.

1.2.1.2. Milli Koruma Kanunu'nun Uygulanması

Milli Korunma Kanunu 18 Ocak 1940 tarihinde T.B.M.M.'ce kabul edilmiş, 19 Şubat 1940' ta uygulanmasına karar verilmiş, 21 Şubat'ta Resmi gazetede

³ T. C.Başvekâlet Kararlar Müdürlüğü Sayı 6/220 15.11.940. Başbakan Refik Saydam Büyük Millet Meclisi Yüksek Reisliğine; Milli Korunma Kanunu Layihasını gönderdiğinde kanuna olan ihtiyacı şöyle açıklamıştır;” Fevkalâde hallerde ve seferberlik zamanında halk ve Milli Müdafaa ihtiyaçlarını temini için Hükümetin vazife ve salâhiyetlerle teçhizine müteallik Milli Korunma Kanunu layihası ve mucip sebeplerine ilişik olarak takdim ediyorum. Kanuniyet kesbetmesi için lâzım gelen muamelenin yapılmasına müsaade buyrulmasına rica ederim.”

yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Milli Korunma Kanunu diğer kanunlardan farklı olarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılan kararnameler ile uygulanmıştır.

Bunun sebebi Taner Timur'un da dediği gibi Türk ekonomisini girilmesi her an mümkün olan bir savaşın koşullarına uydurmak, ortamın gerektirdiği ekonomik tedbirleri almaktır.

İncelediğimiz dönemde (1940-1945) Milli Korunma Kanunu'na dayanarak çıkarılan karar sayısı 596'dır. Çıkarılan bu kararların 20'si gizli olmak üzere 359'u Saydam Hükümeti 237'si işe Saraçoğlu Hükümeti döneminde yayınlanmıştır.

Yasa 1940-1945 yılları arasındaki 6 yılda 4 kez değiştirilmiş bu değişikliklerden üçü Saydam, biri Saraçoğlu Hükümeti tarafından gerçekleştirilmiştir.

1940–1945 döneminin en önemli iktisadi kanunu şüphesiz ki Milli Korunma Kanunu'dur. Bu kanuna dayanarak çıkarılan kararnameler savaş yılları iktisat politikasının ana unsurlarını oluşturmuştur.

Ayrıca Milli Korunma Kanunu zaman zaman müdahaleci iktisat politikaları izlemek isteyen Hükümetlere savaş halleri dışında da çeşitli imkânlar sağlayabilecek olan bir belge olduğu içinde ayrıca önem taşımaktadır(Boratav, 1882:248). Kanun devlete her alanda olduğu gibi emek sermaye ilişkilerini düzenleme yetkisi de vermiş ve bir bakıma ilk iş kanunu askıya alınmıştır.

Yapılan değişikliklerle çalışma saatleri uzatılırken sanayinin bazı sektörlerinde fazla mesai zorunluluğu getirilmiştir. Seferberlik ve silâh altına almalar nedeniyle daralan iş gücünü takviye etmekte kadın-çocuk emeği, iş mükellefiyeti, mahkûmlardan yararlanma gibi yeni kaynaklar devreye sokulmuştur.

Zorunlu çalışma, sanayi ve maadin işletmelerinde ücretli fazla mesai yapma zorunluluğu (ücretli iş mükellefiyeti), iş yerini terk etme yasağı, iş gününün 11 saate çıkarılması, bütün sanayi işletmelerinde hafta tatilinin ve kadın-çocuk emeği ile ilgili

düzenlemelerin kaldırılmasını beraberinde getirmiştir.

Bir yandan savaş dönemine özgü koşullar diğer yandan Milli Korunma Kanunu uyarınca hayata geçirilen politikalar çalışma hayatını cendereye alırken, bu arada işletmelere de üretimleri ve kâr marjlarını arttırma imkânı vermiştir(Güzel, 1998: 216).

Milli Korunma Kanunu ile Hükümete Türk ekonomisini tamamı ile düzenleme ve denetleme yetkisi verilmiştir ki o zamana dek bu çapta yetkiye hiç bir Türk Hükümeti sahip olamamıştır.

Bu kanun ile ekonomi üzerinde çok geniş yetki ve görev sahibi olan Bakanlar Kurulunun yetkilerini kararnameler ile kullanacağı yukarıda belirtilmiştir. Bakanlar Kurulu yasanın uygulanmasına karar verince durumu ilân ve T.B.M.M.'ye bildirecektir.

Yasayı hazırlayanlar 6 bölümden oluşturmuşlardır. Bu bölümler genel hükümler, teşkilât, iktisadi hükümler, malî hükümler, cezaî hükümler ve müteferrik hükümlerdir.

Milli Korunma Kanunu ilk bakışta koyu bir devletçiliğe yönelindiği yorumunu yaratmaktadır. Gerçekten de Hükümete ekonomik hayata çok geniş bir müdahale olanağı getirmektedir. Öncelikle Hükümet, Sanayi ve Maden Kurumlarının neleri, hangi miktarda üretebileceklerini tespit edebilir ve amaçlanan hedeflere ulaşmaları için de işletmelere gerekli programları dayatabilir(Akşam, 23.01.1940).

Hükümet aldığı kararlara uymayan ve amaçlanan üretimi gerçekleştirmeyen işletmelere el koyabilir ve bu işletmeler belli bir tazminat karşılığı devlet tarafından işletilebilir. Aynı şekilde devlet özel kişiler elindeki maden ocaklarını zararlarını ödeyerek kontrolüne alıp işletebilir. Nihayet devlet bütün nakil araçlarına el koyabilir(Resmi Gazete, 19.01.1942), işletmelerin ihtiyacı için işçiler ve uzmanlar

tespit edip bunlara zorunlu iş yükümlülüğü yükleyebilir, Çalışma saatlerini arttırabilir.

Tarım alanında da buna benzer müdahaleler vardır. Hükümet gerekli gördüğü bölgelerde hangi ürünlerin ekilebileceğine karar verip(Resmi Gazete, 19.01.1942) ekilmeyen 500 hektardan fazla araziye bedeli karşılığında işletebilecek,4 hektardan az arazisi olanın elinden öküzleri alınacaktır. Tüccarlar yüksek kâr elde etmek amacı ile stok yapmak suretiyle piyasada darlık yaratırsa devlet ilgili mallara el koyacak ve kâr almadan ihtiyacı olan kurumlara dağıtacaktır. Ayrıca devlet, vurgunculuğu önlemek için her türlü tedbirleri almağa, tüm kuvvetlerini kullanmaya yetkili olacaktır. Özellikle, gerekli olan durumlarda vurgunculuk yaptığı görülen ticarî ve sınaî şubeler devletleştirilebilecektir.

Kanunun yayınlanmasının ardından bütün müesseseler ellerindeki stokları bildiren birer beyanname vermeğe mecbur tutulacaklardır. Bu beyannamede malın cinsi, kaynağı, hangi tarihte alındığı, nereden alındığı ve maliyet fiyatıyla sigorta primi miktarları gösterilmiş olacaktır.

Ayrıca her müessese, elinde ne kadar mal bulunduğunu, bu malların kaynağını, alınış fiyatlarını, zarurî masraflarını, maliyetini ve halen satış fiyatını yazmağa mecbur tutulacaktır. Yapılan tespitlere göre, sadece İstanbul'da bu şekilde beyanname vermesi gereken 60.000 firma olduğu tespit edilmiştir.

Belirli malların ne miktarlarda tüketilebileceğini tespit yetkişi de Hükümete verilerek ileride uygulamaya geçilecek karne sisteminin hukuksal dayanağı da böylece hazırlanacaktır. Gerekli görülen malların azamî fiyatları, cinsleri, nitelikleri tespit edilebilecek, 100 kuruşu aşan alışverişlerde fatura vermek zorunlu olacaktır.

İç ve dış ticaret sıkı bir denetime tabi tutulacak, fiyat murakabe komisyonları kurulup fiyat yükseltmeleri yasaklanacak, ithalât ve ihracat birlikleri kurularak ithal mallarının azamî ihraç mallarının asgarî fiyatları belirlenip hangi malların ne miktarda ithal ve ihraç edilebileceğini saptama yetkisi de Hükümete tanınacaktır.

Bu maddeler teşebbüs serbestîsini kısıtlayan hatta tamamen ortadan kaldırmaya yetkisine sahip maddelerdir. Yasa koyucuları böyle maddeler hazırlamaya iten nedenler işe;

1. Üretimi savaş ihtiyaçlarına uygun bir düzeyde tutma

2. Piyasa denetimini sağlayarak kara borsayı önleme, fiyatlar da istikrar temin etmektir(Timur, 1971: 228-229).

Yasa ilk bakışta koyu devletçi bir izlenim yaratıyorsa da daha sonraki maddelere de bakıldığında bu fikir hafifleyebilir. Yasada Burjuva sınıfını koruyan hatta güçlenmesini sağlayacak maddeler de bulunmaktadır. Boratav'ın ifadesi ile “... *Kanun bu unsurlardan ibaret debildir. Milli Korunma Kanununun bir de özel teşebbüsü tevsik eden, savaş ekonomisinin güç şartları içinde ona da cömert bir pay ayıran yönleri de vardır. Kanun bu yönü ile devlete özel teşebbüsün faaliyetlerini ve kazanmasını kolaylaştırıcı görevler de yüklemektedir*(Boratav, 1982:248; Avcıoğlu, 1975: 464).”

Yasanın bu yöndeki maddeleri şunlardır;

Devlet terk edilmiş, kullanılmayan veya tamamlanmamış durumdaki işletmeleri uygun bir taviz karşılığı işler hale getirebilir sahiplerine kesinlikle gerekli olmayan makine ve araçları sahiplerinin işini aksatmamak koşulu ile satın alıp bunları ihtiyacı olan kurumlara teslim edebilir.

Uygun gördüğü ticaret temsilcilerini zorunlu maddeleri ithale mecbur tutabilir ve bu kurumları denetleyebilir. Bu kurumlar ithal edecekleri malları gerekli görülürse stok etmekle görevlidirler, ama devlet de buna karşılık bu kurumların ihtiyacı olan bütün döviz ve krediyi sağlayacak kurumların stok yapmaları dolayısı ile uğrayacağı zararı karşılamakla görevlidir.

İhracı yasaklanan ürün ve malların iç fiyatları düşerse Hükümet üreticiyi doğacak zarara karşı koruyacaktır. Yine Hükümet belirlediği işletmelere kredi, malzeme, işçi ve uzman sağlayacaktır.

Özel teşebbüse ucuz ücretle işçi sağlanması, işçi ve köylüye zorunlu çalışma yükümlülüğü ve fazla çalışma zorunluluğunun konması, özel teşebbüsün zaten arayıp da bulamadığı ortamı yaratmıştır.

Özel teşebbüs arasında Milli Korunma Kanunu'nu eleştirenler olduğu gibi yukarıdaki maddelerinden dolayı destekleyenler de olmuştur. 22 Şubat' ta toplanan Sanayi Birliği İdare Heyeti bunlardan biridir. Birlik İdare Heyeti adına bir açıklamada bulunan ve yasaı olumlu bir girişim olarak değerlendiren heyet başkanı Halil Sezer şunları söylemiştir(Cumhuriyet,23.02.1940):

“Yeni Kanun, fabrikatörler tarafından bir yurt borcu bir milli dava mahiyetinde görülmekte ve bu ehemmiyetle karşılanmaktadır. Milli Sanayi bu vadide kendisine düşen görevleri gücü ölçüsünde başaracaktır... Kanunun gerek içerden gerek hariçten ham maddelerin ithali için koyduğu şartlarla bize faydaları çoktur, öyle sanıyorum ki bu kanun ile gizli stoklar açığa çıkacak ve bazı malların fiyatlarında görülen anormal yükselmeler önlenecektir.”

1940 yılı Mart'ında Milli Korunma Kanununu yorumlayan Avukat Lâmi Yener de yasa ile ticaret sınıfı arasındaki ilişiyi şöyle açıklamaktadır(Cumhuriyet, 27.03.1940):

“Milli Korunma Kanunu'na tarafsız bir gözle bakılırsa ticarî, sınaî gelişime engel değil tersine onu teşvik ve tevsî edecek bir içeriktedir. Hükümet sanayi işletmelerinin kabiliyetini bilmekte bu bilgileri derinleştirerek onların üretimlerini geliştirici, arttırıcı programlar geliştirmektedir. Görülen o ki, yasa hazırlayıcı, Hükümete sınırlama, el koyma, kontrol etme yetkisi tanırken özel teşebbüsü de koruyan, teşvik eden maddeleri koymayı ihmal etmemiştir. Bu maddelerin uygulanması ileride görüleceği üzere ticaret sınıfının önlenemez bir yükselişe geçişi sonucunu doyuracaktır. Milli Korunma Kanunu'nda dikkat çeken maddeler gurubundan biride işçi sınıfını ilgilendiren bölümdür. İşçi sınıfının çalışma hayatı ile ilgili olarak geniş çaplı bir düzenleme ilk kez 1936 tarihli iş yasası ile yapılmıştır(Avcioğlu, 1975: 466).”

Bu yasada işçiye sendika kurma, grev ilân edebilme hakkı verilmemekle birlikte çalışma saati 8 saat ile sınırlandırılmakta, işe alma, işten çıkarmayı düzenlemekte, iş yerlerindeki işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili koruyucu ve önleyici hükümlere yer verilmekteydi.

Milli Korunma Kanunu 1937 yılında yürürlüğe giren İş Yasasının uygulanmasını önleyici maddeleri de içermekteydi. Oysa 1936'da İş Yasasının kabul edilmesinin ardından C.H.P. Genel Sekreteri Recep Peker bu yasayı yorumlarken şunları söylemekteydi(Avcıoğlu, 1975: 470).

"Bu kanunla Türkiye'de iş hayatı yeni rejimimizin istediği ahenkle çalışma yoluna girecektir. Yeni iş kanunu sınıfçılık şuurunun dogmasına ve yasamasına imkân verici hata yollarını ortadan silip süpürecektir. Bu kanunla iş hayatında düzen kurulacaktır."

Milli Korunma Kanunu ile devlet özel işletmeleri beklenen üretim amaçlarına ulaşabilmesi için gerekli işçi kadrosunu ve öteki personeli sağlayacaktır.

Vatandaşlara ücretli iş yükümlülüğü konabilecektir. İşçi ve müstahdemler işlerini geçerli bir sebepleri olmaksızın habersizce terk edemeyecektir.

Bu maddeye dayanarak zorla çalıştırılanlara emsaline uygun normal bir ücret verilecektir. Gerekirse iş saati günde 3 saat arttırılabilecek, iş yasasının küçükler ve kadınlar ile ilgili maddeleri sanayi kuruluşlarında uygulanmayabilecektir.

Maden ocakları civarında yasayan köylüler belirli bir süre madenlerde çalışmakla yükümlü tutulabilecektir. Buna benzer nitelikte tarım alanında da çalışabilir durumdaki çiftçi kendi işi yüzüstü kalmamak koşulu ile ikametgâhından en çok 15 km. uzaklıktaki özel veya devlete ait çiftliklerde uygun bir ücretle çalıştırılmakla yükümlü tutulabilecektir(Akşam, 23.01.1940).

Bu maddeler savaş içerişinde daha da ağırlaştırılmış bu da 1936–1937 tarihinde iş yasaşının savaş yıllarında uygulanmaması sonucunu doğurmuştur⁴.

Açıkça görüldüğü gibi Milli Korunma Kanunu ile Hükümet işçi sınıfı üzerinde ağır bir baskı kurabilme yetkisine sahip olmuştur(Boratav,1982: 249).

Kadınların ve küçüklerin iş yasaşının yasakladığı işlerde ve koşullarda çalıştırılmaları mümkün olmakta, tatil hakkı sınırlandırılmakta, zorla çalıştırılma sistemi getirilmekte, köylüler özel çiftliklerde çalıştırılmaya mecbur tutulabilmekte bunların karşılığında da, işçiye ödenmek üzere emsaline uygun normal yani işçi aleyhine gayet kolay yorumlanabilecek Ücret kıstası öngörülmektedir (Akşam,23.01.1940). Boratav ücret konusunda;

"Cebri çalışma şartları altında normal ücretin asgarî geçimlik ücreti asmasına imkân olmayacağı rahatlıkla söylenebilir(Akşam, 23.01.1940)" demektedir. Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere Milli Korunma Kanunu'nun iki önemli cephesi vardır:

Birincisi Hükümetin piyasayı denetleme, ithalâtı ve ihracatı sınırlama, üretimi tespit etme, üretim ve ürünlere el koyma gibi kararlarla Hükümete geniş devletleştirme yetkisi veren yönü(Akşam, 23.01.1940).

İkincisi, özel sektöre kredi döviz ve kâr olanakları, sürüm garantisi, kullanılmayan işletmelerin işler hale getirilmesinde yardım, bunun yanında işçi sınıfının üzerine zorunlu çalışma yükümlülüğünün getirilerek işveren için ucuz işçi sorununun hallinin sağlanmış olması ile sermaye çevrelerini destekleyen yönü(Akşam, 23.01.1940). Bunlar Milli Korunma Kanunu'nun hem ileri müdahaleci devletçi politikalara hem de sermaye sınıfını kollayan liberal

⁴ Milli Korunma Kanunu'nda yapılan değışiklikle kabul edilen 3945 sayılı yasa ile hafta tatili hakkının tamamen kaldırılması, 4648 sayılı yasa ile kendisine iş yükümlülüğü verilenlerin iş yerine sevk için zabıta kuvvetinin kullanılabilmesi, sevk sırasında kaçanların yakalanıp yeniden sevkleri için harcanan giderlerin işçilerin ücretlerinden kesilmesi kabul edilmiştir.

politikalara açık olduğunu göstermektedir. Milli Korunma Kanunu'na göre Hükümete olağanüstü durumlarda;

1. Genel ya da kısmî seferberlik,
2. Devletin bir savaşa girme olasılığı,
3. Türkiye'yi de ilgilendiren yabancı devletlerarasında savaş durumu. Yasanın gösterdiği biçim ve koşullarda yeni görev ve yetkiler verilmektedir(T.B.M.M.Z.C, 138-158).

(Mad.1) Hükümet olağanüstü durumda bu yasa ile kendisine verilen yetkileri kullanmaya gerek görürse derhâl uygulamaya geçecek, bundan da T.B.M.M' ni bilgilendirecektir. (mad.2) Hükümet olağanüstü halin sona erdiğine karar verdiğinde bunu ilân edecek ve yine T.B.M.M' ne bilgi verecektir. (Mad.3)

4. madde ile Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilecek kararları hazırlamak ve bakanlıklar arasında iş birliğini sağlamak üzere bir koordinasyon heyeti kurulacaktır. Bu kanun haddelerini uygulamakla görevli büronun kurulması 5. madde ile belirtilmiştir.

Yasaya göre Hükümet, ihtiyacı karşılayabilecek ölçü ve nitelikte üretim faaliyetinde bulunmak, gerek tesiste ve gerek imalâtta gereken değişiklikleri yaptırmak amacı ile sanayi ve maden kuruluşlarını denetleyebilir.

(Mad.7) Hükümet sanayi ve maden kuruluşlarından üretim programları isteyebilir ya da bizzat üretim programları verebilir; sanayi ve maden kuruluşlarının üretimlerini, üretim hacim, miktar, çeşit, cins ve nevi'lerini saptayabilir.(Mad.8)

9. madde ile Hükümet bu kuruluşların ve diğer tüm iş yerlerinin mesaisini gerektiğinde ihtiyaçlarını karşılamak üzere söz konusu iş yerlerine işçi ve uzman elemanlar sağlayarak saptayabilmektedir.

Sanayi, maden ve diğer, kuruluşlarda çalışanlar (işçi, teknisyen, mühendis, uzman, ya da müstahdem) çalıştıkları kuruluş ya da iş yerini kabul edilebilir bir

gerekçeleri olmaksızın ve haber vermeksizin terk edemezler. Bu maddeye göre çalışma yükümlülüğü altında olanlara çalışmaları karşılığında emsaline uygun normal ücret ödenir.(Mad. 10)

Hükümet, sanayi ve maden kuruluşlarının ürünlerini normal maliyetine yüzde yeterli bir kâr ekleyerek satın alabilir.(Mad. 11)

Ancak gereken kuruluşlara ya da iş sahiplerine gereken krediyi de temin etmelidir.(Mad.12) Hükümet mal ve yardımcı malzeme stok edebilir.(Mad.13) Bunların bir elde toplanmalarını engellemek amacıyla değer fiyatından bunlara el koyabilir ve ihtiyacı olan kuruluşlara, bunları kârsız dağıtabilir.(Mad.14)

Gerçek ve tüzel kişilerin elindeki madenlerde daha çok üretim yapılabilmesi için üretimi tek elde toplamak amacı ile Hükümet bunları birleştirip kendisi bizzat işletebilir, bu sırada maden sahibine zararı ile orantılı bir tazminat verilir.

Hükümet, sahibinin işine yaramayan ya da işi için gerekli olmayan tüm üretim araçlarını(*makine, âlet, edevat, tesisat*) değerini ödemek suretiyle satın alabilir.(Mad.17)

18. maddeye göre kendisine verilen üretim programına uymayan ya da tesiste istenen değişikliği yapmayan sanayi ve maden kuruluşlarına Hükümetçe el konabilir ve bu kuruluşlar yine bizzat Hükümetçe işletilebilir. Bu sırada kuruluş sahibine uygun bir tazminat ödenir.

Sanayi ve maden kuruluşlarında ve diğer iş yerlerinde fazla çalışmaya gerek görülen hallerde işin durumuna ve ihtiyaç derecesine göre iş saatleri her gün 3 saat uzatılabilir, iş kanununun 50. maddesinin küçüklerle kadınlara ilişkin olan daimi hükümleri sanayi kuruluşları ve diğer iş yerlerinde uygulanmayabilir.

Hafta tatili kanunu da yasanın geçerli olduğu sürede uygulanmaz. Ancak bu hüküm işçinin haftada bir gün tatil hakkını ihlâl etmez.(Mad.19)

Hükümet ithalâtın cins ve miktarını saptayabilecek, ithalât yasakları koyabilecektir(Mad.20)Gerekli görülen maddelerin tüketim miktarı saptanacak ve tüketimi sınırlanabilecektir.(Mad.21)Hükümet, dilediği iş yerlerinin mal stoklamasını isteyebilecek(Mad.22), fakat stok mallar nedeni ile zarar eden kuruluşların bu zararını da karşılayacaktır.(Mad.23)

İhracatında biçim ve koşullarını Hükümet saptayacaktır.(Mad.24) İthalât ve ihracatta fiyatlar Hükümetçe saptanabilecektir.(Mad.26)

Milli Korunma Kanunu yürürlükte kaldığı sürece gayrimenkullerin kira bedelleri 1939 yılındaki kira bedellerinden fazla olamayacaktır (Mad.30). Hükümet 31.madde ile iç piyasada belirlediği mallara azamî fiyat koyabilecek, cins ve nevilerini de saptayabilecektir. 32. madde ile de ihtikâr(*vurgunculuk*) yasaklanmaktadır.

Eşya fiyatlarının muhik bir sebep olmaksızın yükseltilmesi, mevcut malın satışa arz edilmemesi, mevcudu kalmadığı beyanı ile malın saklanması, fazla fiyata satmak kastı ile malın herhangi bir surette kaçırılması, muvazaa yoluyla elden çıkarılması, makbul bir sebebe müstenit olmayarak gümrükten çekilmemesi, lüzumundan fazla mal satın alınması, bu malların izhar edilmesi, müstahsil yahut müstehlik aleyhine fiyat birliği yapmak, yaptırmak, bir malı müstehlike arz etmeden evvel muhtelif ticaret erbabı arasında yapılan zincirleme muamelesi, mevcut malın satıhtan kaldırılması, bu maksatlarla propaganda yapılması sunî olarak fiyat yükseltilmesi yasaktır.

Hükümet özel nakil araçlarına el koyup bunların seferlerini düzenleyebilir(Mad.36) 37 ile Hükümet, çiftçilik yapmaya elverişli her kadın ve erkeği, kendi ziraat işi yüzüstü kalmamak koşulu ile oturduğu yerin en çok 15 km. uzaklığında olan devlete ya da sahsa ait olan ziraat işinde ihtiyaç üzerine ücretli olarak çalıştırabilir.

Gerekli görülen bölgelerde ziraatın cins ve miktarını Hükümet saptayabilir(Madde 38) 8 hektardan fazla arazisi olanları Hükümet bu arazinin yarısına kadar olan kısmında hububat ekmek zorunda tutabilir.(Madde 40) Ekilen her 4 hektar için bir çift öküz milli müdafaa yükümlülüğünden istisna edilmektedir.(Madde 41)

53. madde gereince yasanın 8. maddesinin 1. fıkrasına 24,29,31 ve 38. maddelerine aykırı davrananlara 25-250 TL. Para cezası ve tekrarında 100-500 TL para cezası ile 7-30 gün hapis cezası verilebilecektir. 54. maddeye göre iş yükümlülüğüne uymayanlara ve 10,11,15,17,36. maddeler ile 40. maddenin 1.fıkrasına aykırı davrananlara 50-500 TL para cezası ve tekrarında 100-1000TL Para cezası 15-60 güne dek hapis cezası öngörülmüştür.

55. maddeye göre 21 ve 37. maddeye aykırı, hareketlere 250-2000 TL para cezası tekrarında en az 1000 TL para cezası ile 2-5 yıla dek hapis cezası verilebilmektedir. 53. madde ile gayrimenkul kiralarını arttıranlara 50-250 TL para cezası verilecektir. İtikâr suçlarının cezası 59. maddede belirtilmiş, bu suç işleyenlere 500-5000 TL. Para cezası ile 2-5 yıl geçici sürgün cezası ve el konulan malların müsadere edilmesi kabul edilmiştir.

60.madde verilen cezaların tecil olamayacağını hükme bağlıyordu. Eğer Türk Ceza Kanunu'ndaki cezalar bu yasada belirtilen suçların cezalarından fazla işe suça Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri uygulanacaktır.(Mad.61)Milli Korunma Kanunu ile kendilerine verilen görev ve yetkileri suiistimal ederek suç işleyenlere T.C.K'daki cezaların iki katı verilecektir.(Mad.64)

Yasanın uygulanması için ticarethane, imalâthane, depo, mağaza, antrepo, vesaire her türlü iş yerinde arama yapılabilecektir.(Mad.65)⁵

⁵ Muvakkat encümen tarafından üzerinden en çok değişiklik yapılan maddeler cezaî hükümlerle ilgili maddeler olmuştur. Bunun yanında Hükümet tasarısında yer alan yüksek derecedeki para ve hapis cezaları encümende azaltılmış.

1.2.1.3. Saydam Hükümeti'nin Ekonomik Politikası

Celâl Bayar'ın 25 Ocak 1939 tarihinde istifa etmesi ile Bayar Hükümeti'nde İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri olan Refik Saydam yeni Hükümeti kurmakla görevlendirilmiştir(Aynı Tarihi, 1941-86:26). Yeni kurulan Refik Saydam Hükümetinde eski Hükümet üyeleri yerlerini büyük ölçüde korumuşlar.

Yeni Hükümetin kurulması ile birlikte Devletin izlediği ekonomik politikada da önemli değişikliklere gidildiği görülür. Bayar Hükümetleri döneminde özellikle son iki yıldan beri Devletçilik politikasından uzaklaşmış, sermaye çevreleri ile siyasî yönetici kadroların eski ittifakları canlandırmıştı(Boratav, 1982: 187).

Saydam Hükümeti'nin ekonomik politikada Bayar Hükümeti'nden tamamen ayrı bir tutum içine girmiştir. Bu dönemde bazı ayrıcalıklı yabancı şirketleri devletleştirme yoluna gidildiği görülmüştür(Koçak, 1986: 244).

Önce İstanbul Tramvay Şirketinin imtiyaz hakkı ile tesislerin satın alınması hakkında 7 Şubat 1939 tarihli sözleşmenin onaylanmasına ilişkin yasa kabul edilmiş ve işletme imtiyazlı yabancı şirket malı olmaktan çıkmıştır(T.B.M.M. Z.C, 24.04.1939: 76).

Hemen aynı gün İstanbul tünel şirketinin imtiyaz hakkı ile tesislerin satın alınması hakkında 8 Şubat 1939 tarihli sözleşmenin onaylanmasına ilişkin yasa kabul edilmiştir. İşletmeler 1 Mart'tan itibaren fiilen devralınmışlardır.

Kısa bir zaman sonra İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel İdareleri İstanbul Belediyeleri'ne devredilmiştir(T.B.M.M.Z.C,16.06.1939:80-84).

Bu devletleştirmelerin ardından Temmuz ayı içinde Bursa ve Mersin'deki Elektrik Şirketleri, Ankara'daki Elektrik ve Hava gazı Şirketi ile Adana'daki Elektrik şirketleri devletleştirilmiştir.

Bu devletleştirmelerin hızının 1939 yılının ikinci yarısında kesildiği görülmektedir ki bunun da sebebini Eylül'de besleyen Avrupa Savaşı'nın yarattığı ekonomik ortama bağlamak doğru olacaktır(T.B.M.M.Z.C, 16.06.1939). II. Dünya Savaşı sürecinde Türkiye'de iki ayrı Hükümet görüyoruz.

Bunlardan ilki yukarıda sözü edilen Saydam Hükümeti, diğeri Saydam'ın Temmuz 1942'de ölümü ile kurulan Saraçoğlu Hükümetidir. Saraçoğlu Hükümeti'nde Saydam Hükümeti'nde görevli bakanların çoğunluğunun yerlerini korumalarına rağmen yeni kabinede ekonomi politikasında (*tıpkı Bayar Hükümeti'nin yerine Saydam Hükümeti'nin geçmesinde olduğu gibi*) bir takım değişikliklere gidildiği görülür.

Bu dönemde Hükümetlerin ekonomik politikalarını yönlendirmede bakanların ya da Cumhurbaşkanı'nın değil, Başbakanların doğrudan etkisi olduğu söylenebilir. Saydam Hükümeti'nin savaş karşısındaki ekonomik politikasına gelince; bu dönemde Hükümetin izleyebileceği iki alternatif politika vardı ve bunlardan birini seçme durumunda idi(Aydemir, 1966: 514).

Bunlardan ilki var olan bütçe olanakları ile ordunun ve kentli nüfusun temel ihtiyaçlarını sağlama hedefinden hareket ederek, ticareti devlet denetimi altına almak(Cumhuriyet, 20.02.1941 sıkı ve polisiye bir fiyat sınırlaması uygulamak(Akşam, 03.01.1940).

İkincisi işe iç ve dış piyasalarda savaş kıtlıklarından doğan talep artışlarının çiftçi ve sanayici için yaratacağı kamçılایıcı etkisinden yararlanmak amacı ile fiyatlar ve piyasa koşulları üzerindeki kontrollerden mümkün olduğu kadar kaçınmak, üretimi teşvik edecek açık enflasyonist gelişimi işe büyük ölçüde kabullenmektir.

Saydam Hükümeti birinci alternatifi seçmiş(Ayın Tarihi, 1941-86: 17) piyasa sıkı bir denetime tabi tutularak, kara borsa önlenmeye çalışılırken ordunun ve kentli nüfusun ihtiyaçları için yeterli stok temin edilmesi yoluna gidilmiştir(Cumhuriyet, 23.01.1941).

Bu yüzden fiyat kontrolü özellikle hububat ve diğer yiyecek maddeleri ile giyim maddelerine uygulanmıştır(Timur, 1971: 236). Yine bu dönemde ücretli iş yükümlülüğü, çalışma sürelerinin uzatılması(K.H.K.S-128,15,24,876) ve ücret sınırlaması getirilmiştir(K.H.K.S-105).

İş gücünü denetleyen hükümlerin yansira sermaye sınıfına karşı da Hükümetlere özel işletmelere geçici olarak el koyma, ithalâta ve iç ticarete azamî, ihracatta(Cumhuriyet,18.01.1941) asgarî fiyatları saptama(Cumhuriyet, 06.01.1941).

Temel malların karne ile dağıtılması gibi geniş yetkiler veren (R.G, 19.01.19419). Milli Korunma Kanunu'na dayanarak Saydam Hükümeti iç ve dış ticaret üzerine kesin bir kontrol koymuştur(Ayın Tarihi, 1941-86: 19-20).

Bu dönemde Akşam gazetesinde kanun gerekçelerini açıklayıcı bilgiler şu şekilde yer almıştır.”... *Bu kanunun gayesi memlekette herhangi bir şiddet rejimi tesis etmek değildir. Hükümetin ve meclisin maksadı, içinde bulunduğumuz fevkalâde ahval içinde memleket müdafaası bakımından her an lâzım olabilecek fevkalâde tedbirleri alabilmek ve bilhassa Hükümetin muhtelif şubelerindeki faaliyeti ahenkli bir vaziyete, koymak, nihayet ihtikârla mücadele etmektir. Hükümete verilen salâhiyetlerin manası bundan ibarettir. Kanunun başlıca ahkâmı budur... Kanununu hükümlerine tevfikân icra vekilleri heyetince ittihaz edecek kararı hazırlamak üzere icra vekilleri arasından bir koordinasyon heyeti teşkil edilecektir*(Akşam, 23.01.1940).”

Askerî harcamalardaki artış ve hammadde temininde yaşanan büyük sıkıntılar yüzünden, 1939 yılında başlatılmış olan II. Beş Yıllık Kalkınma Plânı iptal edilmiştir. Bu arada kısmî seferberliğin sürdürülmesi de tarım üretimini düşürmüştür(Akşam, 23.01.1940).

Diğer taraftan dış ticaretin genişlemesiyle, Türk ürünlerine büyük bir talep oluşmuştur. Bu mallar ticarî fiyatlardan çok, stratejik fiyatlarla satılmıştır(Cumhuriyet, 23.02.1941, 16.02.1941). Tüm bu gelişmeler, gittikçe artan

devlet masrafları ve temel ihtiyaç maddelerinin kıtlığı önemli bir enflasyonist baskıya yol açmıştır(Ayın Tarihi, 1941: 27).

Kalay stokları tamamıyla bittiği için fiyatlar 260 kuruştan 500 kuruşa fırlamıştı(Cumhuriyet, 14.05.1941). Ham deri stoklarının fazla olması nedeniyle, mamul deri üzerinde çalışan fabrikalarda fazla stok karşısında faaliyetlerini yavaşlatmışlardı.

Kösele ve genellikle mamul deri üzerindeki fiyat artışları, özellikle dışarıdan ham derinin getirilememesi(Cumhuriyet, 19.03.1941) ve imalâtta gerekli olan kimyevî maddelerin yokluğuna veya fiyatların yükselmiş olmasına bağlanıyordu.

Bunun üzerine Hükümet, ham deri ve kimyevî madde ithalini sağlamak amacıyla deri fabrikaları emrine 75 bin İngiliz liralık akredif imkânı verdi(Cumhuriyet, 20.02.1941). Ayrıca mamul deriler üzerindeki gümrük resimleri genim bir nispet dâhilinde indirilerek, deri sanayi ile kundura sanayi üzerindeki muamele vergisi de yeniden incelenmiştir(Cumhuriyet, 08.02.1941).

Bu amaçla da “İaşe Müsteşarlığı”, “Ticaret Ofisi”, “Fiyat Murakabe Komisyonları”, “ithalât-ihracat Birlikleri” gibi yeni örgütlenmelere gitmiştir(Ayın tarihi, 1941: 6-9). Bu sistem ne kusursuz işlemiş ne de iflâs etmiştir. Bu önlemlerle Asker ucuza beslenmiş ve giydirilmiş, kentli nüfus işe gelir sınırları fazla zorlanmadan ekmek ve kömür sağlayabilmiştir. Bunu karşılık piyasa denetimine gidilen her alanda kara borsanın, istifçiliğin rüşvet ve nüfuz ticaretinin önüne geçilememiştir(Boratav, 1987: 65-66).

Aşırı fiyat artışları ve vurgunculuk etkisini; ev kiralari, temel ihtiyaç maddeleri ve kaynağı dışarıda olan maddelerde kendini göstermiştir.⁶Karaborsa hareketinin kaynarını yerli maddeler, özellikle gıda maddeleri teşkil ediyordu.

⁶ Bu tür maddelerin fiyat artışını engellemek amacıyla devletin aldığı örnek kararlar; YASAK: *Hükümet, 20 inci maddenin birinci fıkrasına göre, memleket ihtiyacı için hariçten ithali zarurî olan maddelerin miktar, cins ve nevilerini tayin ve tespit ve memleket ihtiyacı için zarurî olmayan maddelerin ithalini tehdit veya men kararına muhalefet.*

Ancak bazı maddelerdeki aşırı fiyat artışının nedeni, halkın gereksiz yere o mala rağbet etmesiyle artmıştır.

Örneğin 45 kuruş olan kuyruk yağının kilosu 60 kurusa kadar fırlamıştı. Halkın ihtikârı tetikleme ile ilgili olarak Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Selahaddin Güngör şöyle demiştir;

”... Vatandaş vazifesini lâyıkıyla yapabilmiş olsaydı, ihtikâr denilen bu yedi baslı yılanı daha az zararlı bir hale getirmek mümkün olabilirdi. İddiamı bir sürü misal ile ispat edebilirim...(Cumhuriyet, 01.03.1941)”

Ev kiralari bile bu olumsuz ortamdan nasibini almış, ev sahipleri kiralari haksız bir ölçüde arttırma yoluna gitmişlerdir. Kira artışlarına rağmen Gayrimenkul Sahipleri Derneği'nin açıklamaları ilgi çekicidir.

”...Kiracıya soruyoruz; sen 13 sene evvel ayda 5 liraya kiraladığın odaya neden 13 seneden beri aynı kirayı veriyorsun? Hâlbuki senin gelirin tüccar, esnaf memur, usta, amele, velhâsıl ne olursan ol şimdi on misli ziyadeleşti. Bunun içinde kira hakkı da var neden vermiyorsun diyoruz. Kanun böyle emrediyor şeriatın kestiği parmak acımaz diyor(İlmen, 1952: 6).”

Ev kiralalarının son gelişmeler nedeniyle özellikle Beyoğlu taraflarında ve kısmen de İstanbul tarafında yükselmişti. Ev kirasını arttırmak suretiyle ihtikâr yaparak Millî Korunma Kanununa muhalefetten ilk dava İstanbul'da 26 Nisan 1940 tarihinde Millî Korunma Kanununun 30. ve 58. Maddelerine göre açılmıştı.

Saydam döneminde de Millî Korunma Kanunu ile koyu devletçi bir politika izlendiği izleniminin ortaya çıkması(Akşam, 23.01.1940), yönetici bürokrat kadro ile varlıklı sınıflar arasındaki siyasal ilişkilerde iktidar için olumsuz gelişmelere yol açmış, bürokratik kadronun siyasî gücünün savaş sonrasında zayıflatılmasında bu varlıklı çevrenin önemli rolü olmuştur(Tezel, 1994: 165).

CEZA : (3000) liradan (30.000) liraya kadar ağır para 1 seneden 3 seneye kadar hapis. (Muaddel madde 55, fıkra 5.).

1.2.1.4. Milli Koruma Kanunu'nun Farklı Yönleri

Milli Korunma Kanunu'nun farklılığı hazırlanma yönteminden baslar. Tek parti döneminde tüm kanunlar normalde önce Hükümetin uzman komisyonları tarafından tasarı halinde hazırlanır, bu tasarı Bakanlar Kurulu'nca görüşülüp, onaylandıktan sonra Meclise gelir, burada tartışılarak kabul ya da ret edilir. Oysa bir olağanüstü yetki kanunu olan Milli Korunma Kanunu bu normal yoldan hazırlanmamıştır(Turan, 1942: 10).

Hükümet ülkede bir seferberlik ilân edildiği, ya da savaşa girilme hazırlığında olduğu gibi yanlış bir izlenim bırakmak istemediğinden, yasa hazırlama görevi CHP'nin Meclis grubuna verilmiştir(Cumhuriyet, 01.03.1940).

Bu komisyon 23 maddelik bir tasarı hazırladı, bu tasarı Parti Grubu Genel Komisyonu'na gönderildi. Buradaki tartışmaların ardından 30 kişiden oluşan yeni bir komisyon oluşturuldu.

Bu komisyon da 70 maddelik bir tasarı hazırladı. Bu tasarı, Muvakkat Encümen tarafından 72 maddeye çıkarılarak kabul edildi ve Milli Korunma Kanunu da son şeklini aldı.

Milli Korunma Kanunu tasarısının CHP Meclis Grubu'na gelmeden önce içinde eski kadroculardan Şevket Süreyya'nın da bulunduğu bir komisyon tarafından şekillendirildiği de belirtilir işe, Kanunun beş ayrı komisyon tarafından incelenerek hazırlandığı anlaşılır.

Her yasa, aksine bir hüküm bulunmadıkça, tümüyle resmi gazetede yayın tarihinden itibaren yürürlüğe girdiği halde Milli Korunma Kanunu ihtiyaç duyulduğunda uygulamaya konulmuştur. Yasa 18 Ocak'ta kabul edilmiş, 26 Ocak'ta yayınlanmış, ama uygulanmasına 19 Şubat 1940 tarihinde yayımlanan kararname ile

başlamıştır. Yasanın 7. Maddesinden 42. maddesine kadar belirtilen yetkilerin kullanılması ayrı ayrı kararnamelere bağlıdır(Akşam, 08.03.1940).

Bakanlar Kurulunca her yetki maddesi için karar çıkarılmadıkça, o yetki kullanılamayacaktır.(Çumralı: Karay, 1943: 5) Yasanın 4. maddesine göre Bakanlar Kurulu'nca çıkarılacak kararları hazırlamak üzere Bakanlıklar arasında iletişimi ve iş birliğini sağlayacak bir koordinasyon heyeti kurulmuştur.

Daha önceki hiçbir Türk Hükümeti'nin sahip olmadığı oranda ekonomiyi denetleme, kontrol altında tutma yetkisi günün Hükümetlerine tanınmıştır. Milli Korunma Kanunu olağanüstü durum geçince ülkenin sanayi, iktisadi, tarım ve ticaret kuruluşlarının asıl yapılarına zarar getirmeyecek şekilde uygulanır. Yani, savaş durumunda el konulan işletmeler yasa yürürlükten kalkınca ya da olağanüstü durum sona erince eski sahiplerine teslim edilir. Milli Korunma Kanunu göre kendilerine üretim programı verilenler ya da stok yapma görevi verilenler olağanüstü durum geçince, yine kendi programlarını izleyebileceklerdir(Akşam, 08.03.1940).

Milli Korunma Kanunu'nu diğer kanunlardan ayıran en önemli özelliklerden birisi Türk Parlâmenter hayatında o güne dek pek görülmeyen biçimde Bakanlar Kurulu'na kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisini vermesi ve bu yolla uygulanmasıdır.

Gerçi Meşrutiyet Devrinde Meclis kapalıyken Hükümete geçici kanun yapma yetkisi tanınmıştı, Hükümet bu yetkiyi kullanır, Meclis açılınca da durundan Meclisi haberdar ederdi, ama bu pek yaygın uygulanan bir yöntem değildi.

Oysa bu yasa ile uygulama için gereken kararları hazırlamak Üzere bir koordinasyon heyeti kurulmuş bu heyetin hasırladığı kararla T.B.M.M' nin onayı alınmadan Bakanlar Kurulu'nca kabul edilip, uygulamaya geçilmiştir. Bu yasanın kararnameler yolu ile uygulanması T.B.M.M'den her karar için ayrı onay alınmaması yadırganmamalıdır.

Günün koşullarında henüz tam demokrasiden söz etmek mümkün değildir. Ülkede tek parti hâkimiyeti vardır, bunlar kadar önemli bir etken işe Ülke bir savaş tehlikesi içindedir, kararların bir an önce hazırlanıp çıkarılması önemlidir.⁷Bu durumu Başbakan Refik Saydam da su sözleriyle dile getiriyor:

"... Lüzum hâsıl olan her halde Yüksek Meclise ayrı bir Kanun Layihası ile müracaat etmek imkânını verecek mahiyette olsa idi Hükümet'in bu yolu takip edeceğine şüphe yoktu, Fakat hadisat o derece süratle ilerlemekte ve tahavvül eylemektedir ki bu vaziyet ancak günü gününe ve bilhassa zamanında alınacak karar ve tedbirlere ihtiyaç göstermektedir."

1.2.2. Karaborsa ve Vurgunculuk

Dünya savaşının başlamasıyla birlikte her ne kadar Türkiye kendini savaş dışı bırakmak için politikalar üretmeye çalışsa da bir taraftan da büyük bir ordu beslemek zorunda kalmıştı. Ekonomisinin kaynağı tarım olan Türkiye'de ithalat imkânlarının savaş nedeniyle yok denecek kadar azalması, ihtiyaçların iç pazardan karşılanması mecburiyetini doğurmuştur.

Bu durum sivil halkın ihtiyacı olan malların devlet tarafından alınması, stoklanması gibi bir sonucu getiriyordu. Arz-talep dengesi bozulmuştu. Bu politika sonucu, piyasada bulunan malın azalmasına hatta hiç bulunmamasına neden oldu.

Birinci Dünya savaşının acılarını, halkta yarattığı açlığı ve yaraları bilen halk; her türlü mala hücum etmiş, erzak ve eşya saklamaya çalışmıştır. Bu durumda piyasada azalmış hatta yok olmuş malın fiyat yükselmesine yol açmıştır.

Savaşın getirdiği ekonomik sıkıntı içine düşen halkı Refik Halit Karay şöyle anlatmaktadır: *"...harp başladıktan sonra içimizde şu korku vardır. Elimizdeki bitince yenişini bulacak mıyız? Bulsak da kaç misline alacağız? İstifçilik o korkudan*

⁷Milli Korunma Kanunu 1960'a dek yürürlükte kalmıştır. Yani çok partili dönemde de uygulanmıştır. Yorumumuz konumuzu kapsayan 1940-1945 tarihleri için geçerlidir.

doğmuştu. Geliri kıt olanlar bile hiç değilse tıraş bıçağı stoku yapmaya kalkışıyorlar, on paketini bir araya getirmekten memnurluk duyuyorlardı. Her bozulan ampul canımızı yakıyordu; tarağın kırılan her dişi kendi dişimizcesine yüreğimizi sızlatıyordu. Kısacası eşya darlığına ve pahalılığına yürek darlığı da karışıyor, gönül azabı da katılıyordu(Akşam, 06.02.1946).”

CHP hükümetleri savaş yılları boyunca zam yapma politikasını takip etmiş, bunun sonucunda inhisar maddelerinde, devlet sanayi mamullerindeki aşırı fiyat yükseltmeleri piyasadaki diğer mamullerde de fiyat artışlarına sebep olmuştu. Bu durumdan yararlanmak isteyen fırsatçı tüccarlar da malını saklayarak yüksek fiyatla piyasaya sürmeye kalkmıştır. Böylece karaborsa ortaya çıkmıştı.

1939-1945 yılları arasında Türkiye’de en çok işitilen ve korkulan sözler karaborsa, ihtikâr, karne, istifçilik olmuştur.

Ülkenin içinde bulunduğu bu durum dönemin sorumluları tarafından TBMM’de dile getiriliyor, Ticaret Vekili Mümtaz Ökmen, “*Memlekette ihtikâr yok değildir, hükümetin aldığı tedbirlere rağmen bizim aziz yurdumuzda da ihtikâr yapan ve burada ısrar etmek isteyen bir zümre vardır.*” diyerek karaborsacıları kastediyorlardı(Boratav, 1982: 320).

Devletin bir çok malı piyasadan toplatması, halkın bazı malları stoklamaya başlaması, piyasadaki malı tezgah altına çekmiştir. Devletin takip ettiği politika fiyat artışlarına sebep olmuştu. Halkın temel maddesi olan ekme ve şeker başta olmak üzere bazı temel gıda maddelerini % 400-500’lere ulaşmıştı(Akandere, 1998: 153).

Bazı gıda maddelerindeki fiyat artışlarını 1939-1943 yıllarına göre ortalama olarak gösterirsek, milletin içine düştüğü bu hayat pahalılığının vahametini daha iyi anlamış oluruz. Bazı temel malların 1938-1943 yılları arasındaki ortalama fiyatları ve artış oranları:

Tablo 2: 1938-1943 yılları arasındaki ortalama fiyatları ve artış oranları

Maddenin Adı	1938(kuruş)	1943(kuruş)	Artış Oranı (%)
Ekmek (kilo)	0.05	38.67	284.7
Et (kilo)	42.52	198.54	366.9
Taze sebze(kilo)	7.51	29.96	298.9
Zeytinyağı (kilo)	51.85	231.29	336
Şeker(kilo)	28	338	1107
Peynir (kilo)	48.78	155.42	218.6
Yumurta (tane)	1.71	7.94	364.3
Süt (kilo)	14.79	51.25	236.5
Kömür (kilo)	5.33	12.21	129.1
Odun (kilo)	370.08	1316.66	255.7
Tuğla	1500	6000	300
Kereste	4000	20000	400
Kireç	35	399	1040
Kiremit (yerli)	4	300	1400
Çimento (yerli)	50	125	150
Demir	7	70	900

Kaynak: (Koçak, 1986:363)

Bu olumsuz gelir bir tarafta ücretli kategorileri, ezerken, öte yandan kalabalık bir “savaş zenginleri” zümresi yaratmıştır. Cumhurbaşkanı İnönü başta olmak üzere memleketin yönetiminde görev alanların da “vurguncular”dan şikâyet ettiklerini görüyoruz. İnönü 1942 yılında TBMM’nin açılışında yaptığı konuşmada:

“Bugün hallonulacak ilk mesele, umumi itimat havasının iade edilmesidir. Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski bataklı çiftlik ağası ve elinde gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metaı yapmağa yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar ve bütün sıkıntıları politika ihtirasları için fırsat bilen hangi yabancı milletin hesabına çalıştığı belli olmayan birkaç politikacı büyük bir milletin hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadır. Üç beş yüz kişiyi geçmeyen bu insanların vatana karşı aşikar olan zararlarını gidermek yolu elbette

vardır. Devlet ve millete sövmek, milletin nefsine, hükümetine güvenini zehirlemek iktidarını kimseye vermemeliyiz. Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını, hiçbir kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız(TBMMZC, 01.11.1942).

Refik Saydam ve ardından kurulacak olan Saraçoğlu hükümetlerinin almış oldukları tedbirler, bir başka ekonomik sıkıntıyı beraberinde getirmişti. Dünya savaşı bütün sıcaklığıyla devam ederken, içerde bunun sıkıntılarını en fazla halk çekmiştir.

Evlerde ekmek kavgaları, kim daha çok yedi, kim az yedi tartışmaları başlamıştı. Francala ekmek bulmak bile zordu. Halk ile memur iki sınıf birbirinden ayrılmıştı. Devlet kendi memurunun kısmen koruyabilmenin gayreti içindeydi. Hükümetin istikrarlı bir ekonomi politikası olmaması, kararların bir gün alınıp ertesi gün bozulması, sıkıntıyı daha çok artırmıştır. “*Hacığa*” tipi de o günlerin icadıdır(Toker, 1990: 23).

Köylünün durumu şehirliye nazaran daha iyi idi. Köylü tarlasında ektiğini yiyebiliyordu. Ancak ölüsünü sarmak için kefen bezini bulamıyordu(Toker, 1990: 24). Şehirli her iki alanda en az elverişli durumda idi. Özellikle Ankara ve İstanbul gibi şehirlerde yaşayanlar karaborsa ve yolsuzluklardan büyük zararlara uğramışlardı. Aydınlar yavaş yavaş gördükleri haksızlıklardan dolayı iktidardan uzaklaşıyorlardı.

Bütün tedbirler karaborsanın önüne geçmemiş, karaborsayla mücadele için görevli olanlar büyük rüşvetle susturuluyorlardı. Ancak bu durumu menfaatleri için kullananlar da olmuştur. Yakup Kadri dönem ilişkin şunları yazmaktadır. “*Zeytin yağı piyasasını inhisar altına alan bakan mı istersiniz, o devirde bunların her köşe başında size sırttıklarını görebilirdiniz(Timur, 1994: 19).*”

Vurguncuların cebi dolarken fakir fukaranın da cebi boşalıyordu. Sağlıksız beslenme sebebiyle Cumhuriyet yıllarında önü alınan salgın hastalıklar tekrar yaygınlaştı. Gençler ve çocuklar, dispanser ve sanatoryumları doldurdular. Hastalıklar karşısında çaresiz kalan halk bir kutu ilaç uğruna el ayak öpecek hale

geldi(Akşam, 06.02.1946). Türkiye savaş ateşinin dışında fakat vurguncuların pençesinde ve kötü bir hükümet yönetiminin içindeydi(Toker, 1990: 24).

Savaşa girmememize rağmen işçi, köylü, küçük memur gibi toplumun geniş kesimini oluşturan sabit gelirliler savaş yıllarını, yokluk, açlık, pahalılık, beslenme yetersizliğinden kaynaklanan hastalıklarla perişanlık içinde yaşamışlardır. Hükümetlerin ve yöneticilerin zora ve baskıya dayalı uygulamaları bu sıkıntıları daha da artırmıştır.

Halk savaş yıllarında çektiği açlık, sıkıntılar ve sefaletten ülkeyi idare edenleri sorumlu tutmuştur. Tek parti yönetiminden çok partili rejime geçişte halkın savaş yıllarında çektiği sıkıntıların büyük payı olacaktı.

1.2.2.1. Saydam Hükümetinin Vurgunculuk ve Karaborsaya Karşı Aldığı Önlemler

Hükümet, bazı maddeler üzerindeki yersiz fiyat yükselmelerine engel olmak için gerekirse, bu şekilde fiyatları yükseltilem maddelere narh koyma kararı bile almıştır. Ancak, halkın hiç bir şekilde sıkıntı çekmemesi için alınacak tedbirlerden önce, durumu etraflıca tetkik etmeyi, mevcut fiyatlarla, stok miktarlarını, saklanan mal olup olmadığını tespit etmeyi uygun bulmuştur(Karaca, 2005:59).

Nihayet "*Men'i İhtikâr Kanun Teklifi*" 1939 yılı Eylülü'nün son haftasında Bakanlar kuruluna getirilmiştir. 25 maddeden ibaret olacak olan kanun hükümleri satışa dâhil tüm eşyaya şamildi. Buna göre, vurgunculuk bir komisyon aracılığı ile tespit edilecek, kararlar işe mahkeme yoluyla verilecektir.

Kararların süratle alınması için mahkeme, "*cürüm-ü meşhut*" usulüne dayanılarak görülecektir. Kanun, savaş dolayısıyla meydana çıkan dünya ekonomik buhranına göre, ülkedeki dengeyi sağlamak için bazı kararlar almak yetkisini Hükümete verecektir.

Hükümet bu yetkiyi kullanarak, vurgunculuğu önlemek için gerekli kararnameleri çıkarabilecektir. Bu konuda Hükümetin alacağı kararlara karşı koyanlar şiddetle cezalandırılacaklardır. Bu gibilerin mahkemeleri mahalli savcıların seçecekleri bir mahkeme tarafından yapılacak ve bu mahkeme münhasıran(*yalnız, sadece*) bu konuyla meşgul olarak davaların en kısa zamanda sonuçlanmasını sağlayacaktır.

Kanunun yayımlanmasının ardından bütün müesseseler ellerindeki stokları bildiren birer beyanname vermeğe mecbur tutulacaklardır. Bu beyannamede malın cinsi, kaynağı, hangi tarihte alındığı ve maliyet fiyatıyla sigorta primi miktarları da gösterilmiş olacaktır. Yapılan incelemelere göre yalnız İstanbul'da bu şekilde beyanname vermesi gereken 60.000 firma olduğu tespit edilmiştir.

Bu arada İstanbul Polis Müdürlüğü, dünyadaki savaş durumundan istifade suretiyle vurgunculuk yapmaya kalkışan kara borsacıları takibe başlamıştır. Örneğin odun-kömür üzerine iş yapanlar, kış mevsiminin yaklaşmakta bulunmasını fırsat bilerek, mahrukat fiyatlarını bir miktar yükseltmişlerdir.

Muhtemel bir vurgunculuk hareketini önleme konusunda gayet hassas davranan İstanbul Belediyesi, sedirdeki odun ve kömür stokları etrafında incelemelere başlamıştır. Yine de belediye, şehirde odun, kömür kara borsacılığı yapılmasına meydan vermemek üzere gerekli önlemleri almağa devam etmiştir. Fiyatların daha fazla yükselmemesi için, gelişmelere göre narh konulması bile düşünülmüştür.

Avrupa'daki olağanüstü durum dolayısıyla İngiltere, Almanya ve Polonya'dan gelen sevkiyatın kesilmesi üzerine piyasada meydana gelen boşluğu doldurmak için Hükümet, 16.000 ton Karabük koku getirmiştir. Saraçoğlu bu konuda Hükümet programında”

Arkadaşlar; Eski dertlerimizden biri de kömürdür. Çünkü kömür istihali, artan ihtiyaçla muvazi olarak artmıyor. Bundan maada geçen sene iki ay kadar çalışılmadı. Bu iki sebepten memleketin her tarafında kömür ihtiyacı tatmin

edilemedi.

Kömürün en yüksek iki istihsal senesinden biri 1941'dir. O sene istihsal 3 milyon tonu biraz geçmiştir. 1942'de bu miktar arz ettiğim sebebe binaen 2,5 milyon tona düşmüştür. Fakat yapılan gayretler neticesinde geçen senenin son aylarındaki günlük kömür istihsalı daima sekiz bin tonun üstünde kalmıştır. Bundan maada içinde bulunduğumuz senenin ilk ayı içinde yapılan istihsal çok ümit vericidir. Belki de en yüksek bir rakam bu senenin istihsalı olacaktır.

Bundan baksa, bir ihtiyat ve yardımcı tedbir olarak garp linyitlerin daha esaslı, daha cezri işletmek için tedbirler alıyoruz ve bu iş için icap eden parayı bütçeye koyduk.” demiştir.

Zonguldak Semi kok sevkiyatı düzenli olarak devam ettiğinden Mart 1940 sonuna kadar 22.000 ton kömür tamamen piyasaya arz edilmiştir. Bu da şehrin senelik kömür ihtiyaç miktarı olan 70 bin ton kok, mevsim sonuna kadar sağlanmıştır.

İstanbul'da ikinci el olarak kömür satan komisyoncuların kömür fiyatları üzerinde ihtikâr yaptıkları ve piyasada buhrana yol açtıkları anlaşıldığından Belediye, her kaymakamlık bölgesinde perakende satış yapmak üzere birer depo açılmasına karar vermiştir.

Belirlenen narh fiyatına, yalnız depolara kadar ihtiyar edilecek nakliye ücreti eklenecek, satış bu fiyat üzerinden yapılacaktır. Depo kirasını ve memur masraflarını Belediye üzerine almıştır.

İhtikârla mücadele eden komisyonlar, bir malın fiyatını incelemek için faturalara bakıyordu. Eğer bir ticarethane, faturada kaydedilen bir malın fiyatını arttırmış işe, *ihdikâr hadisesi* olarak kabul edilmiştir. Faturadaki malı normal bir kazançla satılmış işe sorun yoktur. İhtikâr komisyonu, ihtikâr olaylarını faturalar üzerinden incelediği için, hiçbir tüccar açıkça malına zam yapmaya cesaret edemiyordu.

Ayrıca hiçbir şekilde fatura da vermiyordu. Hâlbuki Millî Korunma Kanununun, 5 Mart 1940 tarihinde kabul edilen değişik 31. Maddesine göre fatura vermek mecburiyeti vardır(Tuncer, 1955: 45).

Vurgunculukla daha iyi mücadele için, hayat pahalılığı ile mücadelede olduğu gibi devlet fabrikalarından yararlanılması da gündeme gelmiştir. Bu fabrikalarda üretilen malların fiyatları piyasada emsali bulunan malların fiyatları için bir denge görevi yapacaktır. Devlet fabrikaları ürettiği mallarının piyasada yüksek fiyatla satılmasını önlemek için harekete geçmiştir. Bu konuda bir şikâyet söz konusu olursa, o firmaya bir daha mal verilmeyecektir. Vurgunculukla mücadele konusunda, devlet fabrikalarının ilk etapta fiyatlarını ilân etmeleri karar altına alınmıştır.

Bu suretle devlet fabrikalarında yapılan maddeler üzerinde ve bunların benzerlerinde kara borsacılıca engel olunacaktı. Komisyon bu görevi yerine getirirken, işe kanununun 9. Maddesini de tatbik edebilecektir. Bu madde hükümleri gereğince, vurgunculuk yapanlar, düzenlenecek zabıt varakası üzerine 5 liradan 500 liraya kadar para cezası ve 24 saatten bir seneye kadar hapisle cezalandırılacaklar yahut bu iki ceza birlikte verilebilecektir. Bu suçları işleyenlerin mahkemeleri sıkıyönetim olan yerlerde "*divan-ı harpler*" tarafından, olmayan yerlerde ceza mahkemeleri tarafından görülecektir.

1.2.2.2. Ekmek Fiyatları Vurgunculuğu

"...Ocak ayı içinde unun çuvalı 605-675 kuruş arasında değişiyordu. Unun çuvalını 600 kurutsan veren Değirmenciler, maliyetlerinin arttığını iddia ederek, fırıncılara verdikleri unun fiyatını arttırmışlardır. Bu artışa nedenini de son aylarda İstanbul'a çuval gelmemesi ve değirmenlerdeki makine aksamı fiyatlarındaki artışa bağlamışlardır(Son posta, 31.12.1940)."

Belediye işe, bir çuval un için belirlediği 190 kuruşluk narhı biraz daha aşağı çekerek, ekmek fiyatlarında 30 paralık bir indirim düşürmüştür. Belediyenin tüm kararlılığına karşın, Fırıncılar Cemiyeti, bir türlü ekmek imalât ücretlerinin

indirilmesine yanaşmamıştır. Hatta imalât ücretlerini yeterli bulmadıkları gerekçesiyle 10 Haziran 1939 tarihinde bir araya gelen İstanbul fırıncıları, istedikleri ücretin kabul edilmemesi halinde bakkallara ekmeğe vermeyecekleri gibi, fırınları kapatma tehdidinde bile bulunmuşlardır.

Bu açıklama gerek, Belediye gerek halk üzerinde ilgi uyandırmış, hatta telâşa neden olmuştu. Fırıncılara bakılırsa, maliyetin artmasının bir başka nedeni bakkallara verdikleri yüzde idi.

Bir başka konu da ekmeğin kalitesi idi. Fırıncılar, ekmekteki kalitesizliğin değirmencilerin kendilerine verdikleri kötü undan kaynaklandığını ifade etmişlerdir. Değirmenciler de, Toprak mahsulleri Ofisinin kendilerine yalnız yumuşak ve düşük kalitede buğday verdiklerini söylemişlerdir.

Aslında, İstanbul ekmeğinde glüten, yani protein oranı 10 ve randıman derecesi 80 idi. Fakat halk 80 randımanlı esmer ekmeğe rağbet etmediğinden, fırıncılar genellikle 75-76 randımanlı un kullanmışlardır. Bu konuda yapılan toplantı ve tartışmalara rağmen un fiyatlarında yükselme devam etmiştir.

Ancak Hükümet de, büyük fedakârlıklarla Toprak Mahsulleri Ofisi adına, İstanbul'da buğdayı piyasa fiyatından aşağı satılmıştır. Devlet adına satılan buğdayın fiyatı, İstanbul'da ekmeğin 9,5 kurusa satılmasına göre hesaplanmıştır. Bu fiyat değişmedikçe narhın da değişmemesi gerekmiştir.

Hâlbuki değirmenciler un fiyatlarını yükseltmeye devam ediyorlardı. Böylece un fiyatlarının normal seviyesinin üstüne çıkmasına engel olunacak ve fırıncılara güçlükleri de çözümlenecektir.

Zaten 19 Haziranda toplanan Belediye İktisat İstişare Kurulu, ekmeğin başvurularını değerlendirerek, narha esas olan bir çuval unun fiyatını 193 kuruştan 156 kurusa indirmiştir. Fırıncılar, Belediyenin belirlediği bu fiyata itiraz etmişlerdir. Bu arada ekmeğin ucuzlatılması konusunda yeni teklifler de gelmiştir.

Örneğin İstanbul ekmeğinin 95 randımanlı undan yapılması teklif edilmiştir. Fakat bu içi kepekle dolu, hazmı zor ekmeği şehirlinin yemeyeceği doğaldır. Fırıncıların hemen hepsi işe 70-74 randımanlı undan ekmeğe devam etmişlerdir.

Yaşanan tüm bu gelişmelerin yanı sıra, halkın da fırıncılardan yana şikâyetleri vardı. Bu şikâyetler, ekmeğin iyi pişirilmemesi, kötü nitelik undan yapılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Nitekim 1939 yılı Temmuz ayı içinde 656 çuval un ve 315 ekmeğe numunesi alınmış, tahlil sonucu bu unlardan 28' i, ekmeğlerden 89'u bozuk çıkmış, sorumlular işe cezalandırılmıştır.

İste imalât ücretlerinin yüksek olduğundan dert yanan fırıncıların, ekmeğin kalitesinde bir iyileştirmeye gitmemeleri üzerine Belediye, bu işin bazı semtlerde açılacak olan örnek fırınlarla yapılmasına karar vermiştir.

Böylelikle hem rekabet ortamı doğacak, hem de ucuz ve kaliteli ekmeğe yenebilecekti. Kaldı ki Belediye bu kararında haksız değildir. Çünkü İstanbul'da günde 300 bin ve senede 110 milyon kilo, yani yuvarlak bir hesaplama 10 milyon liralık ekmeğe yeniyordu. O sırada İstanbul'da 190 civarında fırın vardı. Bunların hemen hepsinde hamur yoğurma makinesi varsa da, bu fırın teşkilâtlarının tam anlamıyla sıhhi olmadığı görülmüştür.

Yani ekmeğin daha ucuz ve daha sağlıklı olabilmesi için her şeyden önce ekmeğe pişirme işinin modernize edilmesi gerekmiştir. İstanbul dağınık bir şehir olduğu için modern fırınlar, kenar mahallelerde fabrikalar ve uzak yerlerde satış şubeleri açmak uygun olabileceği değerlendirilmiştir. Aslında Belediyenin ilk girişimi de modern fırınlar kurulmasına yöneliktir.

Bu duruma göre, İstanbul'un ekmeğe ihtiyacını karşılamak için o sırada 1,5 milyon lira sarf etmek gerekmiştir. Ancak bu girişim ne derece sağlıklı ve tasarruflu olabildiğini, iyice değerlendirmek gerekmiştir. Gerçi rekabet nedeniyle, sermayece

zayıflayan fırıncıların, bu iş için gerekli olan parayı kısa sürede bulmaları mümkün olmamıştır.

Ancak düzenli bir plânla çalıştıkları takdirde bu paranın tamamı hemen lâzım olmayacağı gibi kurulacak fabrikalar karşılık gösterilerek sağlanacak kredi ve Belediyenin yardımıyla sermaye konusunu da çözümleyebilecektir. Ancak muhtelif yerlerde ekmek fabrikaları kurulması için Belediyenin giriştiği teşebbüsler harp durumu nedeniyle ertelenmiştir.

1.2.3. Tüketim Kontrolü ve Karne Uygulaması

Türkiye’de Savaş ekonomisinin uygulama konuluğu ile tüketimin kontrolüne yönelik girişimler arasında bir yıllık bir süre vardır. Çünkü iâşe problemlerinin çözümünün iki aşamada gerçekleşebilecek olması (yani ilk olarak ürüne el koymak, daha sonra bu ürünü dağıtmak), kurumsal düzenlemeler yapılmasını gerekli kılmıştır(Pamuk, 1986: 281). Gerçi savaş ekonomisine ilişkin politikaların sınırlarını ve işlevlerini belirleyen Milli Korunma Kanununun 21. maddesi *“Hükümet lüzum gördüğü maddelerin istihlakini, satışını ve imalini men edebileceği gibi bunların istihlak, satış ve imal şekil ve miktarını da tayin ve takip edebilir.”* diyor işe de bu maddenin doğrudan tüketimi sınırlayıcı uygulamasına 1941’de geçilmiştir. Savaş ekonomisinin yürütücüsü durumundaki Koordinasyon Kurulu 14.2.1941’de aldığı 102 sayılı karar ile İâşe Müsteşarlığının kurulmasını öngörmekte ve Müsteşarlığa *“memleketin ihtiyaçlarının icap ettirdiği şekilde ithal, ihraç, stok ve taviz işler ile istihlakî tanzim ve tedbir”* görevi verilmiştir(Bengi, 1943: 126). İâşe müsteşarlığının üstlendiği bu işlevi desteklemek için hükümet aynı tarihte 103 sayılı karar ile Petrol Ofisi ve 104 sayılı karar ile de Ticaret Ofisi kurulmuştur. Petrol Ofisinin işlevi petrol ürünlerini satın almak ve satmak, bu ürünleri ithal etmek ve fiyatlarını belirlemek ile bu ürünlerin dağıtımını üstlenmek olarak belirlenmiştir. Ticaret Ofisinin işe *“her türlü iâşe madde ve malzemesini satın almak, satmak ve bu hususta icap eden ithalat ve ihracatı yapmak ve memleketin muhtelif mahallerinde stoklar vücuda getirmek*

veya bu işleri mevcut veyahut kuracağı teşekküller vasıtası ile gördürmek” işleri ile uğraşması öngörülmüştür(Bengi, 1943: 129-132).

Ancak, 1942 yılında örgütlerin karne uygulamasında yetersiz kalacağı düşüncesi ile 16.3.1942 tarih, 295 sayılı karar ile Dağıtma Ofisi kurulmuş ve bu yeni örgüte her türlü ürünü, ordu ve halk için satın alma ve dağıtma görevi verilmiştir(Bengi, 1943: 291-293). Dağıtma Ofisine yardımcı olmak ve en küçük yerleşim birimlerine dahi dağıtımın düzenli yapılabilmesini sağlamak için 5.5.1942 tarih, 319 sayılı kanunla Dağıtma Birlikleri kurulmuştur. Karara göre şehirlerde her 250 evlik veya 1000 nüfusluk halk kitlesi bir Halk Dağıtma Birliğini oluşturmaktadır. Halk Dağıtma Birliklerinin görevleri kısaca şöyledir:

- Hükümet tarafından dağıtılması kart usulüne bağlanmış olan maddelerin kartlarını dağıtmak,
- Doğrudan doğruya tüketiciye dağıtılması hükümetçe karar verilen ürünlerin dağıtımını sağlamak,
- Fazla kart dağıtımına engel olmak,
- Perakendeci esnaf dolayışı ile yapılacak dağıtımlarda hangi gün hangi bakkal ve mağazadan ne alınabileceğinden birlik üyelerini bilgilendirmek(Bengi, 1943: 328-331).

Halk Dağıtma Birliği (HDB) karne uygulamasında, karnelerin dağıtımı ve ürünlerin paylaştırılmasındaki yasal işlevleri büyük ölçüde ABD’deki yerel dağıtma birlikleri ile benzerlik gösterir. Zira bu ülkedeki karne uygulaması sürecinde bölgesel kupon bankaları oluşturulmuş ve bunların yönetimi yerel yöneticilere bırakılmıştır. Dolayısı ile Türkiye’nin savaşa girmemesine karşın savaş ekonomisinin gerektirdiği örgütsel yapıyı kurmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

Hükümet tüketimi kontrol etmeye yönelik kurumsal yapılanmayı oluşturmasının ardından, bu kurumları kullanarak çeşitli ürünlerin tüketimlerini kontrol etmeye yönelmiştir. Böyle bir yönelimin iki gerekçesi vardır;

- Tüketim malları fiyatlarının daha hızlı yükselişi ve bunun neden olduğu karaborsa piyasası,
- Ordu iaşe probleminin gittikçe ağırlaşması.

Bu nedenlerden dolayı Refik Saydam Hükümeti, sorunu etkili bir kontrol mekanizması ile çözebileceğini düşünmüştür. Bunun için de dar gelirlielerin yüksek enflasyondan ve karaborsa piyasasının neden olduğu fiyat kargaşasından korunmalarını sağlamak ile zorunlu tüketim mallarına yönelik stokçuluğu engellemek için karne uygulamasına geçmiştir.

Karne uygulamasına geçiş birden bire olmamış, tedrici bir geçiş politikası izlenmiştir. Önce ülkenin ekonomik yapısı ve kişi başına gelirin bir sonucu olarak temel gıda niteliğinde olan ekmeğin üretim ve satış koşullarına denetim getirilmiştir. 18 Şubat 1941'de alınan 115 sayılı karar ile Ankara, İstanbul ve İzmir'de belediye sınırları içinde, diğer maddeler hariç, *“100 kilo buğdaydan 84.86 kilo arasında un alınacak surette tek tip olarak imal edilen unlarla, bu unlardan yapılan ekmekler istihlak olunur... Unların imalinde kullanılacak buğday harmanlarının asıllarında mevcut çavdarla birlikte azami % 15'i geçmeyecek nispette çavdar katılır(Bengi, 1943: 143).”* Ekmek üretiminin nasıl yapılacağına ilişkin alınan bu kararın ardından 13.1.1942'de *“Ekmek ve Ekmeklik Hububat İstihkakının Tahdidine Dair Karar”* ile ekmek karneye bağlanmıştır(Ulus, 13.01.1942- Cumhuriyet, 13.01.1942). 247 sayılı karar ile günlük ekmek dağıtım miktarı şöyledir:

7 yaşına kadar çocuklar (7 yaş hariç) 187.5 gr.

7 yaşından yukarı olanlar 375 gr.

Ağır işçiler (sanayi, maden, bina, taş ocağı vb.) 750 gr.

“Alınan bu karar ile aynı zamanda buğday ve diğer ekmeklik hububat unlardan ekmekten gayri unlu maddelerin yapılması ve satılması men olunmuştur. Lokantalarda resmi daire ve müesseseler ve eşhas tarafından işletilen aşevlerine yapılacak hamur işleri de memnu maddeler arasındadır(Bengi, 1943: 248).”

Ekmeğin üretim sürecinde kullanılacak hububatın bileşimine kadar kontrolü elinden bırakmayan hükümetin bu kararları sürekli olmamıştır(Koçak, 1986: C-5,25-27). Çeşitli sapmalar göstermiştir. Tüketicinin kontrolü açısından açık bir örnek, üretiminin düştüğü yıllarda ekmeğin yapılışındaki bileşimin sık sık değiştirilmesi

halkın üretici ve bürokrat ile birbirine düşmesine neden olmuştur. İzmir’de palamudun küspesinin una karıştırılması sonrası, moloza benzer bir ekmeğin çıkması bürokratları bile çaresizliğe sürüklemiştir(Aydemir, 1975: 203). *“Bu zamanda tabiat ile buğdayın içine mısır, arpa, yulaf velhasıl ne uygunsu karıştırıldı. Yine de karın doyurmuyordu. Kestane, fındık, kuru üzüm vesaire yemişler, karın doyurmak için mevki aldılar(Ahişkalı, 1940: 34).”*

İaşe darboğazı savaş boyunca orduyu ve halkı etkiledi. Bazı dönemlerde halka verilen günlük ekmeğin miktarı 150 gr’a kadar düşmüş ve ancak 1944 yılının sonunda yeniden 7 yaşından büyükler için 375 gr olmuş, Ocak 1945’de işe bu miktar 450 gr’a yükseltilebilmiştir.

Hükümetin tüketim kontrolü genel iktisat politikasının bir parçası idi. Bundan dolayı da Refik Saydam’ın başbakanlığı dönemi ile Şükrü Saraçoğlu’nun başbakan olduğu ilk aylardaki tüketim kontrolüne yönelik uygulamalar farklı olmuştur. Şükrü Saraçoğlu hükümetinin ilk kurulduğu günlerde serbest fiyat mekanizmasına işlerlik kazandırmaya yönelik çabaları nispi olarak tüketim kontrollerini azaltmış işe de bu çabaları sonuçsuz kalması, kontrollü ekonominin gücünü daha arttırmasına neden olmuştur. Tüketim üzerinde uygulanan kısıtlamalar ancak savaşın sonuna doğru kaldırılmıştır. Uygulamanın biçimi halkın yönetime karşı bir güvensizlik duymasına neden olmuş, sonuç olarak tarım sektöründeki küçük ve orta büyüklükteki çiftçiler gibi kentlerdeki küçük burjuvazinin CHP’den vazgeçmesine kaynaklık etmiştir. Köylünün CHP ile çatışması sadece üretime yapılan müdahalelerden dolayı değildir. Köylü, aynı zamanda hükümetin uyguladığı genel ekonomi politikasının bir sonucu olarak düştüğü durumdan partiyi sorumlu tutmuştur. Bunda da pek haksız değildir. Çünkü köylü, esnaf ile olgunlaşmaya çalışan burjuvazi arasında kalmıştır.

Eşraf *“köylere kadar sokularak ardiye ve depolarında istif ettikleri gaz yağı, bez, elbise, ayakkabı ve hatta ziraat aletleri gibi köylünün zaruri ihtiyaçlarını azar azar, gizli, kaçak satışa çıkararak müstahsilin elindeki her türlü hububat ve gıda maddelerini çekip almışlar, sonunda birkaç misli fiyatla köylünün darda kaldığı bir sırada kendi tabirlerince canlarına yetmişlerdir.”*

1.2.4.Varlık Vergisi

II. Dünya Savaşının devam ettiği yıllarda, bütün ısrarlara rağmen savaşa katılmayan Türkiye, sınırlarını korumada başarılı olurken, ekonomik yapıyı korumakta zorlanmıştır. Bir milyona yakın bir ordunun beslenmesi ve silâhına alınan aktif nüfusun üretim dışında kalması, bu yıllarda Türkiye ekonomisini felce uğratmıştır. Savaş başlayıp da bir milyona yakın asker silâhına alınınca, iktidarın çözmek zorunda kaldığı bir numaralı mesele artan askeri masrafları karşılamak olmuştur(Timur, 1971: 209).

1938'den 1942 yılına kadar piyasada dolaşan para miktarı, hükümetin cari harcamaları için açıktan para basması sonucu üç kat artarak, toplumsal temelleri sarsacak biçimde bir enflasyona neden olmuştur. 1942 yılından başlayarak, hükümetin kira artışlarını sınırlamasına karşın, İstanbul ve Ankara gibi büyük kentlerde toptan eşya fiyatları üç kat artmıştır. Ertesi yıl işe, yaşam koşulları daha da zorlaşmış, özellikle gıda maddelerindeki artış altı katına ulaşmıştır. Karne uygulamasının, alıcı ve satıcıların tüm denetimine karşın etkisiz kalması, "Tezgâh altından ödeme" nin yaygınlaşmasına koşut olarak, birçok ithalatçı, ihraççı ve komisyoncunun karborsa faaliyetleri, aşırı kârların gerçekleşmesi sonucunu getirmiştir(Ekinci, 1997: 180).

İkinci Dünya Savaşı yıllarında tek-parti yönetimince takip edilen ve uygulanan vergi politikaları, Türk toplumunun her kesimi üzerine bindirilen ağır bir yük olmuştur. Geniş halk kesimlerinin CHP'den ve ona dayanan tek-parti yönetiminden uzaklaşmasında ve tepki duymasında vergi politikalarının büyük rolü olmuştur.

Savaşın başlamasıyla birlikte hükümet, köylü, üretici, memur ve işçi gibi çalışanlar ağır vergiler yükleyecek gelirlerini bu yolla artırma yolunu seçmiştir. Savaş boyunca yaşanan ekonomik bunalım, bütçe açıkları, enflasyon ve vurgunculuk, 'Varlık Vergisi' adı altında olağanüstü bir uygulamanın gerekli koşullarının oluşmasına yol açmıştır(Goloğlu, 1974: 175).

Türkiye’de savaş döneminde uygulamaya konan ve bir servet vergisi olan Varlık Vergisi, siyasal ve toplumsal hayatımızda olumsuz izler bırakan bir vergi olmuştur. Varlık Vergisi Kanunu, ilk olarak Başbakan Şükrü Saraçoğlu tarafından hazırlanmış, hazırlık çalışmalarına Maliye Bakanı Fuat Ağralı, Müsteşarı Esat Tekeli ve Teftiş Kurulu Başkanı Şevket Adalı katılmıştır(Koçak, 1995: C:II-369).

Önceleri ekonomik konularda liberal uygulamaları benimseyen Saraçoğlu Hükümetinin, daha sonraları Varlık Vergisi Kanunu, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu ve el koyma yöntemleri gibi daha önce başvurulmayan radikal önlemlere yönelmesi, üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır(Ekinci, 1997: 180).

Varlık Vergisi Kanun tasarısının daha Mecliste görüşülmediği günlerde, gazeteciler bu yasayla daha çok azınlıkların vergilendireceğini düşünmeye başlamışlardır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu, kanun tasarısı Mecliste görüşülmeden önce, bir basın toplantısı için gazetelerin başyazarlarını Ankara’ya davet etmiş, başyazarlar toplantıya katılmak için Ankara’ya giderken konuyu trende tartışmışlardır. Trende *Akşam* gazetesi başyazarı Necmeddin Sadak, *Vakit* gazetesi sahiplerinden ve yazarlarından Hakkı Tank Usve *Tan* gazetesinden Sabiha Sertel yer almaktadır. Sabiha Sertel’in aktardığına göre *Akşam* gazetesinden Necmeddin Sadak, “Milli burjuvazinin gelişmesini istediğimiz bu devirde, bunların kazançları, servetleri üzerine böyle ağır bir vergi koymak bu sınıfın gelişmesini durduracaktır.” sözleriyle tasarı hakkındaki endişesini belirtirken, *Vakit* gazetesi sahiplerinden Hakkı Tarık Us işe verginin daha ziyade ‘azınlık sermayedarlarını’ zayıflatacağını ileri sürmüştür(Sertel, 1987: 237).

Tasarı henüz yasallaşmadan gazeteciler yasa ile hedeflenen amacı kendi aralarında tartışmaya başlamışlardır. Bu tartışmanın yapıldığı günün ertesinde, Başbakan Saraçoğlu’nun basın toplantısında Hakkı Tarık Us Başbakan’a, “Memleketimizde en büyük servetler, azınlık sermayedarlarının elinde toplanmıştır. Türk sermayedarları henüz palazlanma halindedir. Bunlara eşit vergi koymak, millî ekonomimiz için zararlı değil midir?” sorusunu yöneltmiş, Saraçoğlu bu soruya şu politik yanıtı vermiştir: “Kanun önünde vatandaşları birbirinden ayıramayız. Büyük

servetler en çok kimin elinde işe, onlar daha çok vereceklerdir. Bu vergi 15 gün içinde ödenecektir. Vergiyi ödemeyenlerin veya kısmen ödeyenlerin mallarına el konacaktır(Sertel, 1987: 237).” Saraçoğlu’nun sözleri, gerçeği tam vurgulamamakla birlikte verginin baskı yolu ile alınacağını sezdirmektedir.

Varlık Vergisi Kanunu 9 Kasım 1942 tarihinde Başvekalet tarafından TBMM’ye sunulmuş, 11 Kasım 1942’de kanunlaşarak uygulamaya konulmuştur(Akandere, 1998: 173). Tek Parti yönetimi altında Türkiye’de Varlık Vergisinin yasallaştırıldığı 1942 yılı Dünya Savaşının ülkede oluşturduğu sıkıntı ve darlıklardan yararlanan kişi ve çevrelerin vurgunculuğunun, karaborsacılığının, her türlü haksız kazanç sağlamanın doruğa ulaştığı bir dönem olmuştur. Varlık Vergisi, uygulamada birçok karışıklıklara ve güçlüklerle yol açmış, milletin geniş bir kesiminin huzurunu kaçırmıştır. Bu vergi, savaş yılları içinde edinilen servet ve kazançlara hükümetçe el konulmasına imkân vermiştir. Hatta bu el koyma zaman zaman müsadere görümü bile göstermiştir(Koçak, 1986: 506).

Gerçekten de verginin belirlenmesinde bir ölçü olmamıştır. Mükelleflerin verecekleri vergi miktarı, mahalli makamlar tarafından belirlenmiştir. Bu vergiyi belirlemekle görevli komisyonlar geniş yetkilere sahip olmuştur. Varlık Vergisi, bir kazanç ve sermaye vergisi olarak düşünülmesine rağmen uygulamada bu vergi; gayri Müslimlere, dönme olan Türk vatandaşlarına ve Türkiye’de oturan ecnebilere yönelik olmuştur. Bu verginin uygulanmasında gayri Müslim azınlıklar, Müslüman Türk’lere göre 4 misli daha ağır oranda vergilendirilmiştir(Boratav, 1982: 262).

Kanunun uygulanmasına ilişkin asıl gerçeği Başbakan Şükrü Saraçoğlu CHP Meclis Grubunun gizli oturumunda ifade etmiştir. Saraçoğlu’nun CHP Grubunda yaptığı konuşmada, “Varlık Vergisi Kanunu bir devrim kanunudur ve bize ekonomik bağımsızlığımızı kazandıracak bir fırsattır.” Saraçoğlu ekonomik bağımsızlığın nasıl kazanılacağı konusuna işe, “Piyasamıza egemen olan yabancıları böylece ortadan kaldırarak Türk piyasasını Türklerin eline vereceğiz” sözleriyle açıklık getirmiştir. Varlık Vergisi ile, gayri Müslim olan iş ve ticaret çevreleri büyük bir sarsıntı geçirmiş, İstanbul gibi iş ve ticaret merkezi olan bir şehirde ticaret hayatı baltalanmış ve yüzlerce iş adamının ticarethaneleri satılarak kendileri işsiz bırakılmıştır. Bu

durum orta tabakayı çaresiz bıraktığı gibi, Müslüman ticaret çevrelerinin işlerini de olumsuz etkilemiştir. Diğer taraftan iş ve ticaret merkezlerini kaybeden birçok tüccar; kayıplarını gidermek ve yaşamak için ayak işi yapmaya ve karaborsacılığa başlamışlardır.

Varlık Vergisi, 15 Mart 1944’de 16 ay yürürlükte kaldıktan sonra, 4350 sayılı “Varlık Vergisinin bakayasının terhinine dair kanun” ile kaldırılmıştır. Bu kanunla tarh edildiği halde henüz tahsil edilmemiş Varlık Vergisi borç bakayaları silinmiş ve yeni müracaat kabul edilmemiştir. Dolayısıyla Varlık Vergisini ödemeyenler ödeyenlere göre sonuçta kârlı çıkmışlardır.

Varlık Vergisi uygulaması ile Türkiye’nin dış politikada tepki görmesi ve eleştiriye uğraması çok partili hayata geçilirken ve Türkiye’nin Birleşmiş Milletlere katılmak istemesi aşamasında olumsuz eleştirilere neden olmuştur.

1.2.5. Yüzde 25 Kararı

Hükümetin tarım sektörüne yönelik el koyma uygulamasının tam bir başarısızlıkla sonuçlanması Şükrü Saraçoğlu hükümetini, yapılan devlet müdahalesinin ortadan kaldırılması veya azaltılması ile serbest fiyat mekanizmasının işlerlik kazanacağı ve daha sonra saklanan ürünün ortaya çıkacağı, üretimi artıracacağı, dolayısı ile fiyatların düşeceği düşüncesine götürmüştür. Bundan dolayı hükümetin kurulmasından hemen ardından 15 Temmuz 1942’de alınan 366 sayılı karar ile hükümetin el koyacağı ürün miktarı azaltılmış, çiftçinin elinde kalan ürünü serbest piyasada satabilme serbestliği tanınmıştır. Kararın çatısını oluşturan metin şöyledir:

“1942 yılı zarfında istihsal edilen bilimum buğday, çavdar, mısır, akdari, yulaf ve arpa mahsulünün tamamından aşağıdaki nispetler dahilinde bedeli mukabilinde devletçe satın alınacaktır.

a) İstihsal ettiği bu cins mahsuller miktarı elli tona kadar olan müstahsillerin istihsal ettikleri bütün bu cins mahsulün her nevi’nin % 25’i

b) İstihsal ettiği bu cins mahsuller miktarı yüz tona kadar olan müstahsillerin

istihsal ettikleri bütün bu cins mahsulün her nevi'nin elli tona kadar olan kısmından % 25 ve elli tondan yüz tona kadar olan kısmından % 35'i Yüz tondan fazla mahsul istihsal eden müstahsillerin işe istihsal ettikleri her nevi'nin elli tona kadar olan kısmından % 25, elli tondan yüz tona kadar olan kısmından % 35 ve yüz tondan fazla kısmından % 50'si(Bengi, 1943: 412- Resmi Gazete, 17.07.1942) .”

Saraçoğlu hükümeti tarafından alınan bu kararlar Refik Saydam hükümetince uygulanan ekonomik politikadan bir sapmadır. Bundan dolayı hükümet çeşitli eleştirilere uğramış ve sorun rejim tartışmaları içerişine çekilmiştir. Şükrü Saraçoğlu hükümetinin aldığı kararların, özellikle fiyatların düşme yerine yükselmeye neden olması insanlara “hükümet nerede?” sorusunu sormaya götürmüştür. Başbakan Saraçoğlu bu tartışmalar üzerine TBMM’de yaptığı konuşmada karşılık vermiştir. Şükrü Saraçoğlu şöyle diyordu:

“Biz ne Adam Smith’in talebesi, ne de Karl Marks’ın çırağıyız. Biz sadece, içtimai dini halkçılık ve iktisadi mezhebi Devletçilik olan, siyasi bir fırkanın çocuklarıyız...”

...Hububat hakkında % 25 kararını alırken bu yüzden elimize geçecek hububatla orduyu, hem de büyük şehirleri, hem de darlık mıntıklarını doyurduktan sonra her yerde tanzim şartları yapabilmek için elimize kafi hububat geçeceğini ümit ediyorduk. Neticede gördük ki, çiftçilerin hükümete borçlandığı rakam 600 bin tonu tutuyor(T.B.M.M.Z.C., 11.11.1942: 14-19).”

Tüm bu tartışmalara yönelik olarak dışarıdan yapılan gözlemlerde de görüleceği gibi, Türkiye'nin savaş döneminde ekonomi politikalarında, tutarlık yoktur, sürekli olarak birbirine yakın veya uzak zigzaglar vardır. Bundan dolayı ekonomi politikaları enflasyon, karaborsa ve üretim üzerinde denetim kuramamış ve bu değişkenleri kontrol edememiştir. Hükümetin uygulamaya koyduğu % 25 kararı olarak bilinene kararlardan beş ay gibi kısa bir sürede vazgeçip yeniden müdahalenin dozunu artırması, savaşın yarattığı belirsizlik ile üretim yapma konusunda kararsız durumda olan üreticiyi, bu tür uygulamalar belirsizlik ve kötümserlik kısıkaçı içine itilmiş oluyordu. Yaratılan belirsizlik ve karamsarlık ortamından en çok zarar gören küçük ve orta büyüklükteki tarımsal işletmeler olmuştur. Çünkü alınan % 25 kararı

ile çiftçi tohumluk ve devlete vereceği % 25 miktarının sonrasında elinde kalan ile yaşamını ancak sürdürebilir iken artan fiyatlar ile birlikte pazara ulaşabilen, üretim düzeyi yüksek olan büyük çiftçi gelirini rahatlıkla artırmaktaydı. Böylece başbakanın *“fiyat kontrolü kararları alırken çok büyük bir keyfiyeti daima göz önünde tuttuk ve bundan sonra da daima göz önünde bulunduracağız. O keyfiyet de, bu kararlardan doğan yükün, müstehlik ve müstahsillerden terekküp eden vatandaşlar arasında adilane taksimidir(T.B.M.M.Z.C.,11.11.1942:15)...”* sözü uygulamaya geçirilememiş, dolaylı yollar ile de olsa ayırıcı politikalar tüketici ve üreticiler için yürürlükte kalmıştır. Bu olgu öyle bir durum almıştır ki, Milli Şef İsmet İnönü, *“Devlet ve millete sövmek, milletin nefesine ve hükümetine güvenini zehirlemek iktidarını kimseye vermemeliyiz. Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız...”* uyarısını yapma zorunluluğunu duymuştur(T.B.M.M.Z.C., 11.11.1942: 4).

Serbest fiyat politikasının da başarısız olması hükümeti yeniden sert bir müdahaleci davranışa itmiştir. Hükümetin, tarım üretiminin % 75'ine el koyulmasına ilişkin 391 sayılı karar 8 Ekim 1942'de yürürlüğe konulmuştur. Bunun hemen ardından da Ankara, İstanbul, İzmir ve Zonguldak'ta belediyelere hububat sağlamak için belirlenen fiyatların üzerine 19 kuruş ek yapılarak hububat satın alma yetkisi verilmiştir(Resmi Gazete, 16.11.1942).

Ancak, belediyelerin taleplerinin yüksek olması, fiyatların daha da artmasına neden olmuş ve bu kentlerde karaborsa yolu ile büyük vurgunlar elde eden tüccarlar ortaya çıkarmıştır. Öte yandan küçük kent ve kasabalarda, çiftçiler ile kent deki ticari kesim arasında aracılık yapan tüccarlar hızla zenginleşmiş ve bu sınıf *“savaş zenginleri”* içeriğinde öne çıkmışlardır(Akıncı, 1986: 58-63).

Savaş dönemi ekonomi politikasının uygulanışında sürekli olarak var olan çekişme, hükümet ile tarım sektörü arasında olmuştur. Yukarıda incelediğimiz el koyma uygulaması bu çekişmenin bir yönünü yansıtır. Diğer yönü işe, Toprak Mahsulleri Vergisi ile Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yansıtmaktadır.

1.2.6. Toprak Mahsulleri Vergisi

Milli Korunma Kanunu'nun diğer uygulamalarından biri de 1943 Haziran ayında Meclis'te kabul edilen Toprak Mahsulleri Vergisi'dir. Varlık Vergisi'yle, fiyat artışından yararlanan şehirli tüccarları hedefleyen hükümet, bu vergi ile de tarım ürünlerindeki fiyat artışlarından yararlananları hedef almaktaydı (Timur, 1971, 189-190).

Saraçoğlu Hükümeti'nin bu amaçla hazırladığı kanun tasarısı 1943 baharında Meclis'e sunuldu. Kanun tasarısına göre yaşanan ekonomik zorlukların toplumda adil bir şekilde paylaşılması amaçlanmaktaydı. Bu sebeple değeri maliyet fiyatlarının birkaç katı artan toprak ürünlerinden vergi alınacaktı. Vergi, ürünlerin hâsılatının ardından doğrudan üreticiden alınacaktı. Vergi yoluyla toplanması düşünülen ürün miktarı üreticiler tarafından bildirilecekti. Bunlar, görevlendirilecek yetkililerce denetlenecekti. Ayrıca kanun tasarısında vergi oranı % 8-12 olarak belirlenmişti. Toprak Mahsulleri Vergisi, 4 Haziran 1943'de kanunlaşarak yürürlüğe kondu (Turan, 2000, 164).

Savaş koşullarının ekonomik zorlukları nedeniyle çıkarılan kanunun uygulaması başarılı olmamıştır. Çünkü sözü edilen vergi kanunu ile hedeflenen 1.200.000 ton hububatın ancak yarışı tahsil edilebilmiştir. Ancak bu verginin sonucu sadece ekonomik başarısızlık değildir. Hiç kuskusuz bu vergi, daha sonra kabul edilecek olan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile birlikte büyük toprak sahiplerini CHP'den soğutan ve DP'yi hazırlayan nedenlerden biri olacaktır (Timur, 1971, 190).

1.3. SAVAŞ YILLARINDA TÜRKİYE'NİN SOSYO-KÜLTÜREL DURUMU

Eğitim ve kültür oluşumlarının değerlendirilmesini yaparken, Cumhuriyetin ilk yıllarının siyasal, düşünsel ve sosyal niteliğini dikkate almak gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk çeyrek yüzyılı, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü'den ayrı

olarak düşünülemez. Türkiye'nin o dönemde ulaşmaya çalıştığı hedeflere uygun olarak oluşturmaya çalıştığı değerler sisteminin altında bu iki bu iki insanın imzası vardır. Bu süreçte eğitim ve kültür alanında yapamaya çalışılan, bazen başarılı ama bazen başarısız kalan bütün çalışmaların altında Türkiye'nin gelecek yüzyıllarına da yön vermiştir. Cumhuriyeti kuran kadrolar, zorunlu eğitimi sadece yeni kuşaklara eğitim öğretim verme değil, aynı zamanda Türk Devriminin yeni değerlerini genç kuşaklara benimsetme aracı olarak görmüşlerdir. Eğitim ve kültür alanlarında İlköğretim Seferberliği, Köy Enstitüleri, Üniversite Reformu ve Halkevleri ile ilgili uygulamalar bu reformların en etkili olanlarına örnek olarak gösterilebilir.

1.3.1. Eğitim ve Kültür Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren ilk on yıl içinde eğitim alanında pek çok devrim gerçekleştirmiştir. Cumhuriyeti kuran kadro, eski rejimin tüm kalıntılarını eğitim sisteminden temizlemeyi ve yerine, çağdaş, laik eğitim ilkeleri koymayı başarmıştı. Öğretim Birliği yasası çıkarılarak tüm eğitim kurumları tek bir çatı altında birleştirilmiş; laiklik tüm eğitim sisteminin temelini oturtulmuştu. Yeni Türk Alfabesinin kabulü ve onu izleyen okuma yazma savaşımı; Millet Mektepleri, Türk Ocakları, daha sonra Halkevleri kanalıyla oldukça büyük bir başarı kazanmış, genç Türkiye Cumhuriyeti okuma yazma savaşımında azımsanamayacak bir mesafe kaydetmişti.

Devrim Hükümeti; toplumsal yenileşme, toplumsal kalkınma, topluma ulus kimliği kazandırma ve yeni rejimin istediği insan tipini yetiştirmenin, eğitim kanalıyla gerçekleşeceği düşüncesinden hareketle bu konunun üzerinde önemle duruyordu. Ancak yapılan tüm çalışmalara rağmen, eğitim sorunu, ülke genelinde, istenen ölçüde çözülememişti. Bu çözümsüzlük özellikle kırsal alanda kendini göstermekteydi.

“1935 yılı nüfus sayımına göre şehir ve kasabalarda ki nüfus 3.799.742, köylerdeki nüfus 12.400.952'dir. Şu halde bu rakamlara göre nüfusun % 10'u hesabıyla köylerimizde 1.240.095 çocuk ilköğretim yaşlarına girmiş

bulunmaktadır(Ulus, 10.04.1937).”

Bu yıllarda Türkiye’de yaklaşık 40.000 köy vardı ve bu köylerin yaklaşık 32.000’inde nüfus 400’ün altındaydı(Tonguç, 1990:115). Aynı yıllarda köylerdeki öğretmen, öğrenci ve okul sayıları işe şöyleydi: 1935/36 öğretim yılında köylerdeki 4.923 ilkokulda 6.859 öğretmen çalışmakta, bu kurumlara 368.595 öğrenci devam etmekteydi(İ.U.M,1940:12).

Bu durumda köylerde yaklaşık 900.000 çocuk ilköğretime devam etmemektedir. Yeni rejim en büyük sorunu, bu az nüfuslu köylere okul yapmak, buralara öğretmen yetiştirmektir.

İkinci Dünya Savaşı süreci, eğitim ve kültür politikalarının Atatürk dönemine kıyasla hem muhteva, hem şekil olarak önemli değişikliklere sahne olduğu bir dönemdir.

Atatürk’ün hedef olarak gösterdiği ilköğretimin yaygınlaştırılması yolunda İkinci Dünya savaşı yılları arasında büyük başarılar elde edildiği söylenebilir. Aşağıdaki tabloda baktığımızda:

Tablo3: Eğitim Durumu (1939-1945)

Öğretim Yılı	Okul	Öğretmen	Öğrenci
1938-39	7.862	17.120	813.636
1939-40	9.418	19.063	905.139
1940-41	10.596	20.564	955.957
1941-42	10.948	22.042	939.829
1942-43	11.404	21.613	940.411
1943-44	12.182	22.387	995.999
1944-45	12.903	25.687	1.246.818
1945-46	14.010	27.317	1.357.740

Kaynak: DİE., *Eğitim İstatistikleri*, s.57.

Mesela, 1938-1939 öğretim yılında ilkokulların sayısı 7.862 iken, 1945-46 öğretim yılında bu rakam 14.010'ya çıkmıştır(Yiğit, 1993: 54).

Orta öğretimi yurt sathına yayma yönündeki faaliyet İkinci Dünya savaşı sürecinde bütün hızıyla devam etmiş, bununla beraber okul ve öğrenci sayılarının ülke ihtiyaçları doğrultusunda tespit edilerek yönlendirilmesi önemli bir problem olmuştur. 1939 yılında Maarif Vekili Hasan Ali Yücel bu konuya dikkat çekmektedir. 17-19 Temmuz 1939 tarihinde toplanan I. Maarif Şurasının açış konuşmasında şunları belirtir:

“Orta öğretim müesseselerine ait meselelerimizin en ehemmiyetlisi bu müesseselerin sayısı ile talebesi muhtelif bakımlardan memleket ihtiyacı ile mütenasip bir şekilde ayarlanmasıdır. Bugün orta öğretim müesseselerimiz ortaokullarla liseler teşkil etmektedir... İlkokuldan ve ortaokuldan çıktuktan sonra hayata atılmayarak tahsilini ilerletmek isteyenlerin ortaokul veya lise gibi umumi kültür müesseselerini kendilerine açık bulmaları ne kadar lazım işe diğer cihetten istidat ve kabiliyetlerine en uygun olan mütenevvi meslek okullarından birine girmek imkânına malik olmaları da o kadar zaruridir. Halbuki memleketimizde ilkokulu bitirenler için de, ortaokullardan mezun olanlar için de istidat ve kabiliyetlerini meslek okullarında inkişaf ettirmek imkanı küçük bir nispette mevcuttur... Ortaokuldan çıkanlar, tahsilleri ilerletmek için karşılarında çok defa liseden başka bir müessese bulamıyorlar. Bu suretle meslek okullarında kabiliyetlerini inkişaf ettirmeye imkân buldukları takdirde memlekete çok faydalı olarak yetişmeleri muhakkak olan gençler, aradıkları mesleki müesseseleri bulamamaları yüzünden ister istemez liseye başvurmakta, temayüllerine ve menfaatlerine aykırı bir tahsil yolunu takip etmeye mecbur olmaktadırlar. Bu, hem kendilerine zarar veriyor, hem de liseleri, iyi yetiştirme kudretimiz dışında talebe tahaccürü karşısında bırakıyor. Memleketin her sahada muhtaç olduğu unsurları mütevazin bir nispette yetiştirmek içtimai ve iktisadi bir zarurettir. Ortaokul ve bilhassa lise talebesinin memleketin işbölümü icaplarına uygun ve içtimai muvazeneyi düzgün tutarak artması lazımdır.”

Yücel, aynı konuşmasında, liselerin müspet ilim zihniyetinin, milli kültürün ve milli kültür tekevvünü içinde hümanizm ruhunun hal ve istikbalini tayin edecek müessesler olduğunu belirterek pek çok ülkede ikinci yabancı dil olarak Latince ve Yunancanın öğretilmesini ifade etmektedir. 1939'da Maarif Şurasında gündeme getirilen bu görüşler neticesinde 1940-41 öğretim yılı başından itibaren üç lisenin birinci sınıflarında klasik şube açıldı. Bu şubelerde Latince ve daha ileri sınıflarda işe Yunanca okutuldu(Yiğit, 1993: 54).

Yüksek Öğretimde 1939-1950 yılları arasında, öğrenci, öğretim üyesi ve okul sayıları bakımından gözle görülür bir büyüme ve gelişme sağlandı. Mesela, 1939 yılında 19 olan okul ve fakülte sayısı 34'e, 837 olan öğretim üyesi sayısı 1852'ye, 9384 olan öğrenci sayısı 25.091'e yükseldi(Yiğit, 1993: 61). Yine bu dönemde eğitim alanında Hümanizmi kökleştirmeye çalışan Hasan Ali Yücel'in ikinci büyük girişimi işe kendi bakanlığı içinde Tercüme Bürosunu kurarak, Dünya Klasiklerini Türkçeye çevrilmesine yönelik çalışmadır. Yücel'e göre, batı uygarlığının kültürel temellerini oluşturan ve aynı zamanda da tüm insanlığın ortak malı olarak görülmesi gereken klasik eserlerin, 500'e yakını Türk diline çevrilerek Türk kültür dünyasına kazandırılmıştır(Başar, 1996: 19).

Yine aynı dönemde klasiklerin yanı sıra, İslam Ansiklopedisi (1940), İnönü-Türk Ansiklopedisi (1943), Sanat Ansiklopedisi (1943), Hukuk Sözlüğü (1944), Türkçe-Fransız Sözlük (1944), Osmanlı Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü (1946) yayımlanmış ve bakanlıkça; İlköğretim Dergisi (1939), Güzel Sanatlar Dergisi (1939), Tercüme Dergisi (1940), Kültür Bakanlığı Dergisi (1940), Mesleki ve Teknik Öğretim Dergisi (1940), Tarih Belgeleri Dergisi (1941), Kadın ve Ev Dergisi (1943), Köy Enstitüleri Dergisi (1945) gibi yayımlar başlatıldı.

Ülkenin eğitim politikasını, Atatürk döneminin koyduğu milliyetçi havasından farklı, Hümanist bir çizgiye çekme çabasının sürdürüldüğü bu dönemde, köylerdeki durum şehirlerdeki ile paralel bir gelişme gösterememiştir. Oysa Türkiye nüfusunun % 80'i köylerde yaşamaktaydı ve yaklaşık 40.000'i bulan bu köylerin 35.000'inde okul yoktu. Köylerde okul çağındaki nüfusun ancak % 20 dolayındaki kısmı okula

devam etme imkânı bulurken, şehirde bu oran % 75'e kadar çıkmaktaydı. İktidarda olanlar, köylü kalkınmadıkça ülkenin kalkınmış sayılmayacağını, kalkınmanın işe eğitimin yaygınlaşmadan mümkün olmayacağını sık sık vurguluyorlardı. Nitekim Milli Şef, CHP'nin V. Büyük Kurultayı'nda

“...Parti olarak inanıyoruz ki köylümüzün tahsilini ve maişetini daha yüksek bir dereceye vardırduğumuz gün milletimizin her sahada kudreti bugün güç tasavvur olunacak kadar yüksek ve heybetli olacaktır...” diyerek bu hedefi ortaya koymuştur.

Fakat okullu köylerde yaşayanlarla, okulsuz köylerde yaşayanların hayat seviyeleri birbirinden pek farklı değildi. Her ikisinde de tarımsal üretim ilkel tekniklerle yapılmaktaydı. Okullu ve okulsuz köyler arasında bir farkın olmaması, bir başka deyişle, okulun köye ekonomik, toplumsal ve kültürel yönden bir katkısının olmaması yüzünden okul köylülerce istenen bir toplumsal birim değildi. İlk Öğretmen okullarında yetişen öğretmenler, köyde çalışmak istemiyorlardı.

16.000 köyün nüfusu 150'den az; 16.000'inin nüfusu işe 150-400 arasında idi. Üstelik bu köylerde kendi içinde kom, mezra, oba gibi küçük yerleşim birimlerine ayrılmıştı. Yerleşimin bu derece dağınık olduğu kırsal yörede okul çağındaki bütün çocukların yararlanabilmesi için her köye bir okul açmak mümkün olmuyordu. Öyle işe, okuryazarlığı % 100'e çıkaracak köyü ekonomik, toplumsal ve kültürel yönden kalkındıracak, en küçük yerleşim birimine kadar götürülebilecek bir eğitim organizasyonuna ihtiyaç vardı.

Köyde eğitim ve teknik eğitim konuları İnönü'yü gerek Başbakanlık, gerekse Cumhurbaşkanlığı zamanlarında şiddetle ve yakından ilgilendirmiş ve Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip'e yeni harflerin kabulünden sonra köy eğitimin, köye büyük ölçüde ve kısa zamanda bir öğretmen ordusu yetiştirebilmenin yollarını araştırma görevi vermiştir(Aydemir, 1975: 376). Reşit Galip Bey, ihtiyaç duyulan köy öğretmenlerinin süratle ve başka bir takım metotlarla yetiştirme yollarını araştırmak üzere, Bakanlığın Talim ve Terbiye Dairesi başkanı Teyfik Bey, partinin güvenilir iki yöneticisi Denizli Mebusu ve İstiklal Mahkemesi Savcısı Necip Ali Küçüka ve Balıkesir mebusu Hayrettin Karan, Şevket Süreyya Aydemir ve İsmail Hüsrev Tökin'den oluşan özel bir komisyon kurdu. Gazi'nin çevresinden Afet Hanım da

zaman zaman toplantılara katılıyordu. Nihayet komisyon üyelerinden Şevket Süreyya Bey'in teklifi üzerine bir müessese şekli ve yetiştirme tarzı kabul edildi. Buna göre; köy muallimleri yetiştirme müessesinin adı Mıntıka Muallim Mektepleri olacaktır.

Mıntıka Muallim Mektepleri, yurdun önceden bölümlenerek belirlenmiş mıntıkalarında kurulacaktı. Bunlar şehirler dışında ve köylük bölgelerde kurulacaktı. Yalnız bulunduğu bölge için ve köy ihtiyaçlarına göre muallim yetiştirecekti. Bu mekteplerin talebeleri, yarı ders günü dershanede, yarı günde dışarıda iş ve tatbikatla meşgul olacaklardı.

1.3.1.1. Halkevleri

1930 yılında, dünya ekonomik bunalımının sürdüğü ve radikal inkılâpların henüz tamamlandığı bir sırada, Atatürk'ün iradesiyle Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Ancak, bu partinin beklenmedik tarzda büyümesi, çok kısa bir sürede halkın desteğini kazanması, duyulan hoşnutsuzluğun işaretleri olarak ortaya çıkmıştır. Neticede Serbest Cumhuriyet Fırkası kapatılmış ve inkılâpların halka anlatılmasına, aktarılmasına yönelik bir dizi tedbir alınmıştır. Türk Ocaklarından Halkevlerine geçiş, söz konusu tedbirler arasında en önemli olanıdır.

Halkevleri, Cumhuriyet yönetiminin dünya görüşünü aydınlar ve mahallî önderler aracılığıyla halka götürme, yaygınlaştırma, tanıtma ve toplumun kültür yapısını canlandırma denemesidir. Tarihi misyonunu tamamlamış olan Türk Ocakları 19 Şubat 1932'de kaldırılmış, halkevleri kurulmuştur(Karadağ, 1998: 58).

19 Şubat 1932'de resmen açılan halkevleri, Atatürk'ün direktifleriyle kurulmuş ve kısa zamanda Türkiye'nin dört bir yanına yayılmış çok önemli bir kültür kurumudur. Halkevleri çalışmaları, Cumhuriyet Halk Partisi'nin programındaki ilkeler doğrultusunda yürütülmüştür. Bu kurumlar 1932-1951 yılları arasında Türkiye'nin toplumsal ve kültürel tarihinde önemli roller oynamıştır. Başta Atatürk olmak üzere, dönemin önde gelen devlet adamları zaman zaman halkevleri çalışmalarına bizzat katılmak suretiyle bu kurumları desteklemişler, böylece geniş

halk kitlelerinin halkevlerinde yapılan faaliyetlere katılımını sağlamışlardır. Halkevleri her şeyden önce, halka yeni Türkiye'nin hedeflediği çağdaş medeniyet seviyesine ulaşma amacına uygun bir eğitim vermeyi hedefleyen yaygın eğitim kurumlarından biri olmuştur. Atatürk, Halkevlerine büyük önem vermiştir. Kuruluş çalışmalarından, ülke çapında teşkilatlanmaya kadar bütün gelişmeleri yakından izlemiştir.

Halkevlerinin açılma nedenlerinden biri de toplumun halkçılık anlayışına uygun şekillenmesine katkıda bulunmak amacı olmuştur. 1930'a kadar uygulanan liberal ekonomik program başarısız olmuş, bu nedenle devletle halk arasında ciddi bir kopukluk oluşmuştur. Bu bağı yeniden kurmak isteyen yönetici kesim, halkevlerinin kuruluşunu gündeme getirmiştir(Çeçen, 1990: 106-107).

Halkevleri, dönemin halkçılık anlayışına uygun olarak, toplumu sınıfsız ve kaynaşmış bir kitle kabul eden bir yaklaşımla faaliyet göstermişlerdir. Halkevlerinin kuruluş amaçları genel olarak, ulusal bilinci oluşturmak, toplumda kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini sağlamak, köycülük çalışmalarını hızlandırmak, CHP İlkelilerinin öğrenilmesini ve uygulanmasını sağlamak biçiminde sıralanabilir. Halkevlerinin yayın organlarındaki yazılara ve halkevlerinin açılışlarında yapılan konuşmalara bakıldığında genellikle toplumsal sınıfları yok saymaya yönelik mesajlar verilmeye çalışıldığı görülür(Timur, 1971: 160-161).

Halkevlerinin çalışmaları dokuz kolda toplanmıştır. Çoğunlukla öğretmenlerin görev yaptığı halkevlerinde; Dil, Edebiyat, Tarih, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, İctimai Yardım, Halk Dershane ve Kursları, Kütüphane ve Neşriyat, Köycülük, Müze ve Sergi olarak dokuz çalışma şubesi vardır: Halkevleri belirtilen alanlarda çok önemli etkinlikler gösterdiği gibi, Cumhuriyet ilkeleri İle CHP'nin görüşlerini de yaymayı amaç edinmişlerdir.

Halkevlerinin kendi yayınları da önemli bir faaliyet alanı olarak göze çarpmaktadır. Bu yayın faaliyetinin ağırlık noktasını dergiler oluşturmuştur. Bu dergilerin en önemlisi ve Türk düşünce hayatında büyük izler bırakan, halkevleri merkez yayın organı *Ülkü* Dergisidir. Bu dergide çıkan yazılar, parti ideolojisini

açıklama ve yorumlama yönünden önemlidir, *Ülkü* Dergisinde köy, halk bilgisi ve antropoloji sürekli biçimde odak konuları olmuştur(Çeçen, 1990: 173).

Halkevlerinin gelirleri, buldukları yörenin parti örgütüne karşılanmıştır. Halkevleri hiçbir şekilde kendilerine gelir bulmak için çalışmamışlardır. Yalnız yapılacak bağışlar, balo ve müsamere gelirleri, çıkan dergilerin satışlarından elde edilen paralar bunun dışında tutulmuştur. Her halkevi yıllık faaliyetlerine göre bir bütçe yapmış ve bunu bağlı bulunduğu yörenin parti örgütüne onaylatmıştır. Halkevi başkanları, yöre parti örgütünün yönetim kurulu tarafından seçilmiştir. Bunun tek istisnası Ankara Halkevi başkanlığı olmuştur.

1942 yılında 19-24 Şubat tarihleri arasında halkevlerinin 10. Kuruluş Yıldönümü kutlamaları yapılmıştır. Bu yıl içinde Londra Halkevi de açılmış, böylece halkevlerinin sayısı 389'a, halkodalarının sayısı işe 217'ye yükselmiştir. Bu tarihe kadar 50 milyon kişi halkevlerine gelmiş ve bu kurumlardan yararlanmıştır. On yıl içinde halkevlerinde 25 bin konferans, 15 bin temsil ve 10 bin konser gerçekleştirilmiştir.

Tek partili dönemden çok partili döneme geçildiğinde ülkedeki değişimlerden halkevleri de etkilenmiştir. CHP, halkevlerinin yapısında ve işleyişinde, değişiklikler getirmiştir. Özellikle muhalefet partisi tarafından getirilen eleştiriler, bütçeden ayrılan ödenek ekseninde yoğunlaşınca, halkevlerinin gelir kaynakları açısından kendine yeten kurumlar haline getirilmesine çalışılmıştır.

Halkevleri, etkin olarak varlık gösterdiği 1932-1951 yılları arasında önemli çalışmalar yapmıştır. Pek çok yayın ve eser ortaya koymuş, pek çok insanın topluma kazandırılmasını sağlamıştır. Halkın külfetsizce toplandığı, eğlendiği, çeşitli etkinlikler içinde yer aldığı ya da izlediği halkevi ve halk odalarının en önemli özelliklerinden birisi; yaygın "halk okulu" hizmeti görmeleridir. Halkevleri, köyde ve şehirde yaşayanlar arasındaki uçurumu da asgariye indirmiş ve bu noktada oldukça önemli bir görevi başarı ile yerine getirmiştir.

1932’de 14 ilde açılan, 1947’de 463’e ulaşan Halkevleri; 1950 yılında 63 ilde 478 Halkevi ve 4322 Halkodasına ulaşmıştır. Halkevleri bu süreç içerisinde 9 kolda faaliyet göstermişlerdir(Gedikoğlu, 1991: 307-308).

Türkiye genelinde faydalı çalışmalar yapmasına rağmen, tipik bir tek parti dönemi kuruluşu olan halkevlerinin durumu İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte sarsılmaya başlamıştır. 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti’nin faaliyete başlaması, halkevi çalışmalarında önemli bir gerilemeye yol açmıştır. Çünkü daha önce CHP saflarında ve halkevlerinde çalışan bir çok bilim ve siyaset adamı,

Demokrat Partiye geçmiştir. Her ne kadar CHP yöneticileri, halkevlerinin siyaset dışı bir kurum olduğunu söyleseler de bu kurumların daha çok CHP ve CHP’ye yakın teşekküllerin toplantılarına sahne olması ve belli bir partinin yan kuruluşu görüntüsünden kurtulamaması yüzünden halk, zamanla halkevlerinden uzaklaşmaya başlamıştır. CHP’nin 17 Kasım 1947’de toplanan 7. Büyük Kurultayı’nda halkevleri meselesi ele alınmış, Prof. Fahrettin Kerim Gökay başkanlığında bir komisyon kurulmuş, ancak bu kurultayda halkevlerinin bağımsız bir kurum haline getirilmesi yolunda bir adım atılamamıştır.

Öte yandan Halkevleri ilk açıldığında, faaliyetlerine Türk Ocakları binalarında başlamıştır. 1932’de Halkevlerinin açılmasıyla kapatılan Türk Ocakları 10 Mayıs 1949’da yeniden açılmış, kendi binalarına halkevlerinin kanun dışı yollarla el koyduğunu ileri sürerek bu binaları geri istemiştir. 14 Mayıs 1950’de Demokrat Parti’nin ezici bir çoğunlukla iktidara gelmesiyle, halkevlerinin durumu tamamen sarsılmış, Demokrat Parti ödenek yokluğu gerekçesiyle 18 Haziran 1950’de ilk olarak Londra Halkevi’nin faaliyetlerini durdurmuştur. Bu tarihten sonra kamuoyunda halkevleriyle ilgili tartışmalar daha da artmıştır(Karadağ, 1998: 63).

Nitekim Demokrat Parti milletvekilleri tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan “Halkevlerinin ve Bazı Halk Partisi Gayri Menkullerinin Hazineye İadesi Hakkındaki Kanun Lâyihası” 9 Ağustos 1951 tarihinde açık oylamaya sunulmuş ve lâyiha, mecliste bulunan 365 milletvekilinden 362’sinin olumlu oyuyla geçmiştir. Yasa 11 Ağustos 1951 tarihli Resmî Gazete’de

yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yasa sonucunda halkevleri binalarına ve binalardaki mallara resmen el konulduğu ve bunlar hazineye iade edildiği için halkevleri de fiilen çalışamaz hale gelmiş, başka deyişle kapanmıştır. Halkevlerinin kapanmasına yol açan önemli etkenlerden birisi de o devirdeki parti çekişmeleri, daha açık bir ifadeyle CHP yetkililerinin bu kurumları partinin bir yan kuruluşu gibi görerek elden çıkarmak istememeleri veya bağımsız bir kuruluş haline getirmede isteksiz davranmış olmalarıdır.

1.3.1.2. Köy Enstitüleri

Şehir ilk öğretmen okulları olarak da adlandırılan klasik öğretmen okullarından mezun olanların genellikle köylerde görev almak istememeleri, görev alanların işe, hayatından çok farklı olan köy şartlarına pek ayak uyduramamaları, Osmanlı döneminde binlerce köyün öğretmenden mahrum kalmasına sebep olmuştur. Bu gerçek, özellikle II. Meşrutiyet devrinden itibaren, bazı kimseleri köye göre öğretmen yetiştirme konusu üzerinde düşünmeye yöneltmiştir.

Kırsal alandaki eğitim sorununun çözümünün ne denli önemli ve gerekli olduğu daha Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren dile getirilmeye başlanmıştır. 1926 yılında TBMM’de Maarif Bütçesi müzakereleri sırasında “İsyan sahası olan 13 doğu ilindeki bütün okulların sayısı 215’dir. Okul çağındaki 382.182 öğrenciden 8.376’sı okumaktadır. *“Efendiler! Bu zavallı halkı okutmak lazımdır. Yoksa falan beyin, filan şeyhin peşine gider(Başgöz, 1995: 148).”* diyalogu geçmiştir.

Bir taraftan İlköğretimin köye yaygınlaştırılmasının gerekliliği, öte yandan gelişen yeni pedagojik görüşler, Türkiye’nin eğitim tarihinde özgün bir deney olan Köy Enstitüleri’nin doğmasına sebep olmuştur. Aslında, köy okullarının programına tarım derslerinin alınması konusu üzerinde ilk defa CHP’nin 1931 yılı kongresinde durulmuştur. Konu, 1935 yılında Saffet Arıkan’ın Kültür Bakanlığı’na, İsmail Hakkı Tonguç’un da İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne getirilmesiyle yeni bir şekil almış, belli bir alanda, yani ‘köy eğitmeni yetiştirme’ politikası üzerinde yoğunlaşmıştır.

Köy eğitmeni yetiştirme projesi, ilk defa Kültür Bakanı Saffet Arıkan tarafından 26 Mayıs 1936'da TBMM'de Bakanlığın bütçesi görüşülürken açıklanmıştır.

Atatürk bu dava ile yakından ilgilenmiş, hatta Köy Enstitüsü teşkilinden önce köye acilen eğitmenler bulunmasını tavsiye etmiştir. Köyde eğitmenlik sistemi, Atatürk'ün bu tavsiyesine uyularak başlatılmıştır. Tonguç, ilk eğitmenleri, Kayseri Köylerinden dolaşarak, o köylerdeki onbaşı ve çavuşlar arasından seçmiştir(Aydemir, 1975: 379).

Eğitmenlik projesinin başarısı Köy Enstitülerine geçişi hazırlamıştır. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasından sonra, savaş şartlarına rağmen büyük bir ilköğretim kampanyası başlatılmıştır. Bu dönemde Tonguç, İnönü ve Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'den aldığı destekle Köy Enstitüleri denemesini yürütmüştür. 17 Nisan 1940'da 3083 sayılı yasayla Köy Enstitülerine yasal temel kazandırılmıştır. Bu, 1942 yılında çıkarılan 4242 sayılı Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilat Kanunuyla tamamlanmıştır(Koçak, 1986: 116).

Yeni eğitim merkezlerine yalnızca köylerden öğrenci alınmıştır. Çünkü o zamana kadar kentlerdeki öğretmen okullarından yetişmiş olan kent kökenli gençler köy şartlarına uyum sağlayamadıkları için köylerde kalmak istememişlerdir. Bu nedenle öğrenciler yalnızca köyden alınmıştır. Öğrenciler, kırsal kesimin şartları ve meseleleri göz önüne alınarak ve pratik hayatın gereklerine de önem verilerek yetiştirilmişlerdir.

Köy öğretmenleri ile diğer köy meslekleri erbabını yetiştirmek üzere tarıma elverişli arazilerde kurulacak olan Köy Enstitülerine, tam devreli yani beş sınıflı köy ilkokullarını bitiren sağlıklı ve yetenekli öğrenciler seçilerek alınmıştır. Enstitü mezunu öğretmenler, köylerde her türlü eğitim ve öğretim faaliyetleri ile ilgilenmiş ve köylüye rehberlik etmiştir. Enstitüler, öğretmenlere, öğretmenliğin ötesinde misyonlar yüklemiştir. Öğrenim süresi, öğretmen olacaklar için beş yıl olmuştur. Yetiştirilen öğretmenler, yalnız okuyup yazma öğreten ve müfredat programlarındaki dersleri okutan pasif bir insan değil, Cumhuriyetin ve İnkılâbın adamı olarak köyde

önder olma vasfında, köy hayatında işe yarar öğretmen olmuştur.

1940 yılında açılan Köy Enstitüsü sayısı giderek artmıştır. 1944 yılı Köy Enstitülerinin başarılarının dorukta olduğu ve kendilerini ispatladıkları yıl olmuştur. 20 Köy Enstitüsünde, kız ve erkek öğrenci sayısı 16.400'dür. Bunlardan 2 bini daha 1944'te okullarını bitirmiş, köylere dağılmışlardır. Bununla beraber köye, sanat ve alet de girmiştir. Köye giden her öğretmene, bazen 150 parçaya kadar varan aletler verilmiştir.

Enstitülerde 306 bina bizzat öğrenciler tarafından yapılmıştır. 15 bin dönüm arazi işlenip ekilmiştir. Enstitü topraklarına meyveli-meyvesiz 250 bin ağaç dikilmiştir. 1.500 dönümlük orman meydana getirilmiştir. 1.200 dönüm bağ dikilmiştir. Enstitülerde 9.000 baş hayvan bakılmıştır. Enstitü imalathaneleri, enstitülerin giyecek ihtiyaçları ile yapı, demircilik vs. alanlarda faal kuruluşlar haline gelmiş ve ayrıca köylere el atmışlardır. Gene bu arada 16 Enstitü, öğrencilerin emekleriyle elektriğe kavuşmuştur.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Türkiye, yenedünya düzeni içinde, doğu ya da batı bloğu içinde yer almaya zorlanmıştır. Bunun sonucu olarak çok partili döneme geçilmiş ama demokratik kültür oluşturmaya başlayan köy enstitülerinin yıkılış süreci de aynı zamanda ortaya çıkmıştır.

14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimleri CHP kaybetmiş, yeni hükümet Adnan Menderes tarafından kurulmuştur. Yeni hükümetin Milli Eğitim Bakanı Avni Başman, Köy Enstitülerinin yeni şartlara göre ıslah edilmesi için bir program hazırladığını, bu programa göre, enstitülerin artık yalnız köy öğretmeni yetiştiren birer meslek okulu olacağını belirtmiştir. Adları da 27 Ocak 1954'de çıkarılan 6234 sayılı yasa ile değiştirilerek, topraklar dağıtılmıştır.

1.3.2. Nüfus Durumu

Kurtuluş Savaşı sonrası en önemli sorunlardan biri de azalan nüfus sorunudur. Yine bu dönemde bazı yabancı devlet adamları ve yazarların Türkiye nüfusu hakkında olumsuz söz ya da yazıları yayınlanmıştır. Bu etkenlerin yanında savaş sonrası ekonomik-sosyal ve askeri sorunlara eğilebilmek için Türkiye nüfusunun tespit edilmesi, Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı ihtiyacını belirlemiştir. 1927 yılında yapılan genel nüfus sayımını, 1935 ve daha sonra her beş yılda bir yapılan genel nüfus sayımları izlemiştir(Başol, 1984: 39).

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Türkiye'nin insan kaynakları açısından ele alınması gereken birinci önemli konu, Türkiye nüfusunun 1913-1927 yılları arasında önemli ölçüde azalması, şehirleşme oranının gerilemesi ve nüfusun etnik yapısının büyük ölçüde değişmesiyle ilgilidir.

Türkiye'nin 1923 sınırları içindeki nüfusu 1914 yılında 16.3 milyondan 1927 yılında 13.6 milyona düştü. Azalma oranı % 17'ydi. Azalmanın bir nedeni, 1913'ü izleyen on yıllık sürekli savaş döneminde İstanbul ve Anadolu'nun Türk ve Müslüman nüfusunun Osmanlı ordularının asker kaynağı olmasıydı. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı kuvvetlerinin cephede verdiği ölü sayısının 400.000, hasta, kaçak, kayıp asker sayısının işe 1.600.000 civarında olduğu sanılmaktadır. Öte yandan, savaş yıllarında sivil nüfus arasında, beslenme, sağlık koşullarındaki bozulmalar, işgal ve etnik çatışma alanlarındaki karışıklıklar nedeniyle ölüm oranları artarken, erkek nüfusun önemli bir kısmının askerde olmasından ötürü doğum oranlarındaki düşmenin Türk ve Müslüman nüfusu azaltıcı etkisi de dikkatten kaçırılmamalıdır. Kurtuluş Savaşı'nda cephede ölen Türk asker ve subay sayısı sınırlıdır. Ancak işgal edilen alanlardaki kayıplar, "İç İsyenlar" ve bunların bastırılması sırasındaki ölümler, bu savaş sırasında da Anadolu'daki Türk ve Müslüman nüfusun azalmaya devam etmiş olması ihtimalini güçlendirmektedir

1927 yılına gelindiğinde, Türkiye'deki 13.6 milyonluk nüfusun % 99'u Müslüman'dı. Resmi istatistiklere göre nüfusun % 86'sının anadili Türkçe, %

9'ununki Kürtçeydi. Türkiye'de, hemen hemen tamamı İstanbul'da oturan 110.000 kadar Rum ve 77.000 Ermeni kalmıştı.

1927 yılındaki ilk nüfus sayımında tespit edilen 13,648 milyon nüfusun gerçek sayıdan daha aza olduğu kanaati Türk demografları arasında yaygındır. Askerlik, vergi gibi faktörlerin tesiri altında 1927 nüfus sayımında 250 bin ile 400 bin arasında bir nüfusun beyan edilmediği tahmin edilmektedir. Eksik beyan miktarı da göz önüne alındığında 1927 nüfus sayımında nüfusun 14 milyona çok yakın olduğu söylenebilir. 1935 yılında bu miktar 16 milyona ulaşmıştır. Bu hızlı artışın gerek birinci nüfus sayımında sayılamayanlardan, gerekse hakiki artışlardan meydana geldiği söylenebilir(Dirimtekin, 1987: 28). 1940 yılındaki nüfus artışının nedeni işe 1939 yılında Hatay'ın Anavatana katılmasına bağlayabiliriz. Türkiye'de doğum ve ölümlerle ilgili kayıtlar muntazam tutulmadığı için sayımlardan çıkan neticeleri bunlara göre kontrol etmek ve müstakil tahminler yapmak imkânı yoktur.

Tablo 4: Türkiye Nüfusundaki Gelişmeler(1927-1945)

Yıllar	Nüfus Artış	Miktarı	Yıllık Artış Oranı (Binde)
1927	13.648.270		
1935	16.158.018	2.509.478	21.3
1940	17.320.950	1.662.932	19.8
1945	18.790.174	969.224	10.7

Kaynak: (Başol, 1984 :60)

Yukarıdaki tablodan da anlaşıldığı gibi, 1940'tan sonra nüfusun artış hızında bir yavaşlama baş göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sırasında bulunulması, artış hızındaki yavaşlamanın ana etkenidir. Çünkü evlilik çağına gelmiş gençlerin silâh altına alınmış bulunması, evlenmelerin azalmasına ve dolayısıyla doğum oranının düşmesine neden olmuş ve böylece de nüfusun artış miktarı yavaşlamıştır. İşte bir yandan doğum oranının azalması ve öte yandan da ölüm oranlarının artması, 1940-1945 yılları arasında nüfusun artış hızının yavaşlaması sonucunu doğurmuştur.

1945 yılından sonra nüfusun tekrar hızla artmaya başladığı ve bu artışın 1960 yıllarına doğru rekor düzeye ulaştığı görülmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan 1950'lili yıllara kadar kırsal ve kentsel kesimin toplam nüfus içerisindeki oranının değişmediğini görmekteyiz. Kırsal kesimin toplam içerisindeki oranı % 75'ler civarında gerçekleşmiş buda bize Türkiye'nin tarıma dayalı bir ekonomisi olduğunu açıkça göstermektedir. Sanayileşme hareketlerinin ise 1950'li yıllara kadar pek de başarılı olmadığı, buradan çıkartılabilecek bir başka sonuçtur.

Tablo 5: Sayım Yıllarına Göre Şehir ve Köy Nüfusları, Toplam İçindeki Oranları

Sayım Yılları	Toplam	ŞEHİR			KÖY		
		Sayım Yılları Nüfusu	Toplam İçindeki Oranı%	Yıllık Nüfus Artış Hızı%	Sayım Yılları Nüfusu	Toplam İçindeki Oranı%	Yıllık Nüfus Artış Hızı%
1927	13.648.270	3.305.879	24.2		10.342.391	75.8	
1935	16.158.018	3.802.642	23.5	17.50	12.355.379	76.5	22.23
1940	17.820.950	4.346.249	24.4	26.72	13.474.701	75.6	17.34
1945	18.790.174	4.687.102	24.9	15.10	14.103.072	75.1	9.12
1950	20.947.188	5.244.337	25.0	22.47	15.702.851	75.0	21.49

Kaynak: (D.İ.E. ,1997:3)

1946 sonrası Türkiye'nin demokratik söylem içeriğine girişi, kırsal kesimlerin çözülüşünün bir gereklilik olarak ortaya çıkması, aynı zamanlarda kırsal kesimlerden gelen nüfus baskısı, kent ağırlıklı politikalara doğru geçme gerekliliğini doğurdu.

Karayollarının gündeme gelişi, aslında bunda önemli rol oynadı. Çünkü o güne kadar, milli şimendifer siyasetiyle, daha çok kırsal alandaki pazarı entegre etme çabası vardı. Oysa karayollarının 1950'lerde gündeme gelişiyle birlikte, göç olayı çok daha etkin bir şekilde ortaya çıkıyor ve kent nüfusunda önemli bir artış gündeme

geliyordu. Yani yirmi yılda katledilen bir nüfus artışı, 50'li yıllardan sonra beş yılda ikilenebiliyor, üçlenebiliyordu(Türe, 1999: 78).

Uzun harp yıllarından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyetinde, erkek nüfusun başlangıçta kadınlara göre daha az olduğu görülmüştür. Uzun yıllar yapılan sayımlarda bu böyle devam etmiştir. Ancak İkinci Dünya Savaşına girmeyişimiz nedeniyle 1945'den sonra erkek sayısı, kadın sayısını yakalamış ve geçmiştir.

Aşağıdaki tablo'da belirtildiği gibi Cumhuriyetin ilk kuruluş yıllarından 1945 yılına kadar kadın nüfusun erkeklere nazaran fazla olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Cinsiyete Göre Nüfus (1927-1945)

Yıllar	Toplam	ERKEK		KADIN	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
1927	13.648.270	6.563.879	48.1	7.084.391	51.9
1935	16.158.018	7.936.770	49.1	8.221.248	50.9
1940	17.820.950	8.898.912	49.9	8.922.038	50.1
1945	18.790.174	9.446.580	50.3	9.343.594	49.7

Kaynak: DİE, Nüfus İstatistikleri.

1927'de % 48.1 oranında erkek nüfus nüfusa karşılık % 51.9 kadın nüfus bulunuyordu.1945 yılında durum değişerek % 50,3 erkek nüfus, % 49.7 kadın nüfus şeklinde değişmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye nüfusu, 13 milyon civarındaydı. Kilometrekare başına 17 kişi düşüyordu. Bu yıllarda, savaş sonrası pek çok toplumda olduğu gibi, çocuk ve yetişkin ölümlerinin yüksekliği, savaş kayıplarından kaynaklanan üretken (özellikle erkek) nüfusun azlığı, düşük olarak algılanan doğurganlık ve gerek askeri, gerekse iktisadi nedenlerle insan gücüne duyulan gereksinim, nüfus büyüklüğünün ve yapısının hızla değişmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bunu sağlamak için çeşitli önlemler alınmıştır. Bunların ne kadar etkili olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte, Türkiye nüfusunun büyüklüğü ve

yoğunluğu, izleyen yıllarda hızlı bir şekilde değişmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde, ölüm hızının yüksekliğini korumasına karşın; artan doğurganlık nedeniyle nüfus artmaya başlamış, 1940 yılına kadar ülke nüfusu yaklaşık % 30 artmış ve 18 milyona yaklaşmıştır(Gürsoy, 1998: 119).

Tablo 7: 1935-1950 Arasında Kaba Doğum ve Ölüm Oranları

Yıllar	Kaba Doğum Oranları %	Kaba Ölüm Oranları %
1935-1940	45.8	30.0
1940-1945	43.3	33.0
1945-1950	46.0	24.6

Kaynak: DİE, Nüfus İstatistikleri

İkinci Dünya Savaşı yılları, nüfus artışının yavaşladığı yıllardır. Erkeklerin silah altında olması, evliliklerin ertelenmesi, doğurganlığın azalması, savaş ortamının dolaysız ve dolaylı etkileri ve sağlık standartlarının bozulması, nüfus artış hızının Cumhuriyet tarihinin en düşük seviyesinde seyretmesine neden olmuştur. 1940 ile 1945 yılları arasındaki nüfus artış hızı, 1923-1940 dönemine göre neredeyse yarı hızlı nüfus artışları görülmüştür. Türkiye’de Avrupa ülkelerinde görülen “*bebek patlaması*” yaşanmamakla birlikte, nüfus artışında daha küçük boyutlarda da olsa bir hızlanma görülmüştür. 1950’li yıllarda Cumhuriyet döneminin en büyük artış hızları kaydedilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı öncesinde ortalama yaşam umudu 35 yıla ulaşmıştır. Ancak savaş yıllarında, salgın hastalıklar, sağlık sisteminin henüz iyi örgütlenememiş olması, modern tıbbi teknolojinin eksikliği ve özellikle kentlerde gıda sıkıntısı çekilmesi gibi nedenlerle ölüm hızları artmış ve ortalama yaşam umudu 1940’lı yılların başlarında 31 yıla inmiştir. İkinci Dünya Savaşı’nı izleyen yıllar, Türkiye’de ölüm hızlarının en hızlı azaldığı yıllardır. Ortalama yaşam umudu 1950’li yılların sonuna gelindiğinde 46 yıla çıkmıştır. Bu dönemde bulaşıcı hastalıklarla mücadelenin daha yaygın ve etkili bir şekilde yapılması, verem ve sıtma gibi hastalıkların kontrol altına alınması ve antibiyotiklerin ithali, özellikle 5

yaşından sonraki yaşam umudunun hızla artmasına neden olmuştur(Gürsoy, 1998: 121).

1.3.3. Sağlık Politikaları

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, Sağlık Bakanlığı'na bağlı merkez ve taşra örgütleri geliştirilmeye çalışırken, hekim gereksinimini karşılamak amacıyla Tıp Fakültesi mezunlarına mecburi hizmet getiren yasa yürürlüğe konmuştur. Sağlık Bakanı Refik Saydam döneminde, 1925'te hazırlanan ilk çalışma programında devlet sağlık örgütlerinin genişletilmesi, sağlık elemanı yetiştirilmesi, Numune Hastaneleri, doğumevi ve çocuk bakımevi açılması gibi görevlerin yanında sıtma, verem, trahom vb. hastalıklarla mücadele konularının da ağırlık kazandığı görülmüştür(Gürsoy, 1983: 1720).

1930'da çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 1936'da çıkarılan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Teşkilât Kanunu ile özel girişim reddedilmekle birlikte bireylerin sağlığına yönelik tüm faaliyetlerin denetimi devlete bırakılmıştır. Dar bütçe olanaklarına rağmen 1923-1950 yılları arasında koruyucu hekimlik alanında, kuduz, frengi, lepra, sıtma, verem, çiçek vb. bulaşıcı hastalıklarla zamanın koşulları oranında etkili bir mücadele yürütülmüştür. 1923-1925 yıllarında Anadolu'nun bazı bölgelerinde yüzde 70'e varan sıtma oranı 1940'larda yüzde 10-11'e kadar düşürülmüştür(Gürsoy, 1983: 1721).

Savaş sonrası yıllarda gerek kişi başına düşen harcamada, gerek Sağlık Bakanlığına genel bütçeden ayrılan payda belirli bir yükselme olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında eczacılık eğitimi yapan tek kurum, İstanbul Üniversitesi Eczacılık Okuludur. Bu okul 1933 yılına kadar Tıp Fakültesine bağlı iken, 1944 yılına kadar Fen Fakültesine bağlı olarak öğretimini sürdürmüştür. Okul 1944 yılında yeniden İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesine bağlanmıştır. Eczaneler, Cumhuriyet döneminin başlangıcından 1950 yıllarına kadar ülkemizin hazır ilaç gereksinimini doğrudan karşılayan kurumlar olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde belirgin bir ilaç sanayinin olmaması, Avrupa'dan ithal edilen kısıtlı sayıda hazır

ilaçların yanı sıra, kimyasal madde ve droglardan yararlanılarak eczanelerde hazırlanan ilaçların kullanıldığı dönemdir. Havan eczacılığı olarak adlandırılan bu dönem, eczacılığın doğrudan üretim fonksiyonunu üstlendiği 1950'li yıllara kadar devam etmiştir.

Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda bebek ölümleri oldukça yüksek olmuştur. Bu yıllarda doğan her dört bebekten biri, bir yaşına ulaşmadan ölmüştür. İkinci Dünya Savaşı yıllarında bebek ölümleri hızla daha da yükselmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda düşme eğilimine giren bebek ölüm hızlarındaki azalma eğilimi, günümüze kadar hızını yitirmeden devam etmiştir. Savaş yıllarında birçok ilaç, özellikle antibiyotiklerin ithalinin kısıtlı oluşu dolayısıyla tedavi yetersizliğinin bebek ölümlerinde artışa yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında sıtma mücadelesinde kullanılan ilaçların dış alımında ortaya çıkan güçlükler ve genel sağlık koşullarının kötüleşmesi sonucu, sıtma oranı 1942-1943 yıllarında yeniden yüzde 32'ye çıkmıştır. 1946'da çıkarılan Sıtma Savaş Kanunu ve yaygın DDT kullanımı sonunda sıtma oranı 1956'da yüzde 0.8'e gerilemiştir(Gürsoy,1983:1721).

Savaş yıllarında yayılan bulaşıcı hastalıklardan en önemlilerinden biri de verem hastalığı olmuştur. 1943 ve 1944 yıllarında verem hastalığına yakalananların ve dispanserlere müracaat edenlerin sayısında önemli bir artış olmuştur. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'de veremle mücadelede diğer hastalıklara kıyasla yetersiz kalınmıştır. Tifüs ve sıtma ile savaş yıllarında etkili bir mücadele yürütülerek sonuç alınırken, veremle mücadelede aynı başarı gösterilememiştir.

1.3.4. Basının Durumu

1931 tarihli Matbuat Kanunu, 1935 yılında Basın Kongresi'nin toplanması ve 1938'de Basın Birliği'nin kurulması ile basın denetim altına alınmıştır. 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması da hükümetin basın üzerine uyguladığı sıkı

denetimi kolaylaştırıcı önemli bir siyasi etken olmuştur.

1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle bütün dünyada gerginlik artmış, olağanüstü önlemler alınmıştır. Türkiye savaşın dışında kalmıştır ama 1940'da sıkıyönetim ilan edilmiştir. Hükümet artık savaş bitene kadar basın üzerinde sınırsız yetkiler kullanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanan kaos ortamından basın oldukça etkilenmiştir. Bakanlar Kurulu'nun bir kararıyla gazetelerin kapatılabilmesi, basın özgürlüğünün hükümet tarafından işlendiği zaman kısıtlandığını göstermektedir. Böyle bir ortamda basın görevini yerine getirememiş, susturulmuştur. Bu dönemde çıkarılan gazetelerin sayısında da azalma görülmüştür.

Gazetelerin yoğun biçimde kapatılmalarına, yazarların koşulsuz denetimine olanak tanımıştır. Basın, iç ve dış politika konularında, ancak belirli sınırlar içinde yazabilmiş, haber yayınlatabilmiştir.

2. BÖLÜM

1939-1945 YILLARI ARASINDA YEREL BASINDA KONYA’NIN GENEL DURUMU

2.1. TARIM

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı’nın son safhalarına kadar tarafsızlığını korumak suretiyle büyük bir siyasi zafer kazanmıştır. Fakat savaşın etkilerinin dışında kalma lüksüne de sahip olamamıştır. Ekonomik karakteri bakımından tetkik edilince 776.980 kilometre karelik bir sahaya ve 19.400.000 kişilik bir nüfusa(1947 sonu tahminine göre) malik olan Türkiye’nin milli gelirinden ziraat mahsullerinin %44,4 bir hisse alması ve faal nüfusunun %82 sini ziraatla iştiğal etmesi itibariyle tamamen zirai bir memleket olduğu görülür(Tekeli: İkin, 2009: 67). Zirai bir memlekette, Konya’nın önemi tartışılmazdır.

Konya; Orta Anadolu’nun en büyük şehri, buğday ambarıdır. İbrahim Hakkı’ ya göre: uçsuz bucaksız bir umman(Atalay: Çırpan, 1999: 91). 1930’lu yıllarda topraklarının hektar olarak genişliği 4.899.000’di. Her sene sürülüp ekilen topraklar 404.365; çayırlar, yaylaklar, otlak ve meralar 3.978.290; sebze, meyve bahçeleriyle bağlar 27,275; verimsiz topraklar 300.000; ziraata elverişli sahalar 1.600.000; ekilen ve nadasa bırakılan sahalar 1.200.000 nöbetleşe kullanılan topraklar 400.000 hektardır(Altan, 1940:37).

2.1.1. Tarımsal Üretim İle İlgili Haberler

Savaşın ilk yıllarında Ankara’da toplanan Birinci Ziraat ve Köy Kalkınması Kongresi’ne vilayetimizi temsil eden bir heyet bulunmuştur. Bu heyete Konya köylüsünü ve çiftçisini temsilen kongreye iştiğal eden Sille’nin Başarakavak Köyünden Hasan Hüseyin Başaran ve Rakım Çumralıyı ziraat komisyonuna, Tevfik Cihanbeyliyi de koyunculuk komisyonuna aza seçmişlerdir (Ekekon, 05.01.1939). Heyetin kongreye verdiği raporda vilayetimizin coğrafi vaziyeti ve iklim şartları göz

önüne alınarak bakılırsa en büyük istihsal maddelerinin birinci derecede ziraat, onu takiben hayvancılık ve üçüncü derecede de bazı mıntıkalara şamil olmak üzere bağcılık şubelerini ihtiva ettiği görülür. Tarım ile ilgili olarak hükümetten istenen ve alınması icap eden tedbirler şunlardır;

1. Memleketimiz Orta Anadolu iklimine sahip olup muntazam yağmur rejimine sahip olmamamsından dolayı yağmur olmadığı seneler köylünün çektiği meşakkat göz önünde tutulursa Konya ovasının sulama teşkilatının tefsine ve otuz üç milyonluk su programına dâhil edilerek bir an evvel su temin edilmesi.

2. İstihsalatın daha ucuza mal edilmesi için memleket dâhilide tamiri mümkün olan küçük ve kullanışlı her nevi ziraat aletleriyle bilhassa hasat ve harman makinelerinin ucuza tedariki ve köylüye uzun vadeli taksitlerle verilmesi.

3. Köylünün Ziraat Bankasına sattığı buğdayların parasını daha çabuk ve beklemeden alabilmesi için icap eden tahsilâtın gösterilmesi beraber daha pratik usullerin vaizi; kış satış fiyatlarının göz önüne alınarak buğdaya köylünün bütün emek ve masraflarını koruyacak sabit bir fiyat tespiti.

Büyük Ziraat ve Köy Kalkınması Kongresinin kararlaştırdığı esasları tahakkuk ettirmek maksadıyla Ziraat Vekâletinde bir komisyon kurulmuştur. Memleket on zirai kalkınma mıntikasına ayrılmıştır. Faaliyete bir mıntikanın kalkınması ile başlanılacak, bunu diğer mıntıklar takip edecektir. Kalkınma faaliyetine birinci mıntika addedilen Ankara, Eskişehir, Konya, Afyon, Niğde, Kırşehir, Kayseri, Sivas, Yozgat, Çorum, Çankırı vilayetlerinden başlanacaktır(Ekekon, 05.01.1939). Birinci mıntika kalkınma planının muvaffakiyetle tatbiki için 4,5 milyon liraya ihtiyaç görülmüştür(Ekekon, 12.01.1939).

1944 yılında ise tarımsal üretimi desteklemek maksadı ile tarım alanında büyük hizmetleri gören ve asıl köklü hizmetlerini gelecekte yapacak bir devlet kurumu olan Zirai Donatım Kurumu kurulmuştur(Ekekon, 15.05.1945).

1939 yılında hububat rekoltesinin fazla olacağı tahmin edilmektedir. Aslında 1939'un ortalarına doğru Konya'da bazı bölgelerde görülen su baskınları ve kuraklıklara rağmen, yapılan tetkikat bu yıl mahsulün çok iyi olduğunu gösterdi.

Bilhassa memleketimizde gıda maddeleri arasında ön safta yaralan ve senevî istihsal miktarı üç buçuk milyon tonu tecavüz eden buğdayın ekim ve inkişaf vaziyeti çok iyidir. 2.875.00 tonu memlekete istihlak ve 525 bin tonu tohumluk olarak ayrılmakta olan buğdayın, senevî ihraç miktarı 100 bin tondur(Ekekon, 04.03.1939).

O yıllardaki tarımsal ürünlerin düşüşünü sadece kuraklığa ve tabii afetlere bağlamakta hata olur. Nüfusun %80 'inden fazlası kırsal kesimde yaşamakta ve tarım üretimini hala ilkel tekniklerle sürdürmekteydi. Bu gibi eksiklikler içinde olan Konya tarımının gelişmesi ve vilayet çiftçilerinin mahsullerini vaktinde biçip harman etmek ve nadaslarını da mevsiminde yaparak kışlık ziraatı için zaman kazanmaları ve bu sayede önümüzdeki yıl zarfında daha fazla ziraat yapmaları temin edilmek üzere çiftçiye motorlu ve motorsuz makinelerle yardım edilmesi maksadıyla ziraat vekâleti ziraat kombinaları kurumu tarafından vilayetime 37 traktör, 25 batöz, 12 biçer döver, 4 mibzer ve 130 adet orak makinesi tahsis edilmiştir(Ekekon, 04.07.1940). 1941 yılında ise 50 biçer-döver ve 10 harman makinesi ayrıca vekalet namına 82 sandık ziraat aleti ile Ottaş Şirketi adına da 50 traktör gelmiştir.(Ekekon, 15.08.1941).

Çiftçilerimizin teknik alet ve malzeme ile donatılmasını temin maksadı ile zirai donatım kurumu umumi müdürlüğü tarafından vilayetime numune olarak süt makineleri, Ankara tipi pulluklar, harman makineleri gönderilmiştir. 300-7300 lira arasında bulunan bu aletlerden temin etmek isteyen köy ve şahıslar Konya Ziraat Müdürlüğüne müracaat edeceklerdir(Ekekon, 06.04.1944). bir ekim yılı içinde 4,5 milyon kiloya ulaşılmıştır. Bu tohum temizleme ve ilaçlama işleri parasız olarak yapılmaktadır1942 yılının ekim hızını arttırmak için, muhtaç çiftçiye verilmek üzere 20 ton yulaf ve 20 ton tohumluk arpa(Ekekon, 31.01.1942), ayrıca 300 ton patates ile 80 ton mısır vilayetime tahsis olmuştur(Ekekon, 29.10.1944).

Ayrıca vilayet eğitimcileri için de ziraat alet malzemesinden 72 adet kosa ve 37 adet aşı çakısı ile çeşitli sebze tohumları parasız dağıtılmıştır. Ayrıca vilayet idare bütçesine alınan 88 adet Ankara tipi pullukta vilayet çiftçilerine taksitli verilmiştir. Ayrıca hükümetçe getirilen fortson, dering ve fiat markalı traktörlerden vilayete

tahsis olunan 50 âdeti hububat mıntıklarındaki çiftçilere verilmiş, 170 adet kalbur makinesi gönderilmiş, tohum temizleme işinde de büyük aşamalar kaydedilmiş ve

Mevcut kombina makinelerinden mevcut olanların muhafazaları ve bunlara mütedair işlerin santralse edilmeleri için Konya, Sarayönü ve Akşehir'de birer tamirhane yapılacaktır(Ekekon, 02.08.1940).

Kombine makineleri çalışma fiyatları ise harman makineleriyle ve saman yapılarak dövülen hububatın her bir kilosuna 40 santim yani 16 para olarak belirlenmiştir. Biçerdöverle hasat ve harman için arpa ve yulaf her bir mahsul için 70 santim yani 28 para, buğday 80 santim yani 32 para, biçerdöver sabit olarak saman için çalıştırıldığında her bir kilo mahsul için 12 para alınmıştır(Ekekon, 07.08.1940).

1940 yılı kombinalar faaliyeti memnuniyet verici bir haldedir. İlk hafta biçerdöver 114208 kg, batöz 132994 kg, ikinci hafta biçerdöver 36156 kg, batöz 198280 kg, üçüncü hafta biçerdöver 32888, batöz 303674 kg ürün işlemiştir(Ekekon, 20.08.1940). Kombina makinelerinin mükemmel çalışması sonucu geçen ayın sonuna kadar 17.613 dekar sürme işini başarmış ve 28379 dekar da tohum ekme ki, ceman 46002 dekarlık iş yapılmıştır. Bu miktar zeriyaat Konya çiftçisinin normal olarak ve kendi vasıtalarıyla yaptığı zeriyaatın fazlasıdır(Ekekon, 16.12.1940).

Bunların yanı sıra istihsali artırma işlerinde ihtiyacın vaktinde tetkik ile tahakkuk ettirilmesi neticesinde vilayetime de 2700 ton tohumluk tahsis edilmiştir(Ekekon, 06.04.1940). Ziraat Bankasınca köylüye tohumluk için 13600 lira dağıtılmıştır(Ekekon, 14.11.1940). Muhtaç olan çiftçinin tohumluk ihtiyacını karşılaması için 64 köy de 3034 çiftçiye 151.340 lira tevzi edilmiştir(Ekekon, 02.11.1940). Sonbahar kışlık ziraatın resmi verilerine göre bazı bölgelerde %24,35 ve ilin genelinde vasati olarak 20-25 fazla ekim yapılmıştır(Ekekon, 26.04.1940).

Toprak Mahsulleri Ofisi iyi bir mahsul yılı olan 1940 yılında devletin ihtiyacını karşılayacak miktarda ürün alamadı. Bunun önemli sebeplerinden biri hem üreticilerin hem de tüccarların savaş psikolojisi sebebiyle stoklamaya gitmeleridir. 1940 yılının sonuna doğru ofisin hububat stokları erimeye başladı(Ekekon, 18.07.1942). Bu durumda hükümet Şubat 1941 den itibaren yeni tedbirlere başvurdu.

Üreticilerin ofis merkezlerine, ekmeklik hububat teslimatını arttırmak maksadıyla Konya bölgesine Ekonomi Bakanlığınca 40-59 bin metre bez ile basma tahsis edilmiştir. Bu mallar hububat getirene bedeli karşılığı verilmiştir. Bir ton ekmeklik getiren vatandaşa 5 metre bez veya basma, bedeli karşılığı verilmiştir(Ekekon, 21.05.1942).

Vilayetimiz de ziraatın ıslah ve inkişafı için çalışan zirai kombinalar teşekkülleri, büyük bir azim ve gayretle çalışmış ve mühim randımanlar vermiştir. 1941 yılının mevsim başlangıcından itibaren 79242 dekar hafriyat, 8857 açma, 16118 dekar ekme, 17035 mibzer zeriya olmak üzere ceman 121271 dekarlık iş yapılmıştır.(Ekekon, 21.05.1941).

Akşehir, Ilgın, Kadınhanı, Çumra, Karaman, Ereğli, Beyşehir ve merkez kazaları tohum temizleme evlerindeki 16 adet selektör makinesi ile 1940 Birinci Kanun(aralık) sonuna kadar çiftçilere ait 3711000 kilo tohumluk buğday temizlenmiş ve ilaçlama yapılmıştır.(Ekekon, 22.01.1941).

1942 yılının ekim hızını arttırmak için, muhtaç çiftçiye verilmek üzere 20 ton yulaf ve 20 ton tohumluk arpa(Ekekon, 31.01.1942), ayrıca 300 ton patates ile 80 ton mısır vilayetime tahsis olmuştur(Ekekon, 07.02.1942).

1943 senesi hububatta olduğu gibi meyve ve sebze açısından da bolluk olmuştur. Karpuz, yeşil salatalık, patlıcan, biber, domates, soğan gibi sebzeler ne kadar çok ise; kayısı, elma, armut, vişne, şekerpare gibi taze meyvelerde çok bol olmuştur(Ekekon, 03.08.1943).

1945 yılı mahsul durumu geçen seneden yüzde 20/25 ölçüsünde daha azdır. Ofis depolarındaki stoklar bu azlığa 9-10 misli kapatabilecektir(Ekekon, 12.07.1945).

Tablo 8: Tarım Mahsullerinin Toplanması

Ürünler	Ürün (bin ton)			Toplam'a % oranı		
	1943	1944	1945	1943	1944	1945
Buğday	423	333	185	12.1	10.6	8.5
Arpa	123	134	59	9.2	9.6	6.7
Fasulye	3452	3694	2938	3.3	6.2	7.2
Patates	18744	19536	16611	6.4	10.2	9.9
Kendir tohumu	83	49	43	2.9	2.5	1.5
Keten lifi	18	2	9	0.2	0.1	0.5
Afyon(sakız)	46	27	10	15.9	14.8	9.3

Kaynak: İ.G.M. , 1947:170, 171, 174, 175, 179,180, 181

Tarımsal üretimi azaltan unsurlarla da mücadele edilmiştir. 1939 senesine genel olarak bakıldığı zaman 1047 lira ile 41 dekarlık alanda zararlı hayvan mücadelesi yapılmıştır(Ekekon, 27.12.1939).

Yıllardan beri Konya'nın Karaman, Hadim, Ermenek, Beyşehir, Seydişehir ve bozkır kazalarında yerleşmiş olan çekirgelere karşı mücadele için Ziraat Müdürlüğüne icap eden esaslı tedbirler alınmıştır(Ekekon, 12.06.1940). Ayrıca 5400 zerdali, 8000 kayısı, 5000 erik ve 26000 ağacındaki meyve tırtırları ile mücadele yapılmak suretiyle 4604 kilo tömbeki, 5 kilo şuvayın fort pense ilacı tevzi edilmiştir(Ekekon, 14.06.1940).

1941 senesinde tarla sıçanları ile esaslı bir mücadele yapılmış ve sonuç çok olumlu olmuştur(Ekekon, 12.05.1942). Tarla sincapları da mücadele kapsamında olmuş, önemli miktarda sincap yok edilmiştir(Ekekon, 04.06.1942).

Bunların dışında meyvecilikte önemli olan Konya'da gündem maddesi olan konular böceklerden: yaprak bitleri, ağ tırtırları, odun, kabuk, kök ve meyve kurtları ile pamuklu ve kabuklu bitler; hastalıklardan: sarılık, yaprak kıvrıklı, benek ve pas hastalıkları; parazit bitkilerden ise: halk arasında övelek veya gövelek adıyla anılan ökse otudur(Ekekon, 14.06.1940).

Ereğli'de 307 kilo arsenikli kurşun tozu ile 4861 elma ile 5002 armut ağacı ilaçlanmıştır. Ayrıca 861 kayısı ve 1015 erik ağacı üzerinde de ipofonet mücadelesi

yapılmıştır(Ekekon, 10.06.1939). Daha sonra 14883 elma ve 7232 armut ağacı ilaçlanmıştır(Ekekon, 28.06.1939).

1943 yılında da Ziraat Müdürlüğü tarafından zirai mücadeleye önem verilmiştir. Kabuklu bitle başlayan mücadele neticesinde 11667 ağaç bu hastalıktan kurtarılmıştır. Yaprak bitine karşı halka 2862 kilo tönbeği verilmiştir. Elma iç kurdu için birinci defada 50000, ikinci defada 88000 ağaç ilaçlanmıştır. Bütün kazalarda 47875 ağaç ökse otundan kurtarılmıştır. İlçe tarım müdürlüğünün il içindeki bir çok bölgelerde tarla mahsullerine zarar veren fare ve gelenilerle istiriknin, hara tüfeği ve boğan aletleri ile mücadeleye devam etmektedir. Bu ilaç ve aletlerle işçi başlarının ücretleri tarım dairesince verilmektedir(Ekekon, 12.05.1945)

2.1.2. Kuraklık ve Tabii Afetler İle İlgili Haberler

Kuraklıkla ilgili ciddi problemler yaşayan Konya, sulama problemlerine çareler bulmaya çalışmıştır. Sulama konusunu halledebilmek için, 1936'da Vilayet ve Su İşleri Bürosu kuruldu. Diğer yandan Hükümet Konya Ovası'nın sulanması için İsviçre'den bir uzman, Almanya'dan da bir teknisyen heyeti getirmeye karar verdi(Semiz, 1999:145) Bu konuda hükümette adım atarak, Bayındırlık Bakanlığınca 1939'da Su İşleri 18. Şube Mühendisliğini oluşturdu(Ekekon, 16.08.1939).

Başlatılan çalışmalar sonucu Konya'nın zirai ve iktisadi inkişafı çerçevesinde Konya ovası çevresinde bulunan İvriz Suyu, Beyşehir Gölü, Çarşamba Çayı ve Ilgın' da bulunan bataklıkların kurutulmasından gayri yeni yapılacak kanal ıslahatıyla 120 bin dekar arazi sulanabilecek duruma getirilmiştir(Ekekon, 18.03.1940). Fakat bazı çalışmalarında zamanında bitirilmemesi ve yarım bırakılması sonucu yer yer bataklıklar oluşmuş, bu da sıtma salgınlarına neden olmuştur.

Tablo 9: Konya Sulama İdaresi Çalışması

Yıllar	Sulanan bostan(hektar)	Sulanan tarla(hektar)	Sulama ücreti(lira)	Gider(lira)
1941	845	15 331	35 917	62 953
1942	1 193	15 122	85 669	85 927
1943	1 034	14 385	150 789	120 969
1944	1 113	14 043	152 554	120 698
1945	1 216	11 723	132 606	76 542

Kaynak: İ.G.M. , 1947:190

1939 yılında yer yer kuraklıktan ıstırap çeken bölgelerimiz vardır. Bir taraftan bu sıkıntı mevcut iken diğer taraftan da mahsullerini kemale erdirip tam derleyecekleri zamanlarda yine tabii afetlerin tesiriyle ellerindeki mallarını tamamıyla kaybeden köyler de vardır(Ekekon, 16.10.1939).

İntihap dairelerinde tetkik gezilerini yapan mebuslarımızdan B. Kazım Gürel, Şevki Ergun, İzzet Erdal ile CHP il yönetim kurul başkanı Halis Ulusan Ilgın ve Kadınhanı kazalarını ziyaretleri sırasında bu yıl kuraklığın hüküm sürdüğü Kadınhanı'nın 22 Ilgın'ın 26 köyünde vaziyetlerini tespit etmişlerdir. Bu köylerde kuraklıktan mütehasıs darlığın çok büyük olduğu ve köylünün tohumluk değil, yiyecek tedarikinde bile müşkül vaziyette buldukları tespit edilmiştir. Mebuslarımız, hakiki bir darlık içinde bulunan vatandaşlara yardım için derhal temaslara başlamışlardır. Esasen bu köyler hakkında vilayetçe daha evvelden gereklerinin yapılmasına tevessül ve teşebbüs edildiği anlaşılmıştır. Diğer taraftan mebuslarımız tarafından da ayrıca icap eden makamlara müracaat edilerek darlığa karşı köylerin mübrem ihtiyaçlarının tekvinine uğraşılmaktadır. Yiyecekleri ve ekecekleri olmayan bu acıklı kırk sekiz köy orada bulunan susuz köylerdir(Ekekon, 31.08.1939).

Mebusumuz B. İzzet Erdal'dan öğrenildiğine göre Konya vilayetine evvelden verilmiş olan tohumlukların bu yıl toplanacakların derhal Kadınhan ve Ilgın'ın muhtaç köylerine dağıtılması için Ziraat Bankasına ve ofise emri yazılmıştır (Ekekon, 04.09.1939).

Vilayetimizde bazı mıntıkların kuraklıktan ve bazı bölgelerin de sel tahribatından fevkalade müteessir olduğundan dolayı tohum darlığı çeken köylerin korunması için gerek vilayetçe ve gerekse mebuslarımızca vaki teşebbüslerden bahis etmiştik. Teşebbüsler sonucu Ziraat vekâletince 3242 sayılı kanuna tevfikan muhtaç çiftçilere tevzi edilmek üzere dört yüz bin kilo tohumluk vilayetimize emir ve müsaade edilmiştir(Ekekon, 25.09.1939). Dört kazaya isabet eden miktar 50.000 kilo, merkez kazaya 100.000 kilo, Ilgın'a 100.000 kilo, Akşehir ve Kadınhanı'na da 150.000 kilo verilecektir. Muhtaç olan diğer kazalara da yardım yapılması için esbabına tevessül edilmiş bulunmaktadır(Ekekon, 26.09.1939). Müracaatlar sonucu Ziraat Vekâleti yeniden 1500 ton daha tohumluk veriyor. Gelecek tohumluğun Tömek'e 100, Ilgına 350, Kadınhanı'na 400,Ereğli'ye 200, Çumra'ya 300, Akşehire100, Seydişehir'e 42 ve Karamana 8 ton tevzi edileceği belirtilmiştir (Ekekon, 10.10.1939).

Bazı afetler yüzünden ekinleri ve kendileri zarar görmüş ve tohumluk bırakılmamış çiftçilere peşin para ile olmak üzere ofislerce toplam 20 ton nispetinde arpa ve yulaf verilmesi Ziraat bakanlığınca kararlaştırılmıştır(Ekekon, 15.01.1942). Bunun için vilayetlerden felaketzedelerin listeleri istenilmiş ve bundan sonra tohumlukların dağıtılması işine başlanmıştır(Ekekon, 13.11.1943).

Tabi afetlerden zarar gören ve tohumluğa muhtaç bulunan çiftçilere buğday 27, arpa 22, çavdar23, yulaf 22 kuruş üzerinden dağıtılacaktır(Ekekon, 19.08.1944). Dağıtılmak üzere 100 ton buğday, 76 ton arpa, 2 ton yulaf, 50 ton beyaz buğday tahsis edilmiştir(Ekekon, 10.10.1944). Tarım Bakanlığında bildirildiğine göre 1945 yılında da 3000 ton tohumluk buğday tahsis edilmiştir(Ekekon, 24.09.1945). Aynı yıl 175 ton buğday ve 12 ton arpa tahsis edilmiştir. Bu tohumlukların peşin para veya bankada kredisi olan müstahsillere verilmesi bildirilmiştir(Ekekon, 15.10.1945).

Konya merkez veya merkeze bağlı yerlerde de susuzluk konusunda çeşitli şikayetler olmuştur. Konya'nın güney kısmındaki yeşil sahayı kucaklayan Küçük Aymanas, Büyük Aymanas, Kum Köprü Bağları halkı bağ ve bahçelerinin suya ihtiyacı olduğunu bunun için toprak sarnıç semtinden çayır ırmağı adile ayrılan su koluna daha fazla su verilmesini istemişlerdir (Ekekon, 22.05.1945).

2.1.3. Ziraatın Çeşitlendirilmesi İle İlgili Haberler

Konya dediğimiz zaman; dağında, ormanında, taşında, kayasında, yamacında, ovasında ayrı ayrı hususları vardır. Her uzatılacak yardım elinin büyük inkişafların teminine hadim olacağı şüphesizdir(Ekekon, 02.08.1940).

Vilayet dâhili ziraatın çeşitlerinin değiştirilmesiyle çiftçinin refahının daha geniş ölçüde temini gayesiyle ekim çeşitleri arasına tecrübe mahiyetinde olarak pamuk da karıştırılması düşünülmüştür(Ekekon, 26.04.1940).

Vilayetin Hatıp Nahiyesi çiftçileri tarafından deneme yapılmak üzere 200 kilo akala cinsi pamuk tohumunun Mayıslar pamuk ayırma müessesesinden gönderilmesi Ziraat Vekâletinden emredilmiştir. Denemeler Ziraat Müdürlüğünün nezareti altında yapılacaktır. Deneme için seçilen Hatıp Nahiyesi toprakları pamuk zeriyaı için çok müsait olacağı ve denemelerden fevkalade neticeler elde edileceği tahmin olunabilir. Beklenen neticenin tecellisi vilayetimizin çiftlik hayatında çok faydalı bir değişiklik yapacaktır(Ekekon, 13.01.1939).

Ancak bu nevi pamuğun daha ziyade sıcak iklimlerde yapılan tecrübeyle anlaşılmıştır. Bunun üzerine yetiştirme müddeti daha kısa olan Amerikan cinsi Klevand nevrinden 1000 kilo pamuk tohumu getirilmiştir. Tohumun bir kısmı cinsin ıslahı için pamuk zeriyaı yapılan Ermenek'e kalan kısmı ise sırf tecrübe mahiyetinde Karaman, Yarma, Hatıp ve Sarayönü'ne tevzi edilmiştir(Ekekon, 26.04.1940).

Ziraat Vekâleti tarafından 400 kilo Kayseri yonca tohumu gönderilmiştir. gelen tohumlar sulak yerlere tevzi edilecektir. Bundan başka kurak yerler için kır yoncası tohumu da istenilecektir(Ekekon, 07.02.1940). Vilayetimiz de suni çayırliklar sahasının arttırılmasını teşvik maksadıyla senenin ekimi ve alınan tohumun ziyana uğratılmaması taahhüt altına alınarak Kayseri yonca deneme istasyonuna bildirildiği haber alınmıştır(Ekekon, 17.02.1940).

Ziraat Vekâleti tarafından vilayetime 6113 kilo kayseri yonca tohumu tefrik edilmiş ve bundan 5000 kilosu gelerek Çumra'ya 1000, Ereğli'ye 1500, Karaman'a

500, Kadınhanı'na 500, Akşehir'e 200, Iğın'a 200 kilo gönderilmiş ve bakiyesi de merkeze dağıtılmıştır(Ekekon, 12.03.1940).

Ziraat dairesinin kg 142 kuruştan isteyenlere yonca tohumu dağıtmaya başlamıştır. Ayrıca yem nebatları üzerinde deneme yapılmak üzere, yerlerini hazırlayanlara parasız kuronca ve kır yoncası tohumu verileceği ve ilçelere de gönderileceği öğrenilmiştir(Ekekon, 20.03.1945).

Ziraat Vekâleti tarafından 75 kilo hayvan pancarı tohumu gönderilmiştir. Dileyenlere dağıtılmaktadır(Ekekon, 22.03.1940).

1940'ta Konya'da Çeltik üretimi denemesi yapıldı. İlk deneme Iğın Kazasının Reşadiye Köyü'nün Başara mevkiinde, 300 dönümlük bir sahada yapıldı(Ekekon, 04.03.1941).

Bunun dışında Kastamonu'dan kenevir ve İnebolu'dan keten tohumu getirilerek Beyşehir, Seydişehir, Çumra, Bozkır ve Iğın kazalarında meraklı çiftçilere dağıtıldı(Ekekon, 10.04.1941).

Uzun bir zamandan beri yapılan ve tam semere vermeyen Meneviş ağaçlarına Gaziantep fıstığı aşısının tatbikine uğraşılmaktadır. İktisadi ehemmiyeti olan bu işin müspet bir suretle neticelenmesi için Gaziantep fıstık istasyonuna aşıcılar gönderilmiş ve 20 gün staj yaptırılmıştır. Aşıcılar 2000 kalem aşıyla dönerek Hadim ve Karaman da faaliyete geçeceklerdir(Ekekon, 10.06.1940). Ermenek'e ise getirilen fıstık aşısı kalemlerinden sezon içerisinde sakızlara 1400 göz vurulmuştur. Vurulan aşıcıların üçte ikisi tutmuştur(Ekekon, 29.07.1940). Gaziantep fıstık aşısı istasyonu teknikeri beraberinde üç fıstık aşısı kalemi ile Karaman'a gelmiş ve ağaç koruma derneğinden de bir sandık aşısı kalemi ayrıca gönderilmiş ve müsait sahalarda aşısı tatbikatına başlanmıştır(Ekekon, 04.07.1942). Gİlistra mıntıkasındaki bir kısım menevişlerden güzel içi doldurmak şartıyla ilk mahsulü alınmıştır. Bu tecrübeden sonra binlerce fıstık aşısı kalemleri getirilerek aşısıya devam edilmektedir(Ekekon, 12.01.1943).

Gene ziraatı çeşitlendirmeye çalışan Ziraat Bakanlığı yazlık tohumlar göndermiştir. Bunun için mısır, fasulye, nohut gibi yazlık tohumlar Akşehir, Karaman ve Ereğli kazalarına sevk edilmiştir(Ekekon, 28.06.1941).

Konya'da üretilen meyvelerin çeşitlendirilmesi konusunda da çalışmalar yapıldı. Daha önce üretimi yapılmayan çilek ilk kez denendi. Vilayetimiz dâhilindeki meyveciliğin ıslahı için ziraat müdürlüğü Niğde'den 600 elma, 600 armut ve Malatya'dan 1320 adet kayısı, Kütahya'dan 400 adet kiraz 400 vişne aşı kalemleri getirerek isteyen bahçe sahiplerine parasız olarak aşılatılmaktadır. Ayrıca Meramdaki fidanlıkta yetiştirilmiş olan meyveli ve meyvesiz fidanlardan kayısı, dut, badem, dişbudak, akasya olmak üzere halka parasız olarak 13240 fidan ve 3660 adet çilek fidesi, 640 adet köklü bağ çubuğu dağıtılmıştır.(Ekekon, 09.04.1940).

Meyveciliğin ve çilekçiliğin inkişafı için vilayet fidanlığında yetiştiriliş olan meyve fidanlarından 15000 ve çilek fidanlarından 20000 adedinin halkımıza parasız olarak dağıtılmasına karar verilmiştir.(Ekekon, 27.02.1941). Karamandan gelen 500 meyve ağacı ve Niğde'den gelen 354 kayısı, 554 armut, 69 kiraz, 26 vişne fidanı da köylülere tevzi edilmiştir (Ekekon, 12.03.1942).

Bozkır'da, Niğde fidanlığından 50 armut, Ankara Orman fidanlığından 10 armut, 140 elma fidanı getirilerek dikilmiştir(Ekekon, 16.04.1942). Beyşehir'de yapılan ağaç bayramında 630 söğüt, 2962 kavak, 1292 kayısı, 950 şeftali, 5 iğde, 150 vişne, 1440 elma, 2221 armut, 100 erik, 175 badem 140 ceviz ağacı dikilmiştir (Ekekon, 02.05.1942).

Malatya fidanlığından Beyşehir kazasına 107 elma, 125 armut ve 25 kayısı olmak üzere 250 fidan verilmiştir(Ekekon, 28.03.1944). Ormanlık bölgesi dışındaki güzergâhlara 7400 çeşitli cinsteki fidan dağıtılmıştır (Ekekon, 18.05.1944).

Ziraat Müdürlüğü, Meram'daki fidanlığından aşılı meyve fidanları 20, aşısızlar 10 kuruşa dağıtılacak, çilek fidanları parasız verilecektir(Ekekon, 20.03.1945).

Tablo 10: Meyvelerin Toplanması

(1938-42 Ortalaması)

Meyve çeşidi	Ton
Armut	108(Akşehir), 145(Beyşehir), 169(Karaman)
Ceviz	1 090(Akşehir), 329 (Ermenek), 275(Konya)
Elma	488(Akşehir), 233(Konya)
Erik	57(Konya), 145(Akşehir)
Kayısı	53(Akşehir), 137(Konya)
Kiraz	128(Ereğli)
Üzüm	18 750 (Karaman), 4 380(Beyşehir), 3 485(Çumra), 2 135(Konya)

Kaynak: İ.G.M. , 1947:209, 212, 213, 217, 220, 223, 225, 229

2.1.4.Kooperatifçilik İle İlgili Haberler

Konya ili ve ilçelerine bağlı köylerde Türk köylüsünün kalkınmasına, benliğini korumasına ve her an kredi ihtiyaçlarını müsait şartlarda temin etmek suretli zararlı kredi hareketlerine mani olmaya çalışan altı adet tarım kredi kooperatifi vardır. Bunlar; Çumra 'ya bağlı Karkın, Ilgın'a bağlı Argıthanı, Dörtköy, Eldan, Cihanbeyli'ye bağlı Kuluköy, Konya'ya bağlı Hayıroğlu'dur.

Bu altı kooperatif 35 köyü, 2 binden fazla tam teşkilatlı çiftçi ailesini sinesinde toplamakta ve bu üretimlerin yüklen payları 100 bin liraya ulaşmaktadır. Bu kooperatiflerin ortaklarına tevzi ettiği kredi 400 bin lirayı bulmaktadır(Ekekon, 05.06.1945).

Konya ve Çumra ilçeleri kavak yetiştirme kooperatifi kurulma hazırlığı bitmiştir. Kooperatifin gayesi ortaklara ve kooperatife ait arazide kavak yetiştirmektir. Kooperatif her hisse senedi on liralıktır ve her ortak en fazla elli hisse senedi alabilecektir(Ekekon, 14.12.1945).

2.1.5.Konya İlçelerinin Tarımsal Faaliyetleri ile İlgili Haberler

Temizlenmiş ve ilaçlanmış buğdayın daha iyi mahsul verdiğini kavrayan köylü buğdaylarını temizlemektedir. Bundan dolayı da selektör çalışma hacmi genişlemektedir (Ekekon, 03.10.1939). Akşehir, Ilgın, Kadınhanı, Çumra, Karaman, Ereğli, Beyşehir ve merkez kazaları tohum temizleme evlerindeki 16 adet selektör makinesi ile 1940 Birinci Kanun(aralık) sonuna kadar çiftçilere ait 3711000 kilo tohumluk buğday temizlenmiş ve ilaçlama yapılmıştır.(Ekekon, 22.01.1941).

Karaman'da; Şaroze mevkiinde bin hektarlık sahada üç milyon iki yüz bin bağ çubuğu fenni şekilde ekilmiş ve bunlar aşılı olarak halka verilmiştir. İbrala nahiyesi ve merkeze bağlı köylerin bağcılığa ve bağ yetiştirmeye elverişli olan topraklarında mecburi bağ yetiştirilmesi için on yedi pare köy halkı mükellef tutulmuş, bu halk seferber yapılarak çukurlar iyi kazılmış, meşhur olan Aladağı üzümü çubuklarından getirilerek bu köylere dağıtılmak üzere tedbir alınmıştır(Ekekon, 21.02.1939).

Memleketimizin meyvecilik ve bağcılık işlerinin ileri götürülmesine bir yardım olmak üzere Ferit Çelebi adında bir vatandaşımız Karaman'da fenni bir fidanlık kurmuştur. Fidanları az bir ücretle halkın istifadesine sunmuştur(Ekekon, 04.03.1939). 36000 kilo buğday temizlenmiş 16000 kilo da ilaçlanmıştır(Ekekon, 03.10.1939).

Ağaç bayramı yapılmış o gün belediye fidanlığına 700, alay garnizonuna 1000 kavak dikilmiş, çarşı ve caddelere 2000 diş budak ağacı ekilmiştir. Ayrıca halka meyveli fidan dağıtılmıştır(Ekekon, 08.05.1939).

Akşehir'de; Akşehir'de Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından 1386 ton buğday mubayaa edilmiştir (Ekekon, 03.01.1939). Akşehir selektörü 35200 kilo buğday(Ekekon, 24.03.1939) ve 35250 kilo tohum temizlenmiştir(Ekekon, 10.04.1939).Tuzlukçu ve Reis mıntıklarındaki selektörler mart ayı içinde 20300 kilo çiftçi buğdayı temizlenmiştir(Ekekon, 11.04.1939).

1940 yılının başlarında yağan yağmurlar Akşehir ziraat sahasında 1900 dönüm buğday ve afyon tarlasının hasarına sebep olmuştur (Ekekon, 13.01.1940). 1940 yılında Akşehir mıntıkasında 1300 dekar pancar ekilmiş ve buradan 22000 ton mahsul alınmıştır(Ekekon, 17.01.1940). 26 köyde 1015 çiftçiye 374.050 kilo tohum tevzi edilmiştir(Ekekon, 25.01.1940).

Çumra'da; selektörler 97050 kilo çiftçi buğdayı temizlemiş 17000 kilo tohum ilaçlamıştır. 7000 kilo tohumda hem temizlenmiş hem ilaçlanmıştır(Ekekon, 05.01.1939). Ayrıca 5 bin kilo tohum ilaçlamış, 65750 kilo buğday temizlemiş, 700 kilo tohumda hem temizlemiş hem ilaçlamıştır(Ekekon, 24.03.1939). 15 gün içinde 73900 kilo çiftçi buğdayı temizlemiş 1300 kilo buğdayıda aynı zamanda ilaçlamıştır(Ekekon, 07.04.1939). Eylül ayı içerisinde çalışan selektörler 121510 kilo buğday temizlemiş ve 85000 kilo buğday ilaçlamıştır(Ekekon, 06.10.1939).

Köy Kalkınma Programına göre bir ay içinde 500 kavak ve 160 söğüt ağacı dikilmiştir(Ekekon, 09.03.1939).

Yarma; Konya'nın 40 km ötesinde 200 km uzunluğunda Konya ovasının üstünde 112 m irtifasında 160 evli 1038 nüfuslu bir yerdir(Ekekon, 31.07.1940).

Yarmadaki selektör 15 gün içinde 10700 kilo çiftçi buğdayı temizlemiştir(Ekekon, 09.01.1939). Tohum temizleme istasyonu martın onbeşine kadar 10200 kilo çiftçi buğdayı ilaçlamış ve temizlemiştir(Ekekon, 22.03.1939).

İlgin'da; tohum temizleme istasyonu 15gün içinde 3558 kilo çiftçi buğdayı temizlemiştir(Ekekon, 10.01.1939).İlgin mıntıkasında bulunan selektör geçen 15 gün içinde 7036 kilo buğday temizlemiştir(Ekekon, 24.03.1939).Martın son 15 günü içerisinde 6170 çiftçi buğdayı temizlemiştir(Ekekon, 13.04.1939).

Yapılmış olan tetkikat neticesinde Ilgın'ın 1940 yılı pancar mıntıkasına alınmasına karar verilmiştir. 45155 kilo buğday temizlenmiş 7936 kilo ilaçlanmıştır (Ekekon, 03.10.1939). Hükümetimizin istihsalı arttırma hakkındaki emirlerini bütün emirlerini tatbik eden Ilgınlılar şeker fabrikasının da yardımlarıyla yedi bin dekarlık bir sahada pancar ekmişlerdir(Ekekon, 27.05.1940).

1940 yılında Ilgın Kaza dâhilinde muhtaç çiftçiye 354 ton 375 kilo tohumluk buğday tevzi edilerek köylünün bütün tohumluk ihtiyaçları temin ve tatmin edilmiş durumdadır(Ekekon, 07.02.1940).

2.2. HAYVANCILIK

Konya'da hayvancılığın özelliklerine baktığımızda, küçükbaş hayvan yetiştiriciliği geleneksel yöntemlerle yapılır ve mera hayvancılığı niteliği taşırdı. İl meralarında bitki sayısı çok zayıf olduğundan, buralarda ancak koyun ve keçi beslenirdi. Koyunculuk bilhassa Cihanbeyli, Kulu, Karaman ve Karapınar çevresinde yapılırken, keçi yetiştiriciliği daha ziyade Hadim, Bozkır, Beyşehir, Seydişehir, Taşkent ve Ermenek yöresinde yapılmaktadır(Semiz, 1999:151-152). O yıllarda 4 milyona yakın hayvan toplamına sahip olan Konya, bu sektörde en fazla sayıya sahip olan yerlerden birisiydi.

Tablo 11: Vergiye Tabi Hayvanların Toplanması

	Sayı			%		
	1941-45(*)	1945	1946	1941-45(*)	1945	1946
At	58.855	65.005	65.540	7.9	8.7	8.4
Deve	4335	3941	4442	4.6	4.3	5.0
Eşek	72677	68841	64185	5.6	5.3	5.3
Katır	2381	2685	3215	3.4	3.7	3.9
Koyun	705106	1637937	1399343	4.0	9.1	7.9
Kıl Keçi	284421	261824	246079	3.1	2.7	2.5
Tiftik Keçi	462281	427951	392953	13.4	13.1	13.9
Manda	11682	11348	9865	1.7	1.7	1.5
Sığır	202153	202484	185502	2.7	2.7	2.5

Kaynak: İ.G.M. , 1947:239, 240, 241, 242, 244, 245, 247, 248, 249

2.2.1. Hayvancılığın Gelişimi

Konya koyunculukta genel verginin 16'da birini veriyordu. Buna rağmen Konya koyunculunun gelişmesinin önünde iki engel vardı: 1-ağıl. 2- gıda(Ekekon, 27.04.1940). Destek olmak için hükümet tarafından verilen bir emir üzerine Ziraat Bankası koyun sahiplerine koyun başına birer lira miktarında avans vermeye başlamıştır. Böylelikle koyun sahipleri fazlalaşacaktır(Ekekon, 12.03.1940).

Hayvancılığın gelişmesine engel sebeplerinin diğerleri ise devamlı zayıya sebep olan hastalık ve bakım işlerini zora sokan kuraklık gündemi oluşturuyordu. Konya hayvancılığının geliştirilmesi için, 1921 senesinde Konya Harasının (Numune Çiftliği) kurulması da hayvancılık için önemli bir adım olmuştur. 1934 yılında Tarım Bakanlığına devrolunan çiftliği, bakanlık tekrar canlandırmak için 1945 senesine kadar büyük yardımlar yapmıştır(Konya Valiliği İş Programı Üç Yıllık 1946–1947–1948, 1948:50).

Vilayetimizde hayvancılığın kıymet ve ehemmiyetine binaen, Ankara'da Türkiye Tiftik Cemiyeti damızlık tekelerden 3 tanesini(Ekekon, 07.10.1939) daha sonra da 150 tanesini vilayetime göndermiştir(Ekekon, 21.11.1943).

Vilayet Konya'da tavuk cinsinin ıslahı için Ankara Tavukçuluk Enstitüsünden 20 legorn tavuğu ile 10 horoz ve rok cinsinden beşer horoz ve tavuk alacaklardır (Ekekon, 11.10.1939). 1941 yılında ise 352 damızlık tavuk Konya ilçelerine gönderilmiştir(Ekekon, 09.12.1941).

Ziraat Vekâletinden bildirildiğine göre İnanlı deposundan 5, Sivas'tan 2 ve Mercimek'ten 1 baş olmak üzere 8 damızlık aygır şehrimize verilmiştir(Ekekon, 04.03.1939). 1940 yılında ise 15 baş damızlık arap aygırı tahsis edilmiştir(Ekekon, 29.03.1940).

Karapınar kazasından damızlığa yarar 300 koç köy paraları ile alınarak diğer 7 kazaya dağıtılmıştır(Ekekon, 23.05.1939). Çumra'ya yeni gelen şark göçmenlerine ise dağıtılmak üzere 28 öküz satın alınacaktır(Ekekon, 28.02.1942).

Memleketimizde mevcut olan hayvanların ıslahına doğru müspet adımlar atılmıştır. Arap çayırından bir kısmının süttten kesilmiş olan erkek ve dişi danalar halktan parası ile alınacak ve Arap çayırında meydana getirilecek tesisatta fennin icabına uygun bir şekilde beslenilecek ve büyütülecektir. Beslenen bu hayvanlar yine para karşılığında halka satılacaktır. Bu kararlar hem hayvan neslinin ıslahı hem de halk hayvanın iyi yetiştirilmesi arasındaki farkı, gıda ve bakım şartlarını yakından görmüş ve öğrenmiş olacaktır (Ekekon, 08.08.1940).

Bunların dışında hayvancılığın gelişmesi için otlakların çoğaltılması hedeflenmişti. Suni çayırıklar sahasının artırılmasını teşvik amacıyla çiftçiye dağıtılmak üzere Kayseri deneme istasyonundan Konya'ya yonca tohumu verilmişti(Ekekon, 21.12.1939) ve zayi edilmemesi garanti altına alınarak ücretsiz dağıtılmak üzere yonca tohumu tahsis olunmuştu(Ekekon, 17.02.1940). Amacı dışında alanlara tohum verilmemesi kararlaştırılmıştı.

Arıcılıkla ilgili olarak; şehrimizin her tarafı yemyeşil iyi usare veren çiçeği bol, meyvesi bol yerlerinde ve bilhassa bin bir kır çiçeğinden bal toplanan ova köylerinde çok nefis bal çıkar. Halkevimizin köycülük kolu, köylüye gelir kaynağı bulma maksadıyla fenni arıcılıktan edilen istifadenin fazlalığını bilerek kovanlardan numune yaparak köylüye dağıtmıştır(Ekekon, 11.10.1939) Toplanan malumata göre Beyşehir'de 4100 arı kovani bulunduğu ve bunlardan 8200 kilo bal alındığı anlaşılmıştır(Ekekon, 31.05.1939). Hadim'de 1000 arıcı ve 10 bin kovan bulunup bunlardan 30 bin kilo bal alındığı yapılan tetkiklerden anlaşılmıştır(Ekekon, 29.05.1939). Yapılan bir istatistik, Seydişehir mıntıkasında 420 arıcı ve 2200 arı kovani bulunduğunu, bunlardan 3000 kilo bal istihsal edildiğini göstermektedir(Ekekon, 13.06.1939). Ilgın mıntıkasında ise 2300 arı kovani bulunduğu ve bunlardan 9200 kilo bal istihsal edildiği anlaşılmıştır(Ekekon, 16.06.1939).

Ermenek kazası dâhilinde mevcut olan dut ağaçlarının bol olmasından dolayı İpek Böceği yetiştirilmesine müsait olduğundan buralarda deneme yapmak için Bursa ipek böceği enstitüsünün yetiştirmiş olduğu tohumlardan 25 paket (her pakette

takribi 30 tohum vardır) gönderilmesi Ziraat Bakanlığından istenmişti. Ziraat Bakanlığı bu durumdan çok memnun olarak göndermiştir(Ekekon, 28.03.1940).

2.2.2. Hayvan Hastalıkları

Hayvan hastalıkları olarak ağrık (pruplazmus), koyun sıtması, kıl kurdu, kene tahribatı vardı. Ziraat vekâleti tarafından kursa gönderilmiş veterinerler eğitimlerini tamamlamış ve koyunların akciğer, mide ve bağırsaklarındaki solucanlara karşı savaş başlatmışlardır(Ekekon, 23.11.1940). Koyunlarımızda birçok kayba sebebiyet vermiş kıl kurdu hastalığıyla Ziraat Vekâletince yaptırılan geniş çaplı mücadele sonuç vermiştir. Çeşitli noktalarda 100.000 koyunda uygulanan tedavi ve hayvan sahiplerinin desteğiyle telefât çok azalmış ve normale inmiştir(Ekekon, 25.03.1941). Fakat ruam hastalığından dolayı birçok hayvan öldürülmüş, tazminat karşılığı olarak Ziraat Vekâletince Merkeze 100, Ilgın Kazasına da 575 lira gönderilmiştir(Ekekon, 10.02.1944).

Hayvan neslinin ıslahı için; Harada birçok aşı yapılmaktadır, iyi cins tay yetiştirmek için vatandaşların istifade etmeleri yararlı olacaktır(Ekekon, 17.05.1940). Yurdumuzun canlı serveti kadrosunda büyük çapta yeri olan koyun ve keçilerin hayatlarını korumak(Ekekon, 20.07.1944) için, Karapınar'da da koyunlara iek aşısı tatbik etmek üzere veteriner gitmiştir(Ekekon, 11.06.1940). Kaza ve nahiyeler arasına aşım durakları yapılmasına karar verilmiş, Proje vilayet Nafia Müdürlüğünce yapılmıştır(Ekekon, 15.07.1940).

1940 yılının geneline bakacak olursak, 136 39 hayvana şap aşısı, 8339 hayvana şarbon, ayrıca iek hastalığı ile mücadele edilmiştir. 80 bine yakın hayvana şınga yapılmıştır. Kene mücadelesi çerçevesinde yüz binlerce hayvan muayene edilmiştir(Ekekon, 29.10.1940). ardak ve ağılların ıslahı yapılmaya çalışılmış ve hayvanların banyolarının yapılması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Banyolar uzman veterinerlerin nezaretinde yapılmıştır. Ziraat Bakanlığından gönderilen banyolar ve ilaçlar Cihanbeyli, Kadınhanı ve Akşehir'e gönderilmiştir. Bir banyo da merkezde faaliyete geçmiştir. Bunun sonuçları da çok olumlu olmuştur(Ekekon, 20.11.1940).

Gene yağış ve soğuk havalarda hayvanların hazım ve teneffüs yerlerinde tahrip ile birçok zarara sebebiyet veren parazitlerle mücadeleye 1940'ın sonlarına doğru başlanmış ve ülkede ilk defa uygulanan mücadele sistemi uygulanmıştır(Ekekon, 09.11.1940). Ayrıca hayvan derilerinin değerini parasal açıdan çok düşüren nokra ile mücadele için genel bir mücadeleye girilmiştir(Ekekon, 03.04.1941). Bunun dışında 1944'te, 82 gün gibi kısa bir zamanda 1.090.441 hayvan tedavi edilmiştir(Ekekon, 20.07.1944).

2.3. İMAR, YAPI VE BELEDİYE HİZMETLERİ

Konya kentleşme açısından diğer illere göre oldukça iyi konuma ve avantajlara sahipti. Konya, imar sorunları açısından, gerek oldukça eskiden imar uygulamasına konu olması ve bu planların özenle uygulanmaya çalışılması, gerekse coğrafi konumun elverişli olması dolayısıyla imar ve kentleşme sorunu en düşük düzeyde olan illerimizden birisiydi.

Savaş yılları boyunca Konya'da Belediye başkanlığı yapan Muhsin Faik DüNDAR (1938–1946) Konya Valilerinden Nafiz Ergin, Nizamettin Ataker, Fuat Tutsal ve İzzettin Çağpar ile bütünleşerek önemli hizmetlerde bulunmuştur. Şehir içi imar çalışmalarına çok önem vermiş, şehir içi, ilçe ve köylerde çalışmalarını sürdürmüştür(Akçakaya, 2010: 59-63).

2.3.1.Şehir Merkezi Faaliyetleri

Konya'nın imar işinin başlaması ve başarılması için bir harita gerekiyordu. Konya şehrinin imar planı şehir uzmanı B.J.Lamber'e verilmiş ve Belediye ile uzman arasında meydana gelen itilaf üzerine Bayındırlık Bakanlığı tasdik edilmiş mukavele projesi gereğince, mukavele Belediye Başkanı Dr M. DüNDAR ile uzman B. İ. Lamber arasında imzalanmıştır. İmar komisyonu vereceği rapor üzerine Lamber faaliyete başlayacak ve 360 gün içinde projeyi tamamlayacaktı(Ekekon, 23.10.1940).

Fakat proje tamamlanmamış 1945 yılında yüksek mimar Asım Kömürcüoğlu'nun hazırladığı proje şehrin imarını oluşturacaktı. Projeye göre Konya şehrinin merkezini Alâeddin Tepesi ve çevresi teşkil edecekti. Bu merkeze göre Konya şehri 800 hektar olarak kabul edilmiş ve buna göre çalışılmıştır. Bu 800 hektarlık saha imar edildikten sonra uzun süre sonra daha ilerisi duruma göre düşünebilecekti. Bölge planına göre şehrin geleceği için lüzumlu olan hususlar, spor, kültür, ekonomi, ticaret ve endüstri inkişaf sahası ve emsali tamamen yapı ve yollar kanuna göre düzenlenmiştir. Ayrıca yeni plan Konya'nın tanınmış, tarihe geçmiş ve halen varlık arz eden abideleri, eserleri hep göz önünde tutularak ve bunların memleketin kültür ve irfanı bakımından muhafazası da düşünülerek düzenlenmiştir (Ekekon, 27.03.1945). Şehrimizde Konya imarına yardım cemiyeti adıyla bir cemiyet kurularak idare heyeti seçilmiş ve faaliyete geçmiştir(Ekekon, 31.03.1945).

Konya'nın sembolü olan Konya Alâeddin Tepesi'nin o zamana kadar ki çorak hali giderilmeye çalışıldı. Bu konuda bir plan yaptırılması kararlaştırıldı. Burada çalışacak kalifiye elemanı yetiştirebilmek için 3 bahçıvan Ankara'ya götürülerek buradaki yeşillendirme faaliyetlerinde çalıştırılmıştır(Ekekon, 07.08.1939). Ankara Bahçeler Müdürü Ali Rıza Uluçam, Alâeddin Tepesi düzenlenmesi işi için bir projeyi belediyeye vermiştir(Ekekon, 23.08.1939). Daha sonra Alâeddin Tepesi şirin bir kuru haline getirilmiştir(Ekekon, 29.10.1939).

Vilayet, şehirlerarası yollarla bağlantısı bulunan cadde ve meydanları parke döşemektedir(Ekekon, 25.01.1939). Tozlu ve topraklı bir meydan olan Hükümet Binası'nın önündeki alan vilayetlin kıymetli eliyle mükemmel parkelenmiş ve ortada vücuda getirilen çiçeklik için de Konya'ya gelmiş olan şehir mütehasısı B.Lamber'in tavsiyeleriyle düzenlemeler yapılmıştır(Ekekon, 11.08.1939).

Hükümet-İstasyon Caddesi en modern şehirlerde olduğu gibi çok güzel tanzim edilmiştir ve şehre bambaşka bir ruh verilmiştir. Bu güzel bulvarın yanları ve sayısı artan muhteşem ve güzel binalarla süslenmiş, şehrin çehresi güzelleştirilmiştir(Ekekon, 29.10.1939).

Konya Belediyesi tarafından yaptırılan Hükümet Meydanı ile Sanat Okulu arasındaki parke döşenmesi işi bitmiş ve böylece şehir güzel bir yol kazanmıştır.

Bilhassa Şerafettin Camisi'nin yanındaki yolun bir kısmının yapılması gerek Sanat Okulu önündeki meydanın parkelenerek yaya kaldırımının genişletilmesi Konya'ya güzellik katmıştır(Ekekon, 30.01.1941).

Bir iki yılda plan dâhilinde Bayındırlık ve Belediye tarafından şehrin ana caddeleri ve tali yolları parkelenmiş veya ciddi olarak tamir edilmiştir. Şehrin bir numaralı caddeleri parkelenmiş bulunduğundan devam etmekte olan diğer inşaatta ikmal edildiği zaman şehri dâhili ve bütün çarşı yolları muntazam bir şekle girmiş bulunmaktaydı. Gerek vilayetin gerekse de belediyenin yol işlerine gösterdikleri ilgi çok güzeldi(Ekekon, 16.10.1941).

Belediye encümeni verdiği bir kararla şehir dâhilinde hayvan, ahır ve ağıl bulundurulmasını yasak etmiştir. Tayin edilen hudut ve saha dâhilindeki ahır ve ağılların kaldırılması için beş ay mühlet vermiştir. Ağıl ve ahır kurulmasına müsaade olunan yerlere bakacak olursak: Ulu İrmaktaki mezarlığın ilerisi, Kumköprü Caddesi'nde köprüden 50 metre ilerisi, Kışla Caddesi'nde metruk mezarlığın 20 metre ilerisi ve Musalla civarındaki Hayrat Handan 100 metre ilerisinin çerçevelediği mıntıka dışında bulunmaktaydı. Bunlardan başka yerlerde kurulacak ahırlar, evlerin sonlandığı yerlerden 100 metre daha ilerisinde bulunacaktı. Belediyenin bu kararına aykırı harekette bulunanlar cezalandırılmıştır²³⁸. Böylelikle şehir içinde İstasyon'dan Larende ve İstanbul Caddesi'ni takiben Musalla'ya kadar her iki taraflı çevreden İstasyon kısmına düşen çevrelerde hayvan ahır ve garaj bulundurulmayacaktı. Genel ahırlar ve Garaj, Musalla, Ulırmak, Arslanlı, Dede mevkiinde olması konusunda karar alınmıştır(Ekekon, 13.02.1945).

Belediye Zindankale'de bir Pazar yeri mevki tesis etmektedir. Pazar yerinin hududunu tayin edecek olan duvar bitirilmek üzeredir(Ekekon, 08.06.1939). Yeni Pazar yerinin açılması ile birlikte Muhacir Pazarındaki olumsuz sıhhi şartlara maruz kalınmayacaktır(Ekekon, 09.09.1939).

2.3.2. İlçe ve Köy Faaliyetleri

1939 yılı ilkbahar hazırlıkları içinde Konya-Çumra yolunun tasfiyesi, Akşehir-Ilgın, Akşehir-Afyon yolunun silindirajı ve Ankara'ya giden yolun parke döşeme işleri vardır(Ekekon, 13.02.1939). 1943 yılında ilkbahara geçen yıllara nazaran daha geniş bir inşaat programı ile girilmiştir. Akşehir istasyonu yolunun ikmaline 6586 lira ihale konulmuş ve hız verilmiştir. Konya- Ankara arasındaki uzun ve vilayet halkının mevsiminde trenden daha çok faydalandığı yolun muhtelif kısımlarının esaslı suretle onarılması da düşünülmektedir. Akşehir ile Afyon arasındaki deli Çay'ın üzerinde lüzumlu görülen köprüde 8 bin ile yapılacaktır. Karaman istasyon yolu ise 14 bin liraya inşa edilecektir(Ekekon, 16.03.1943).

Maliye Bakanlığı vilayet dâhilindeki Hükümet Konaklarının tamirâtı için ihtiyaca göre para göndermişti. Çumra Merkez Hükümet Binası tamiri için 3500 lira, Cihanbeyli Yenice Oba Nahiyesi Hükümet Binası için 269 lira, Fariske Hükümeti için 458 lira, Halimiye 275 lira, Kazancı Hükümeti için 4050 lira tahsisat havalesi verilmişti(Ekekon, 16.06.1942).

Akşehir Belediyesi 60 bin lira bütçe ile sebze ve meyve hali yaptırmaya karar vermiştir. Belediye bu parayı, gümrük hissesinden yüzde onu karşılık göstermek sureti ile belediyeler bankasından temin edecektir(Ekekon, 27.05.1939).

Beyşehir-Seydişehir yolunda üç büyük ve de devamlı posta gurubu çalışacaktır. Yol, bir yıl içinde bitirilecek ve 120.000 bin lira harcanılacaktır.(Ekekon, 12.1.1945).

Konya Ovası sulama şebekesinin ıslahı, temizlenmesi, köprülerin esaslı bir surette tamiri ve Karakaya istikametindeki kanalların uzatılmasına devam edilmesi için tahsisat bütçeye konulmuştur(Ekekon, 12.1.1945).

2.3.3. Vakıf Eserleri Faaliyetleri

Şehrimizdeki Selçuklulardan kalan İplikçi Camiinin restorasyonu için 52.410 lira bütçe konulmuştur (Ekekon, 01.05.1939). İplikçi Medresesinin kaç liraya baliğ olduğu hakkında yapılan araştırmada tamir, keşif bedelinin 24.232 lira 49 kuruş iken

bazı inşaat fazlası olan 3. 659lira ile 27.892 lira 21 kuruşa baliğ olduğu öğrenilmiştir(Ekekon, 02.10.1939).

Ramazan dolayısıyla camilerde hazırlık yapılarak, Şerafettin, Sultan Selim, Kapı, Aziziye Camilerinin bütün elektrikleri tamir ettirilmiş, hademesi olmayan camilere hademe verilmiş, şehirde mevcut 50 caminin temizlik ihtiyaçları Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden temin edilmiştir(Ekekon, 14.10.1939).

Mevcut imkânlar dâhilinde, Tarihi araştırmalar ihmal edilmemiş Alâeddin Tepesi'nin İnce Minare tarafından 25m² lik alanda hafriyata başlanmıştır258. Alâeddin Tepesi'nde yapılan hafriyatta Osmanlı, Selçuk, Bizans, Roma ve Helenistik devre ait eserler ve Frikyâ kültür tabakalarına rastlanmış ve tepenin bir Hüyük olduğu anlaşılmıştır(Ekekon, 01.08.1941).

Kazılar 1941 Eylül ayında bitirilmiştir. Elde edilen bulgulara göre Alâeddin Tepesi'nin M.Ö.3000–3500 senelerinde meskûn olduğu anlaşılmıştır.Konya Höyüğünde elde edilen yüzlerce kıymetli eser Konya müzesinde teşhir edilmiştir(Ekekon, 25.09.1941).

Beyşehir'de bulunan büyük bir sanat şaheseri Eşref Oğlu Süleyman Bey Camii'nin kurtarılması için Vakıflar Genel Umum Müdürlüğünden on bin liralık bir tamir tahsisatı vilayet vakıflar müdürlüğüne verilmiştir. (Ekekon, 04.10.1940).

2.4. ULAŞIM

Konya'da ulaşım uzun yıllar hayvan sırtında yapılmış, ama bu tarihlerde kağnıların hayvan sağlığı üzerinde yaptığı tahribat anlaşıldığından, kağnılar iki veya dört tekerlekli arabalara çevrilmeye başlanmıştır(Ekekon, 03.11.1939).

Gıda azlığı arabacılara da yansımış, arpa bulunmaması nedeni ile lando arabacıları grev yapmışlardır. Elli bin nüfuslu koskoca bir vilayet merkezinde araba bulunmaması sonucu istasyona eşyasını herkes hamamlarla yükleyerek götürmüştür(Ekekon, 20.06.1942).

Bisiklet, Konya'nın düz oluşu ve masrafsız olması sebebi ile kullanımı yaygındır. Özellikle şehrin yakın bağ ve bahçelerinde oturanlar için bisiklet ideal bir ulaşım aracı olmuştur. Sadece şehirde değil, köylerde de bisiklet kullanımı yaygınlaşmıştı. Çapasını sırtlayan köylü bisikletine atlayıp tarlasına giderdi(Ekekon, 17.11.1939).

Motorda yavaş yavaş yaygınlaşmaya başlayan başka bir vasıta olmuştur. Konya sokaklarını dolduran motosiklet sayısı yüzü aşmıştı ve bu motosikleti olanların hemen hemen hepsi de gençti(Ekekon, 18.04.1940). 1939'da ulaşımı sağlamak için Konya caddelerinde kaptıkaçtılar hizmet vermeye başlamıştır. Bu arabalar kendi hesabına ve beş kuruş ücretle istasyon seferi yapıyordu. (Ekekon, 08.09.1939).

Konya ile Meram arasında güzel bir şose vardı. Bu yolun her iki tarafına da demirli vasıtaların geçmesi yasaktır yazısı yazılmıştı. Bundan maksat yapılan kısa, düzgün ve yepyeni yolun bozulmaması içindi(Ekekon, 24.08.1939). Konya-Meram yolu için diğer bir yasakta serbest otobüs ve kamyon seferleridir. Belediye halkın kolaylıkla gidip gelmelerini temin için cumartesi günleri sabah 2, akşam3, Pazar sabah 4 ve akşam 4diğer günlerde sabah 2, akşam 2 sefer yapmak ve gidiş geliş saatlerinde hiçbir sebeple tehir yapmamak üzere otobüs işletmek isteyenlere ruhsat verecektir(Ekekon, 09.05.1939).

Fakat şehir içinde muntazam otobüs seferleri 1941 de başlamıştır(Ekekon, 20.06.1942). Vilayet ve belediyenin yerinde ilgisi ile 1944 yılı Haziran ayı başından itibaren işleyen otobüs sayısı ikiye çıkarılmaktadır. Otobüsler günde dört sefer yapacak, cumartesi günü için sefer sayısı altıya, Pazar günleri için ise ondörtlü çıkarılacaktır.

Otobüsler Merama 25 kuruşa, İstasyona 15, Dikim Evlerine 20 kuruşa müşteri taşıyacaklardır. İşçi kadınlara karne mukabili tenzilat yapılacak, bunlar 10 kuruşa gidebileceklerdi(Ekekon, 23.05.1944).

Vilayet makamının teşvik ve ilgisiyle, belediyenin de takip faaliyeti ile Dere Köyü için iki otobüs temin edilmiş, sefer ve tarifeleri tanzim olunmuş, benzini

verilmiştir. Vaktinde yapılan ilan sayesinde 1944 yazı otobüslerin intizamla işleyeceğini anlayan Meramlılar, at, araba tedarik külfetine girmemişler, otobüslerden haklı olarak istifadeyi beklemişlerdi. İşte bundan dolayıdır ki muntazam seferler başlayınca Dere'ye giden otobüsler hınca hınç dolmakta açıkta kalan yolcular başka vasıtalar tedarikine koşmaktaydılar(Ekekon, 22.06.1944).

3. BÖLÜM

1939-1945 YILLARI ARASINDA YEREL BASINDA KONYA EKONOMİSİ

3.1. FİYAT HAREKETLERİ

Savaş Türkiye toplumunun zaten hassas olan ekonomik ve toplumsal dengelerini sarstı. Savaşın Türkiye üzerindeki yansımaları, savaşan ülkelerde görülenden daha yüksek fiyat artışlarına neden oldu. Savaşın başladığı ilk günlerden itibaren darlıklar nedeniyle ya da karaborsaya düştükleri için temel tüketim maddeleri pahalılaşmaya ve piyasadan kaybolmaya başladı. Devletin iâşe sorununu çözmek ve hayat pahalılığının toplumsal dengeleri sarsmasını önlemek için narh sistemi, fiyat kontrolleri, karne uygulaması ve ihtikârla mücadele gibi aldığı önlemler yetersiz kaldığı gibi bazen problemleri daha da arttırabiliyordu. Artan vergiler ve fiyat kontrolleri, tüccarı ve üreticiyi maliyeti düşürerek kar etmeye itmekte, bunun için de malın kalitesinden feragat edilmekteydi.

3.1.1. Ekmek Fiyatındaki Değişiklikler

Başta ekmekler olmak üzere bütün temel tüketim ve gıda malları büyük oranda kalitesizleşti, hem de gittikçe pahalılaşmasına karşın(Metinsoy, 2007:66-67). 1939 yılı başlarında ikinci nevi halk ekmeği 20 para zamlı 7,5 kuruşa çıkarılmıştır(Ekekon, 17.01.1939). Belediye buğday ve un fiyatları esasına üzerine yeni ekmek narhı belirlenmiştir. Birinci cins ekmek 8.5, ikinci cins ekmekte 7 kuruş olarak satılmaya başlanılmıştır(Ekekon, 12.09.1939). Belirlenen fiyata fırıncılar tepki göstererek az ekmek çıkarmalarından dolayı gece fırınlarda ve bakkallarda bir tek ekmek bulmak kabil olmadı. Ekmek ununun her çuvalı 725 kuruştı. Her bir çuvaldan 98 kilo ekmek çıkmaktadır ki fırıncıya kalan 108 kuruştı. İkinci ekmeğin ise her bir çuvalı 625 kuruştı. Onların ekmek imaliyle kırıktığı kar da 61 kuruş olduğu ve her bir çuvalda kalan paranın kar olmayıp buna bütün masrafların dâhil olduğu bildirilmişti(Ekekon, 15.09.1939).

Ekmeğe narh verilmesine müteakip fırıncıların tepkisinden dolayı ekmek narhı yine değişti. Fırıncılar amacına ulaştı ve ekmek fiyatlarına 20 para zam yapılmıştır. Birinci 9,5, ikinci nevi ekmek de 8 kuruştan satış fiyatı belirlenmiştir(Ekekon, 22.09.1939). Birinci 9,5, ikinci nevi ekmek de 8 kuruştan satış fiyatı belirlenmiştir(Ekekon, 19.10.1939).

Toprak mahsulleri ofisi tarafından müstahsiller lehine buğday fiyatına yapılan zamdan dolayı Ankara, İstanbul ve İzmir’de ekmek fiyatlarına zam yapılması kararına nazaran şehrimizde ekmek fiyatlarına zam değil, bilakis bir tenzilat yapılması muhtemel görölmüştür(Ekekon, 16.08.1940). Fakat ekmekçiler un fiyatının beher çuvalda bir lira armış olmasından dolayı ya un fiyatının indirilmesini veyahut ekmeğe yeni narh verilmesini istiyorlar(Ekekon, 22.10.1940). Ekim 1940’da ekmek fiyatı arttı ve 10,5 kuruştan 11 kuruşa yükselmiştir(Ekekon, 23.10.1940).

Ocak 1941’de ekmek fiyatı 30 para zammıyla 12.30 paraya çıkmıştır(Ekekon, 03.01.1941). Mart ve Nisan 1941’de 20 para iniş yapılarak ekmek fiyatı 12 kuruş olmuştur(Ekekon, 26.03/ 02.04.1941). Belediyece un ve fırıncılarla tespit edilen fiyata istinaden narh 10 para indirilerek 11,30 kuruş olmuştur(Ekekon, 12.04.1941).

Bu dönemde yeni ekmek tipi için denemelerde yapılıyordu. Tek tip ekmek için yapılan çalışmalar gelişme göstermiş Civelek Fabrikasında %15 çavdarlı un yaptırılmış ve bu un da Gövez Fırınında imal edilmiştir. Tek tip ekmeğin kilosu 10 kuruş 30 para veya 10,5 kuruş olmuştur. Elde bir haftalık un stoku denenmesi yapıldı. % 15 çavdarlı tek tip ekmek piyasaya süröldü. Elde mevcutlar olduğundan ekmeklerin hemen üretimine başlanılamamıştır. Bu stokların bitmesinin ardından yeni ekmek piyasaya çıkarılmıştır. Halkın esas gıdasını teşkil eden ekmeğin daha ucuza mal edilmesi için alınan müspet tedbirler neticesinde fiyat 12 kuruşa kadar indirilmiştir. Bu indirimin sebebi ufak derecedeki fırınların birleştirilmesidir. Vilayet ve belediyece ekmek hususunda çok büyük bir dikkat ve alaka ile durulmuştur(Ekekon, 19.04.1941).

Fiyatlarda belli bir ucuzluk gerçekleştirildikten sonra, ortaya çıkan sorun ise ekmeklerin hamur çıkarılması idi(Ekekon, 25.04.1941). Halk bu durumdan şikâyetçi olmuş. Belediye olaya el koyarak, sıkı takibata almıştır(Ekekon, 26.04.1941).

Yapılan ikaza uymayan çeşitli fırınlar 10'ar para ve ikişer gün dükkânlarının kapatılması cezası yemişlerdir(Ekekon, 04.07.1941). Aralık ayında ise %40 rutubetli, beher çuval undan 106 adet ekmek çıkarılması üzerine tanesine 15 kuruş fiyat tespit edilmiştir(Ekekon, 20.12.1941).

Konya'nın o zamanki nüfusu 53 bindir. Şehirde fırın miktarı 28 ve bunların üretimi de 20–22 bin kilo ekmektir(Ekekon, 06.09.1940). Buğday koruma vergisinin bir kanunla kaldırılması üzerine halkın en önemli ve hayati gıdası olan ekmeğin kilosunda bir kuruşluk yani 40 paralık indirme yapılmıştır(Ekekon, 10.01.1942).

Vali tarafından yapılan teşebbüs neticesinde muhtelif kazalardan peyderpey gelen unlarla şehrin ihtiyacı olan un temin edilmiş, bir ara hâsıl olan ekmek sıkıntısı giderilmiştir. Un fiyatlarının bir misline yakın çoğaltıldığı nazarı dikkate alınarak 600 gramlık ekmek 10 dan 16 kuruşa çıkarılmıştır(Ekekon, 23.07.1942).

1942'de İcra Vekillerinin kararıyla, ekmek işi mahalli belediyelere bırakılmıştır. Belediyeler köylünün vereceği % 25 borçtan kalan bakiye buğdayı serbestçe satabilmiştir. Konya merkezinin günde ekmek ihtiyacı 130 çuval civarında idi. Şöyle bir hesapla her bir çuvalın un fiyatı 20 lira olsa 130 çuval un için günde 2600 ve ayda 80.000 liraya yakın bir paraya ihtiyaç olmuştur(Ekekon, 17.09.1942). Belediye, ekmeğe yeni narh koyarak 600 gramlık ekmekler 21 kuruş 50 santim, bir kiloluklarda 35 kuruş 83 santim fiyat üzerinden satılmaya başlanmıştır (Ekekon, 01.10.1942). Kasım ayında ise 600 gramlık ekmeğe 6,5 kuruş zam yaparak 33,5 kuruş narh koymuştur(Ekekon, 07. 11. 1942).

1943 senesinde mahsulün bol olmasına rağmen ekmek biraz azalma göstermektedir. Son zamanlarda cenup ve şark vilayetlerimiz namına yapılan mübayaatdan dolayı olduğu anlaşılmıştır. Ekmeğin serbest satışında kilo başına 6 kuruş zam yapılmıştır(Ekekon, 11.03.1943). 600 gramlık patatesli halk ekmeğine 6 kuruş daha zam yapılarak 46 kuruşa çıkarılmıştır. Serbest ekmeğe 10 günde 12 kuruş zam yapılmıştır(Ekekon, 23.03.1943). 07.04.1943 den itibaren 5 kuruş artarak 53 kuruş olmuştur. Eğer bu artış devam edecek olursa alım kabili yetide yavaş yavaş imkânsızlık kertesine gelecektir(Ekekon, 08.04.1943). ilgili makamların acil ve kati alakaları sonucu ekmeğe 47 kuruş narh verilmiştir(Ekekon, 20.04.1943). Buğday

fiyatlarının günden güne düşmesi ile birlikte 37 kuruşa satılmakta olan serbest ekmek fiyatına 3 kuruş zam yapılmıştır(Ekekon, 29.05.1943). Fiyatlarda ki artış devam etmiş ekmek fiyatı 42 kuruşa yükselmiştir(Ekekon, 05. 06. 1943).

Dünya buhranı karşısında yurdumuzda da normal alış veriş şartlarının bozulacağı hesaba katılarak alınan tedbirler neticesinde fiyatlarda düşüşler yaşanmıştır. Fakat yurttan zahire ambarlığı yapan Konya’da kilosu 20 kuruşa kadar düşen buğdayın ekmeği 16, 5 kuruşa satılmaktadır(Ekekon, 18.11.1943).

1944 yılında memur ekmeği 30 para ilavesi suretiyle 17,10 paraya çıkarılmıştır. Halk ekmeği de aynı fiyatla satılacaktır(Ekekon, 11.01.1944).

1945 senesinin de ise 600 gramlık ekmeklerin fiyatı 22 kuruştur. Ağır, büyük, küçük farkı gösterilmeksizin adam başına 300 gram ekmek olup karne ile satılmaktadır(Ekekon, 06.02.1945).

Tablo 12: Ekmek Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması

Fiyat: kilo-kuruş olarak

	1941	1942	1943	1944	1945
Ekmek	12	26	46	29	29

Kaynak: İ.G.M. , 1947:412

3.1.2. Et Fiyatındaki Değişiklikler

Temel gıda maddelerinin en önemlisi sayılan etin fiyatlarında da artışlar görülmeye başlanmıştır. Havaların yağışlı ve soğuk gitmesi yüzünden piyasaya az miktarda kasaplık hayvan gelmeğe başlamış, et fiyatları 30 dan 35 kuruşa çıkmış(Ekekon, 12.01.1939), daha sonra da 40 kuruşa çıkmıştır(Ekekon, 09.02.1939). Fiyattaki yükseliş devam ederek 45 kuruşa çıkmıştır ve buna mukabil Adana’dan fazla miktarda sebze gelmeye başlamış bakla 25 kuruştan 10 kuruşa düşmüştür(Ekekon, 14.04.1939). Konya mezbahasında 1939 yılında büyük ve küçükbaş olarak kesilen hayvan sayısı 47844 dır (Ekekon, 15.01.1940).

Şehrimizde et fiyatlarının mütemadiyen artmasında makul sebepler olmadığı gibi bunun sırf kasaplar elinde olduğu Belediye Reisi Dr. Muhsin Dünder ile görüşülmüş, et fiyatlarının artması etrafında tetkiklere başlandığını ve halkın lehine bir karar verileceğini, narh verildiği takdirde kasaplar tarafından riayet edilmediği surette ihtiyacın belediyece temini yolunda çalışılacağı bildirilmiştir(Ekekon, 23.01.1941). Fakat kısa süre sonra et fiyatı 55 kuruşa yükselmiştir(Ekekon, 06.02.1941). Fiyatlar tekrar normal seviyesine dönmüş kasaplar cemiyetinin kararıyla sığır eti 35 kuruş, koyun eti 60 kuruşa satılmıştır(Ekekon, 12.04.1941).

1941 yılı hayvan kesim istatistiğine göre Konya mezbahasında sıhhi kontrolden geçmek şartıyla muhtelif cinsten 50904 baş mal istihlak edilmiştir. Şehrin umumi nüfusuna göre adam başına günde 66 gram et isabet ettiren hayvan kesiminin nevi aşağıdaki nispeti tutmaktadır: 3888 sığır, 125 dana, 146 manda, 6 deve, 34000 koyun, 317 kuzudur(Ekekon, 17.01.1942). Konya belediye mezbahasında kesilen muhtelif cins kesilmiş hayvanlardan 1,244934 kilo et alınmıştır. Mezbaha 42204 lira hâsılat temin etmiş ve bundan 8156 lira masraf yapılmıştır(Ekekon, 07.04.1942).

Kesimlerde belli esasa göre yapılıyordu. Koordinasyon heyetince bildirilerek, 11 yaşına kadar çift, koşum, harman işlerinde kullanılan sığır ve mandalarla 9 yaşına kadar dişi sığır ve mandaların kasaplık hesabına alım-satımları yasaklanmıştı. Bunların dışındaki hayvanlar mezbahalarda veteriner kontrolü altında kesilecek, pazarlarda sıhhi denetlemeden geçirildikten sonra satılmıştır(Ekekon, 20.04.1942).

1942 yılında kasaplarda et bulmakta bir mesele halini aldı. Murakabe komisyonunca 60 kuruş üzerinden tespit edilen narha rağmen etin 70- 75 kuruşa satılmakta olduğu öğrenilmiştir(Ekekon, 31.01.1942).

Sığır etine 20 kuruş zam yapılarak fiyatı 100 den 120 kuruşa çıkarılmıştır. Koyun etinin fiyatı 160 kuruştur. Et belki de Konya'nın tarihinde işitilmedik bir rakama fırlamıştır. Buna rağmen dükkânlarda pek az bulunmaktadır(Ekekon, 11.03.1943). Kasaplar gene de fiyatı beğenmediklerinden fazla kesim yapmamaktaydılar. Koyun ve sığır etine 20-30 kuruş arasında bir zam istemişlerdir (Ekekon, 23.03.1943). Koyun ve otlak deryası olarak tanınmış Konya'mızda et fiyatlarının bu taşkın fırlayışı inanılmaz bir sermaye olmuştur. Koyun eti 200, sığır

eti 130 kuruş'a çıkmıştır(Ekekon, 06.05.1943). Şehre kasaplık hayvan gelmesi ile birlikte fiyatlarda düşüş olmuş sığır 100, koyun 140 kuruş üzerinden satılmıştır (Ekekon, 03.06.1943).

Kasaplar fiyatı az görerek hayvan kesimi yapmamaya devam etmiş belediyeden yüksek narh istemişlerdir(Ekekon, 08.01.1944). Kilosu 275 kuruş olan gövde etleri büyük hasırlara sarılarak Eskişehir'e sevk edilmiştir. Bu etler sahiplerine kilo başında 100 kuruş kar sağlamaktaydı. Trenle sevk edilen bu etler yüzünden bazen Konya'da et bulunmamakta ve narha rağmen etin kilosuna 160 kuruş istenmekteydi(Ekekon, 26.02.1944). Belediye bir narh daha koyarak erkek koyun etinin beher kilosunu 170, dişi koyun etinin beher kilosunu 160, sığır etinin kilosunu 120, keçi etinin kilosunu 120 kuruş olarak belirlemiştir(Ekekon, 02.03.1944). Belediyece et narhı sabitlenememiş Nisan ayında koyun 200, dana 140 kuruş (Ekekon, 15.04.1944), Mayıs'ta kuzu eti 180 kuruş(Ekekon, 11.05.1944), Haziran'da koyun etine 145 kuruş narh verilmiştir(Ekekon, 29.06.1944).

1945 kışının uzun sürmesi çok koyun kaybına sebep oldu. Hayvanlar bahara pek zayıf çıktı. Baharın da kurak geçmesiyle hayvanlar semizleyemedi. Bunlarda etlerin yağsız ve lezzetsiz olacağı düşünülerek kesilmemiştir(Ekekon, 12.06.1945). Gene de savaşın sonlarına doğru kasaplık mallarda %40'lık bir düşüş olmuştur(Ekekon, 10.07.1945). Kasaplık koyun ve sığırlarda yarı yarıya bir düşüklük vardır. Önceleri 60 liraya satılan koyunlar 30, 200 liraya alınan kesimlik inekler 90-100 liraya müşteri beklemektedir (Ekekon, 30.06.1945). Pazarda koyun-kuzu çok ucuza satılıyor fakat et yine pahalıdır (Ekekon, 21.06.1945). Koyun eti 175, sığır eti 135 kuruş üzerinden satılmıştır(Ekekon, 05.06.1945).

Kasaplar etin pahalı oluşunun sebebini kesilecek hayvanların Konya'dan değil başka illerden Söke, Adana, Ceyhan ve Erzurum'dan temin edilmesine bunlarında pahalı olması dolayısıyla ucuz satılmasına imkân bulunmayışına veriyorlar(Ekekon, 12.06.1945).

Tablo 13: Et Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması

Fiyat: kilo-kuruş olarak

	1941	1942	1943	1944	1945
Sığır eti	31	63	105	112	109
Koyun eti	49	92	144	153	149
Sadeyağ	150,21	336,25	419,02	453,85	568,22
Kaşar peyniri	98	165	239	273	302

Kaynak: İ.G.M. , 1947:413, 415, 418

3.1.3.Şeker Fiyatındaki Değişiklikler

Diğer gıda maddelerinde olduğu gibi şeker fiyatlarında da 1940 yılında artış görüldü. Şeker fabrikaları pancarının azami 30 para olmasını kabul ettiler. Oysaki 1939 senesinde pancara 40 para verilmişti. Bu sebepten pancarın fiyatını yeniden arttırmak lazım gelecek idi. Diğer taraftan yabancı memleketlerden temin edilen işletme malzemesinin fiyatları da yükselmiş bulunuyordu. Bu farkı karşılamak için şeker fiyatları artırılmıştır. Esasen hariçten getirilen birim şimdiki şeker seviyesinden fazla olduğu için şekerin satış fiyatına 10 kuruş zam yapılmasına Koordinasyon Heyetince karar verilmiştir.

4 Marttan itibaren yeni fiyat üzerinden şeker satılması için şeker şirketlerine emir verilmiştir. Toptancı şeker tüccarları haksız kazanç olmaması için yeni fiyata satışa başladıkları anda eski fiyattan ellerinde bulundurdukları stoku en çok 24 saat içinde bir beyanname ile şeker aldıkları fabrikalara veya teşkilatlara bildirmeleri ve kendilerine ait olmayan bu fiyat farkının hesabına dediğimiz teşkilatta göndermeleri istenmiştir(Ekekon, 05.03.1940). Koordinasyon heyetinin kararı ile 10 kuruş daha zam yapılmıştır(Ekekon, 02.04.1941).

Ocak 1942 bayilerin şeker satmayacağı, tüccarların şeker mevcudunu bir beyanname ile bildirecekleri ilan edilmiştir. Buna müteakip şeker saklayanlar

hakkında ağır takibat yapılacaktır(Ekekon, 22.01.1942). Şeker beyannamelerinin verilme süresinin dolması ile birlikte küp şeker fiyatına kiloda 62 ve kristal şeker fiyatına da kiloda 45 kuruş zamlarla satışına müsaade edilmiştir. Perakende satışlarda azami bir kilodan fazla verilmeyecektir (Ekekon, 24.01.1942). Buna rağmen şehrimiz piyasasında şeker bulunmamaktadır. Şekerin toptancılar tarafından kaldırıldığı rivayetleri dolaşmaktadır. Kristal şekeri 140 kuruşa bulup alanlarda olmuştur (Ekekon, 24.10.1942). 1942 şeker kampanyası için pancar mahsullerine kiloda iki kuruş zam yapıldığı gibi Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketleri sabit gelirlilere şekerin fiyatını kristal 120, küp 140 kuruş olarak belirlemiştir. Belediyeler şeker fiyatlarına yapılan bu zamma göre mahali fiyatlarını yeniden tespit ve ilan edecektir(Ekekon, 27.11.1942).

Ankara'dan verilen emre göre, şeker fiyatlarının artması karşısında fakir aile çocuklarının bu gıdadan mahrum kalmamaları gibi bir düşünceyle hükümet bu sosyal yardım konusuna 5 milyon lira, tahsis edilmişti. Paranın 5 yaşına kadar çocuğu olan fakir ailelere nakdi yardım yapılması kararlaştırıldı(Ekekon, 29.01.1942). Mecliste çıkarılan şeker fiyatının artması hakkındaki kanun hükümleri gereğince Sağlık Bakanlığı bütçesinden ayrı olarak verilen tahsisatla geçimi dar olan ailelere şeker dağıtımı yapılmıştır. Aylık kazancı 30 lirayı geçmeyenlerle, üçten fazla çocuklulardan geliri ayda kırk lirayı geçmeyenler fakir addedilerek nüfusu başına ayda yarımşar kilodan ve dört aylığı bir seferde olmak üzere parasız şeker verilmiştir. Bu iş için Konya adına 10.000 lira tahsisat verilmiştir(Ekekon, 30.07.1942).

1943 yılında şekerin kilosu 530 kuruşa kadar çıkmış fakat daha sonra yarı yarıya düşmüştür. Bazı şekerden yapılmış yiyecek maddeleri satanlar ve kahve sahipleri ise şeker fiyatlarının düştüğünden habersiz gibi davranarak fiyatlarında ve tenzilat yapmamışlardır(Ekekon, 15.05.1943). Belediye kesme şekerlerin sandık içerisinde gelmekte bulunduğundan gerek sandık masrafı gerekse nakliye ücretinde vukua geldiği anlaşılan bir miktar fark dolayısıyla sandıkla gelen kesme şekerlerinin beher kilosunun 224 kuruştan perakende olarak satılması ve diğer toz şekerin perakende olarak beher kilosunun 200 kuruştan satılması gerektiğini belirtmiştir(Ekekon, 06.01.1944).

Tablo 14: Kesme Şeker Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması

Fiyat: kilo-kuruş olarak

	1941	1942	1943	1944	1945
Kesme Şeker	50	167	348	224	214

Kaynak: İ.G.M. , 1947:414

3.1.4. Kahve Ve Çay Fiyatındaki Değişiklikler

Ziraat Bankası vasıtasıyla gelen 15 bin çuval kahvenin İstanbul, İzmir ve Mersin’de toptan satış fiyatları 104, 105, 104 kuruştur. Kahve Konya’da nakliye masrafı da dâhil edilerek bu fiyatlara göre ortalama bir rakamdan satılmıştır(Ekekon, 14.02.1940). Vilayet murakabe komisyonunca tespit edilen fiyata göre perakende kahve 200 kuruştan satılmaktadır. Fakat çekilmiş kahve ile arada 50 kuruş bir fark vardır(Ekekon, 17.01.1941). Çekilmiş kahvenin 250 kuruşa satılmasından dolayı narh konulmuş ve azami olarak perakende satış fiyatı 240 kuruşa satılması kararlaştırılmıştır(Ekekon, 27.01.1941). Piyasada kahve buhranı hissedilmeye başlamıştır. Bazı kahveciler kahve bulamadıklarından dolayı faaliyetlerine durdurmuştur Ziraat Bankası tarafından üçüncü parti olarak şehrimiz halkına dağıtılacak kahvenin fiyatı ise 210 kuruş tespit edilmiştir(Ekekon, 19.03.1941). Ziraat Bankası tarafından üçüncü parti olarak şehrimiz halkına dağıtılacak kahve tedarik edilmiş fiyatı ise 210 kuruş tespit edilmiştir(Ekekon, 27.11.1941). Kahve fiyatı yükselmeye devam etmiş kavrulmuş çekilmiş kahvenin kilosu 272 kuruş olarak tespit edilmiştir(Ekekon, 29.11.1941).

1942’de kahve ve çay satışı Başbakanlıktan alınan emirle yasak edildi. Kahve ve çay satan tüccarlar beyanname verdiler ve ellerindeki miktarı bildirmek zorunda kaldılar. Lokanta, kahve ve gazinolarda iki kilo çay ve beş kilo kahveden fazlası beyannameye tabi tutulmuştur. Verilen sürenin sonunda arama yapıldı. Yeni emre kadar kahve ve çay satışı yapılmadı(Ekekon, 19.03.1942). Satışın tekrar başlaması ile birlikte çayın kilosuna 750 kuruş ve her nevi kahvenin kilosuna da 300 kuruş zam yapılmıştır (Ekekon, 21.03.1942).

Kahve sıkıntısı 1943 yılında gene ortaya çıkmıştır ve bazen şehirde kahve bulmak mümkün olmamıştır(Ekekon, 12.01.1943). Piyasada kahve bulunamadığı zamanlarda kahve fiyatı birden yükselmiş el altından 10–11 lira fiyatla satılarak ihtikâra sebep olmuştur. Tekel idaresi ise kahvecilere az miktarda kahve dağıtarak ihtiyacı önlemeye çalışmıştır(Ekekon, 22.05.1943). Bu zamanda çekirdek kahvenin kilosu 600 kuruş ve çekilmiş kuru kahvenin kilosu ise 750 kuruştur. Çayın 50 gramlık paketi 80, 100 gramlık paketi 160, 400 gramlık paketi 640 kuruştur. Şişe halindeki 200 gramlık çay 400 kuruşa satılmaktaydı. Bundan ayrıca 30 kuruş şişe depositosu alınmaktaydı(Ekekon, 20.04.1943). Bu kahve yokluğuna çare olabilmek için Tekel İdaresi “malt kahvesi” adında bir kahve formülü oluşturmuştur. Bu kahvenin satışı serbest olmuştur. Malt kahvesi arpa ve incir çekirdeğinden yapılmaktaydı. Kahveler 250’şer gramlık paketler halinde satılmıştır. Satıcılara % 10 indirim bırakıldı(Ekekon, 05.08.1943).

Teşebbüsler üzerine kahve kontenjanımızın miktarı 2800 kilodan 4000 kiloya çıkartılmıştır(Ekekon, 08.02.1944). Kasım 1944 tarihinde ise kahve satışları serbest bırakılmıştır(Ekekon, 09.11.1944). İnhisarlar idaresi kahvecilere serbest satılmak üzere çığ kahve dağıtmış, kilosu 5 liradan satılmıştır(Ekekon, 04.01.1945).

3.1.5. Diğer Gıda Ürünleri ve Türevlerinin Fiyatlarındaki Değişiklikler

Konya’da o tarihlerde bir hal olmadığından sebze, meyve, yağ, yumurta gibi gıda maddelerinde hâkim olan yön satıcının şahsına kalmış bir noktaydı.

Fazla ihracat dolayısıyla soğan fiyatları yükselmiş, şehirde bir soğan buhranı baş göstermiştir. Diğer yiyecek maddelerinde de fiyat yükselişi kaydedilmiştir(Ekekon, 27.02.1939). 1941 yılında sebze ve meyve fiyatları hiçbir yıla kıyas kabul etmeyecek bir pahalılık arz etmekte ve yerli sebze ve meyvelerinde yetişmiş olmasına rağmen piyasa düşmemektedir. Misal olarak patlıcan 25, domates 25, salatalık 7, biber 25, fasulye 15, kabak 4, bamya 30, baş soğan 6, patates 13, karpuz 5, elma 20, armut 25, üzüm 18, şeftali 35 kuruştur(Ekekon, 01.08.1941). Civar vilayetlerden az geldiği için sebze fiyatlarında büyük bir fırlayış vardır(Ekekon, 12.01.1942). Sarımsak 80-100, soğan 20-25, patates 25-30, pırasa 15,

ispanak20, elma 60-80, portakal tanesi 5-10, limon 10-15 kuruşta satılmaktadır(Ekekon, 09.01.1943). Satışlarda iniş görülmüş pırasa 12,50, ispanak 7,50 kuruşta düşmüştür(Ekekon, 04.05.1943).

Tavuk ve horozun tanesi 2- 2,5 liraya, yumurtanın tanesi 7-9 kuruşta satılmaktaydı(Ekekon, 23.03.1943). Daha önce birer kuruşta alınan yumurtanın her biri 50 paraya çıktı. Bilhassa yumurta ihraç edilmediği ve mevsimini de nazarı dikkate aldığımız takdirde bu 10 para yükselişi suni olmuştur(Ekekon, 19.09.1939).

1940'ın başlarında tereyağı fiyatı 85,80 kuruş iken ani bir yükselişle 90,100 kuruşta çıkmıştır(Ekekon, 05.02.1940).Fiyat Murakabe Komisyonunca yağa 135 kuruş fiyat konulmuştur. Esasen piyasa bakıldığında yağ yeterli derecede mevcuttur. Fakat yine çarşıda bir kilo yağ bulmakta zorlanılmaktadır(Ekekon, 10.02.1942). Daha sonra Bütün halkın yiyebilmesi için, halk tipi sadeyağ üretimine başlanmıştır. Fabrikatörler ilk parti olarak 4 bin ton yağ yetiştirdiler. İaşe Müsteşarlığında yağcılarla yapılan görüşmeler sonunda yağ fabrikalarıyla bir mukavele imzalanmıştır. Dokuz yağ fabrikatörü, bu mukavele hükümlerine göre bir ay içinde derhal bütün faaliyetlerini sarf ederek halk ve devlet müesseseleri için lazım olacak sadeyağlarını imal etmeyi taahhüt etmişlerdir. Yapılacak olan yağlara lazım olacak ham maddeyi Ticaret Bakanlığı temin etmiştir. Mamulâtın maliyet fiyatlarını da bakanlık tespit ederek ve yağların azami fiyatlarını kararlaştırdılar. Böylece hem ihtikârın önüne geçilmeye çalışıldı; hem de halkın yağ alabilmesi sağlanması amaçlandı. İçeriğinde % 20'si süt yağı, % 25'i iç yağı, % 5 susam yağı, % 45 zeytinyağından mamul olması kabul edilmiştir(Ekekon, 14.05.1942).

Daha önce Ticaret Vekâletinin emri ile tespit edilmiş olan zeytinyağı ve sabun fiyatları, murakabe komisyonlarınca tespit edilmiş olan mahalli azami satış fiyatlarını geçmemek üzere zeytinyağı ve sabun atışı serbest bırakılmıştır(Ekekon, 13.08.1942). Fakat zeytinyağı fiyatlarının artmış olmasıyla evvelce 120 kuruşta satılmakta olan bulaşık sabununun fiyatı 140, çamaşır sabunun ki ise 170 kuruşta çıkmıştır. Temizlik ve sağlık bakımından pek önemli olan sabun fiyatlarının bu derece fırlamış olması fakirleri şaşkırtmış olmakla beraber bittin korunmak ve temizlenmek işini de güçleştirmiştir(Ekekon, 28.12.1943). Bu nedenle Halkevi

Sosyal Yardım Kolu fakir halka 304 kilo sabun dağıtmıştır(Ekekon, 03.10.1944). Ticaret Bakanlığı piyasadaki zeytinyağı darlığını gidermek için yağlardan sabun yapılmasını yasak etmişti. Fazla asitli yağlar, rafine edilerek yiyecek yağ haline getirildi. Sabun ihtiyacı zeytin posasından çıkan yağlarla yapılan parina yağlarıyla temin edildi(Ekekon, 08.10.1944).

Tablo 15: zeytin Yağı – Sabun Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması

Fiyat: kilo-kuruş olarak

	1941	1942	1943	1944	1945
Zeytin Yağı	80	139	204	273	200
Sabun	51	90	131	176	152

Kaynak: İ.G.M. , 1947:417, 420

3.1.6. Benzin, Odun-Kömür ve Diğer Maddelerin Fiyatındaki Değişiklikler

Şehirde benzin ihtiyaca kifayet edecek derecede değildir. Bu sebepten dolayı da fiyat hususunda koordinasyon heyetince tespit edilen fiyattan fazlasına satıldığı rivayetleri devam etmekte ve ihtikârla mücadele komisyonunca da işe el konulmuş bulunmaktadır(Ekekon, 06.09.1940). Buna ilaveten belediye ve vilayet de benzin ihtiyacı işini üstlenmişlerdi Şehirde benzin azlığından çoğu zaman tasarruf yapılmaya çalışılmış, fakat bazı alanlarda uygulamak mümkün olmamıştır(Ekekon, 15.07.1940). Ticaret Vekâletince tespit edilen petrol fiyatlarına nazaran şehirdeki azami satış fiyatları şöyledir; benzin çift büyük teneke 780 kuruş, gazyağı çift büyük tenekede 705 kuruş, gaz yağı tek küçük tenekede 105 kuruş, motorin çift büyük tenekede 535 kuruş 99 santimdir(Ekekon, 22.04.1940).

Benzin azlığının bir sebebi de teneke eksikliğindendi. Bu eksikliğin telafisi için benzin kumpanyası Konya'ya bidonla benzin göndermekteydi. Üç firma tarafından teneke ile benzin getirilmekteydi. Dökme olunca, bu işle bir firmanın

meşgul olması hususunda üç firma arasında itilaf oluşmuş, sterin tertibinin biran önce yapılması anlaşılmıştır(Ekekon, 06.09.1940). Benzin konusu için Shele sorulmuştu. Shelin verdiği cevap üzerine Bayındırlıkça stern projesi tasdik edilmiş ve Belediyeye iade edilmişti. Esasen bidonlarla benzin geldiğinden sıkıntı azalmış gibi görünse da bu geçici bir durumdur(Ekekon, 16.09.1940). Zaman içinde benzin tedariki zorlaşmıştır(Ekekon, 20.09.1940). İskenderun'dan vilayetimiz için 14 ton ayrıca 1100 teneke benzin ile 15 ton motorin gönderilmiştir(Ekekon,04.07.1944: 25.01.1945).

Ticaret Bakanlığı Bölge Ticaret Müdürlüğü'ne gelen emir gereğince 25 Mart 1941 tarihinden itibaren Konya'da akaryakıt fiyatları şöyle olmuştur: Petrol (çift büyük teneke) 808, benzin (çift büyük teneke 1035), Motorin (çift büyük teneke) 640, petrol kilosu 27, litresi 22.15 benzin dökme litresi 30,65 motorin kilosu 19,95'dir(Ekekon, 27.03.1941). 12 Mart 1942 tarihinde ise gaz yağı çift teneke 8,7 kuruş, benzin çift teneke 1129 kuruş, motorin çift teneke 735 kuruş, gazyağının toptan dökme kilosu 29,22 kuruş, tenekede açılmak suretiyle gaz yağının perakende litresi 27,00 kuruş, motorin dökme toptan kilosu 22,41 kuruştur(Ekekon, 25.08.1942).

Benzin ve mazotun nakliyat fiyatına nazaran botözlerden geçecek hububatın kilo başına 17,5- 20 para, biçerdöverlerden 30 para alınacaktır. Ortak makineleri ise bir hasat mevsimi için 60 liraya kiraya verilmektedir. Bunun 30 lirası peşin 30 lirası da harman sonunda alınacaktır(Ekekon, 11.07.1940). Daha sonra çiftçiye kolaylık sağlamak için 60 lira ücretle kiralanmış olan makineler üç sene kiralandığı takdirde vaki olacak talep üzerine bedeli mahsup edilerek köylüye temlik edilmek esasları yolunda teşebbüslerde bulunulmuştur(Ekekon, 03.08.1940). Ziraat Vekaletinden bildirildiğine göre harman makineleriyle ve saman yapılarak dövülen hububatın beher kilosuna 40 santim yani 16 para, biçerdöverle hasat ve harman için arpa ve yulaf beher kilo mahsul için 70 santim yani 28 para, buğday için 80 santim -32 para-biçerdöver sabit olarak harman için çalıştırıldığında beher kilo mahsul için 30 santim -12 para- alınacaktır(Ekekon, 07.08.1940).

Savaş döneminde gerek devletin, gerek sanayinin, gerekse kentlerde yaşayan insanların yakacak ve enerji sorununun çözülmesi için maden kömürüne olan ihtiyaç geçmiş yıllara nazaran daha çok artmıştı. Ayrıca kentlerde odunun pahalılaşması ve yakacak darlığı görülmesi maden kömürüne olan ihtiyacı arttırıyordu. Maden kömürü, odundan daha ucuz olması dolayısıyla satın alma gücü azalmış olan fakir ve dar gelirliler halkın temel yakacağı olmaya başlamıştı. Mangal kömürü ise daha kıt bir madde olduğundan diğer yakacak maddelerin alternatifi olması söz konusu değildi. Üstelik onun fiyatı da yaklaşık üç ile dört kat arasında artmıştı(Metinsoy, 2007:221-222).

Kömür ihtiyacına karşılık fiyatında artış görülmüş. 1939 yılına kıyas 1940 yılında artış olmuş, 7 kuruşa çıkmıştır(Ekekon, 10.09.1940). Mangal kömürü fiyatları 10 kuruşa çıkmış ve zorlukla bulunmaya başlanmıştır(Ekekon, 22.10.1940). Ekekon Gazetesi yazarlarından Ziya Çalık odun-kömür ile ilgili olarak gelecek kış için itinalı olmayı ve ya belediyenin sermayesiyle veyahut da belediyenin kontrolü altında bir şirketin oluşturulmasını önermiştir(Ekekon, 10.09.1940). Fakat bu öneri dikkate alınmamış hatta belediye nakil vasıtalarının darlığı yüzünden kendi namına odun ve mangal kömürü getirmeye imkân bulamamış ve vilayetle yapılan temas neticesinde oluşan buhranı önlemek üzere fiyatlara bir miktar zam yapılmasına karar verilmiştir. Fiyat murakabe komisyonunun toplantısında yaş odunun kilosu 2.5, kuru odunun kilosu 3, toptan mangal kömürünün kilosu 8.5, perakende kilosu 9 kuruş olarak tespit edilmiştir(Ekekon, 27.11.1941).

1942 yılında da kömür sıkıntısı devam etmiştir. Daha önce kaçak suretle 13 kuruşa satılan kömürü dahi bulmak mümkün değildir. Kömürcülerin ifadesine göre Belediye'nin verdiği fiyat azmış. Kömürcüler yerinde 11 kuruşa aldıklarından nakil masrafiyle beraber kendilerine 13 kuruşa mal oluyormuş. Bu yüzden kömür getirmeyip, ellerinde ki külliyetli miktarda kömürü depo etmişlerdir(Ekekon, 17.11.1942). İçinde en çok 3-5 yüz kilo yaş odun bulunan arabaların fiyatı ise 16-20 liradan(Ekekon, 16.10.1941) 30 liraya daha sonra ise 60-65 liraya çıkmıştır(Ekekon, 17.11.1942). Piyasaya hariçten bol miktarda odun getirilmesinden ve daha da şehrin ihtiyacına yetecek miktarda odunun getirilmekte olduğu öğrenildikten sonra ise 60 liraya yükselen araba odunları 30-35 liraya kadar düşmüştür(Ekekon, 03.12.1942).

Odun ve mangal kömürü bollaşınca, mangal kömürü 17 kuruştan satılmakta ise de odun arabalarında hissedilir bir düşüklük vardır. 20 gün evvelsi 45-50 liraya satılan arabalar 25-30'a düşmüştür(Ekekon, 21.01.1943).

Odun- kömür işi sıcak mevsimlere rağmen yükselişe devam etmiştir(Ekekon, 15.04.1943). Bu durum üzerine belediye harekete geçerek, şehirdeki fakir halkın kışlık yakacak ihtiyacını ucuz bir surette temin maksadıyla 100 bin kilo odun ve 10 bin kilo kömür satın alınmasına karar vermiştir(Ekekon, 17.08.1943). Ayrıca belediye halkın muhtaç olduğu soba ve boru fiyatları işini de sabit bir formüle bağlamıştır. Fiyat bültenine göre yeni saçlardan yapılmış olan soba ve boruların kilosu 200, kullanılmış saçlardan oluşturulmuşlar 175 kuruş üzerinden satılmıştır (Ekekon, 27.11.1943). Yakacak sıkıntısını bütün yurttan kaldırmak için her şehir ve kasabada ucuz ve bol kömürle 3 liralık halk sobaları Eti Bank'a bağlı olan Türkiye Kömür Satış ve Dağıtım Müessesesi tarafından bulundu(Ekekon, 22.08.1941). Az yakacakla iyi ısıtan sobalar üzerinde çalışmalar devam etmiştir. Maden kömürü dağıtımını işini üzerine alan makamlar küçük memurlara 50 kilo gibi az miktarda kömür isabeti üzerine 333 gramla odaları mükemmel ısıtan bir soba icadı düşünmüş ve böyle sobalar ihale olunmuştur(Ekekon, 13.11.1943).

1944 senesinde çeşitli taşıtlarla şehrimize bol odun gelmeye başlamıştır. Odunun kilosu 5-5.25, mangal kömürünün kilosu da 16 kuruş üzerinden satılmaktadır(Ekekon, 19.08.1944). Memlekette duyulan yakacak sıkıntısını gidermeye düşünen ilgili makamlar, Kok kömürü ocaklarının verim çapını arttırmak ve bu arada taşıt işini de genişleterek satışları serbest bırakmak yolunda karar almışlardır. Bu suretle odun fiyatlarında alıp yürümüş olan ölçsüz pahalılık da kaybolacaktır(Ekekon, 09.06.1945). Dairelerle memurlara ve bu arada emeklilere Kok kömürü verilmek çaresi bulunursa da odun fiyatları yarıya düşer ve böylelikle yoksullarında alım gücü artmış olur(Ekekon, 24.05.1945). Valilik emrine 1944 yılında olduğu gibi 1500 ton kok kömürü ve 600 ton kripel kömürü tahsis edilmiştir(Ekekon, 23.08.1945). Buna rağmen odun fiyatları sabitlenmiş 5- 6- 6,5 kuruşa alınıp satılmaya devam etmektedir(Ekekon, 11.08.1945).

Tablo 16: Odun Kömürü- Odun Perakende Fiyatının Yıllık Ortalaması

Fiyat: kilo-kuruş olarak

	1941	1942	1943	1944	1945
Odun Kömürü	7.14	10.33	15.49	17.00	17.00
Odun	0.08	3.41	5.46	6.23	5.96

Kaynak: İ.G.M. , 1947: 420, 421

Piyasada kunduracıları ve bilhassa inşaatçıları ciddi surette sıkın çivisizlik buhranı vardı. Darlığı önlemek için inşaat ve tamiratı olduğunu belediyeden aldıkları ruhsatnameler, vesika ve planlarla ispat etmiş olanlara inşaatların derecelerine göre Ticaret Vekâleti tarafından şehrimize gönderilen 6 ton çividen derecelerine göre tevziatı yapılacaktır(Ekekon, 09.06.1941). Fiyat murakabe komisyonu çivinin kilosu 127,50 kuruş olarak tespit etmiştir (Ekekon, 29.11.1941). 1942 yılında şehre getirilen 15 ton ve evvelce getirilip bakiye kalan 774 kilo çivinin beher kilosunun satış fiyatı ise 78 kuruştur(Ekekon, 28.05.1942). 250- 300 kuruşa kadar yükselen çivi fiyatlarının ihtiyacı karşılamaması üzerine bir Amerikan firmasının her nevi demir çivinin kilosunu 12 kuruştan satmak istediğini bildirmiştir(Ekekon, 09.11.1944).

Piyasa çok fazla bulunamayan kibrit halkın her tabakasına çok lazım olan bir madde idi. Kibrit iki kere zam alarak 2.25 kuruş olmuştur(Ekekon, 27.11.1943).

Konya Fiyatlarla Murakabe Komisyonun tüccarlardan fiyatlarını istediği maddeler arasında çimento ve kalay da vardır(Ekekon, 20.06.1940). Anadolu Ajansı portland çimentosunun fiyatını sehven 15 lira olduğunu duyurmuştur(Ekekon, 06.02.1939). Toptan satış yapan ticarethanelerin mağaza ve depo masrafları, kar olarak 50 kuruş ve belediyelerce makul görülecek masrafları ilave ederek azami satış fiyatı tespit edebileceklerdir(Ekekon, 04.03.1939). Verilen karara göre bir ton çimento 2956 kuruşa, 50 kiloluk bir torba da 145 kuruşa satılacaktır(Ekekon, 25.03.1939). Çimento fiyatlarına zam yapılmış, portland nevi için 41,80 lira tespit edilmiştir(Ekekon, 20.05.1943). 1944 yılı için 30 ton çimento verileceği haber alınmıştır(Ekekon, 20.04.1944).

Bakırın zehirlememesi için kalay gerektiği için, birinci derecede bir kıymet ve önemi vardı. Bakır çıkış tencereler götürüldüğü zaman, kalaycı Konya’da en az 10 ton kalay olmasına rağmen, kalayın kalmadığı söyleniyordu(Ekekon, 02.10.1939). Ticaret Vekâleti vilayetimiz için İstanbul Umum Müdürlüğüne 75 kilo kalay için talimat vermiştir(Ekekon, 15.01.1944).

Bir Amerikan ticaret firması gümrükte teslim şartı ile 2.5 liraya külliyetli kalay satma teklifinde bulunmuş, bu teklif hükümetçe uygun görülmüş ve kalay için gerekli teşebbüslere girilmiştir(Ekekon, 24.04.1945). İthal edilen kalaylarla birlikte oldukça önemli fiyat indirilişleri yapılmıştır(Ekekon, 25.08.1945). Bir zamanlar 80 liraya kadar fırlamış ve milleti renkli tencerelerde yemek yeme zorunda bırakmış olan kalayın kilosu 13 liraya düşmüştür. Fakat bu fiyat üzerinden bile alan bulunmamaktadır(Ekekon, 07.09.1945).

3.1.7. Konya Ticaret ve Zahire Borsası’nda Görülen Fiyat Hareketleri

Konya’da Osmanlı son devrinden bu yana Konya Ticaret Odasına bağlı bir borsa bulunmaktadır(Arabacı, 1999:141). Borsanın en başlı görevi, “ zahire, hububat, un, toprak ve hayvan mahsulleri, sınai maddeler gibi ticari emtianın alım satım ve taahhüt muamelelerini” yapmaktır(Yerman: Ağaoğlu, 1943: 59).

Tablo 17: 1939 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları

	Oca.39	Şub.39	Mar.39	Nis.39	May.39	Haz.39	Eyl.39	Eki.39
Buğday	4.343	4.414	4.479	4.449	4.506	5.070	3.817	3.564
Arpa	3.623	3.377	4.477	3.669	3.888	4.709	3.413	3.732
Çavdar	3.429	2.676	2.700	2.757	3.039	3.453	3.628	4.045
Yulaf	3.544		3.006	3.471	3.407	3.955	4.004	3.572
Yapağı	44.487	45.000	45.000	43.750	42.946	46.011	42.150	39.000

Kaynak: 1939 Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 18: 1940 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları

	Şub.40	Nis.40	May.40	Haz.40	Ağu.40	Eyl.40	Kas.40	Ara.40
Buğday	5.664	5.250	20.012	5.904	5.173	5.744	7.378	8.178
Arpa	4.734	5.385	5.283	4.860	3.690	4.082	5.059	5.605
Çavdar	4.324	4.000	4.000	4.092	3.443	4.205	4.291	4.334
Yulaf	4.306	5.410	5.410	15.745	4.401	4.478	5.065	5.250
Yapağı	57.354	61.380	46.420	42.944	52.272			

Kaynak: 1940 Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 19: 1941 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları

	Oca.41	Şub.41	Mar.41	Nis.41	May.41	Haz.41	Tem.41	Ara.41
Buğday	8.325	8.323	8.293	8.284	8.133	8.133	8.133	8.223
Arpa	5.618	5.840	5.943	5.950	5.950	5.950	5.950	5.618
Çavdar	4.290	5.471	5.943	5.959	5.959	5.959	5.959	4.290
Yulaf	5.250	5.999	6.294	6.269	5.920	5.920	5.920	5.250

Kaynak: 1941 Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 20: 1943 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları

	Nis.43	May.43	Haz.43	Eyl.43	Kas.43
Buğday	99.000	79.725	85.257	28.000	28.000
Arpa	72.280	56.620	62.464		26.000
Çavdar	56.500	58.000	71.000		47.000
Yulaf	46.480	31.750	36.667		55.000
Yapağı	50.000	47.527	58.550	140.000	140.000

Kaynak: 1943 Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 21: 1944 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları

	Mar.44	May.44	Haz.44	Tem.44	Ara.44
Buğday	26.980	23.880	25.000	26.700	26.830
Arpa	22.420	19.130	19.000	20.000	20.970
Çavdar	21.000	20.860	19.000	20.050	17.980
Yulaf	13.000	14.650	14.000		14.340
Yapağı	140.000	187.757			

Kaynak: 1944 Tarihli Ekekon Gazetesi

Tablo 22: 1945 Yılı Ticaret ve Zahire Borsası Muamele Cetveli Aylık Ortalama Fiyatları

	May.45	Ağu.45
Buğday	26.540	27.700
Arpa	26.200	25.000
Çavdar		
Yulaf	23.230	
Yapağı	139.030	110.000

Kaynak: 1945 Tarihli Ekekon Gazetesi

3.2. BANKALAR

Cumhuriyetin ilanından önce konya’da faaliyette bulunan milli şirketler ve milli bankalar, Cumhuriyet’ten sonra da faaliyetlerini devam ettirdiler. Ancak bunlardan 4 banka çalışmalarını uzun süre sürdürmüştür

3.2.1.Konya İktisadi Milli Bankası

20 Mart 1940'da Selahattin Muşkara yetkili müdür olarak atandığı, aynı zamanda bankanın 1939 yılına ait olağan genel kuru toplantısı yapılmıştır. Toplantıda ; “Banka idare meclis faaliyet raporu ile murakıp raporu okundu, ibra edildi, 1939 yılı bilançosunun tetkik ve tasdiki, bankanın ticaret ile ilgili olarak idare meclisinin teklifinin değerlendirilmesi, hizmet süreleri dolan 5 üyenin yerine yenilerinin seçilmesi ve 1940 senesi için bir murakıp atanarak ücretinin takdiri” konuları görüşüldü(Ekekon, 16.02.1940).

5 Nisan 1940 günü kamuoyuna duyurulan şirketin 1939 yılı yıllık bilançosuna göre, bankanın eski ihtişamlı günlerine döndüğü hissi vardır. Çünkü bilançoya göre bankanın yıllık karı 3028 lira 73 kuruş olarak gerçekleşmiştir(Erol: Atalay, 2011:29).

Tablo 23: Konya İktisadi Milli Bankası 1939 yılı bilançosundaki diğer miktarlar

AKTİF	Lira	Kuruş	PASİF	Lira	Kuruş
Kasa Mevcudu	11994	62	sermaye	150000	
Senedat Cüzdanı	105276	79	kanuni ihtiyatlar	13036	25
Borsada kota edilmiş esham ve tahvilat	1537		mevduat	7694	49
Borsada kota edilmiş esham ve tahvilat	60610		vadesiz tasarruf mevduatı	2167	23
açık kredili hesabı cari	4461	20	muhtelif alacaklılar	31042	60
teminatlı hesabı cari	2425	43	Karşılıklar	7004	
muhtelit(borçlular)	5842	85	Kar	3028	73
Kasalar (menkul mallar)	629	28			
Mefruşat(menkul mallar)	255	92			
Banka binası	9571	75			
Diğer menkuller	6368	46			
YEKÜN	213973	30		213973	30

Kaynak: (Ekekon, 05.04.1940).

Konya İktisadi Bankası'nın 1939 yılında, tasarruf mevduatı hesabındaki mudi sayısı 20, mevduatı 2167 lira, vadesiz tevdiatındaki mudi sayısı 7, tevdiatı ise 7694 liradır. Vadeli tevdiatı bulunmayan bankanın toplam mudi sayısı 27 kişi, yekünü ise 9861 liradır (Ekekon, 05.04.1940).

Bankanın 1940 bilançosuna göre karı ikiye katlamıştır. Bankanın 1940' daki tasarruf mevduatı hesabındaki mudi sayısı 23, mevduatı 3740 lira, vadesiz tevdiatındaki mudi sayısı 8, tevdiatı ise 16097 liradır. Vadeli tevdiatı bulunmayan bankanın toplam mudi sayısı 31 kişi, yekunu ise 19846 liradır(İ.U.M., 1940-1941:460-462).

Tablo 24: Konya İktisadi Milli Bankası 1940 yılı bilançosu

AKTİF	Lira	Kuruş	PASİF	Lira	Kuruş
Kasa ve merkez bankası	11908	89	Sermaye	150000	
Kanuni karşılıklar kasası	1527		İhtiyatlar	151	40
Esham ve tahvilat cüzdanı	59776		İleride vukuu muhtemel zarar karşılığı	13187	65
Avanslar	112740	29	Kanuni ihtiyatlar	305	80
Borçlu cari hesaplar	4461	20	Fevkalade ihtiyatlar	13641	85
Muhtelif borçlar	1250	47	Karşılıklar	7183	5
Emtia mevcudu	4875	73	Mevduat ve cari hesaplar	3749	74
Sabit kıymetler	885	20	Tasarruf mevduatı	16097	55
Menkuller	15272	38	Diğer mevduat	19847	29
Gayrimenkuller	16157	58	Talep olunmamış kıymetler	1020	90
			Muhtelif alacaklar	1958	47
			Sair pasifler	15792	47
			Kar	69760	17
YEKÜN	212697	16	YEKÜN	212697	16

Kaynak: (Ekekon, 15.04.1941).

Bankanın 1941 yılındaki tasarruf mevduatı hesabındaki mudi sayısı 14, mevduatı 5000 lira, diğer mevduatlardaki mudisi 9, mevduatı ise 7000 liradır. bankanın toplam mudi sayısı 23 kişi, yekunu ise 12000 liradır(İ.U.M., 1943:309-310).

Bankanın 1942 yılında vadesiz hesap mevduatı 13.458 lira olup, tasarruf mevduatında 16 mudi ve 9000 lira mevduatı ile, diğer mevduat hesaplarında 9 mudi ve 4.000 lira mevduatı vardı. Bu toplamda 25 mudi ve 13.000 lira yekun oluşturmaktadır (İ.U.M., 1942-1943:266-267). Bankanın zararı 2300 liradır (Ekekon, 06.04.1943).

1943 yılı faaliyeti için toplanan banka genel kurulunun gündemi, 2303 lira 33 kuruş zarar eden bankanın, aktif ve pasif hesabında meydana gelebilecek zarar karşılığı sermayesi sadece 382 liradır. Bankanın kamuya ilan ettiği bilanço şöyledir:

Tablo 25: Konya İktisadi Milli Bankası 1943 yılı bilançosu

AKTİF	Lira	Kuruş	PASİF	Lira	Kuruş
Kasa	29680	67	Sermaye	150000	
Kanuni karşılıklar	3764		Vukuu melhuz zarar karşılığı	382	5
Esham ve tahvilat	57264		Kanuni ihtiyatlar	13418	30
Avanslar	79512	15	Fevkalade ihtiyatlar	764	10
Borçlu cari hesaplar	4451	20	Tasarruf mevduatı	5635	65
muhtelif borçlar	1933	29	Diğer mevduat	4339	46
Emtia mevcudu	3658	36	Talep olmayan kıymetler hesaplar	1325	
Menkuller	885	20	Muhtelif alacaklılar	2609	44
Gayrimenkuller	9571	75	Sair pasifler	14559	95
Eski seneler zararı	2300	44			
Bilanço senesi zararı	2	89			
YEKÜN	193033	95	YEKÜN	193033	95
Nazım hesaplar	61068	16	Nazım hesaplar	61068	

Kaynak: (Ekekon, 18.04.1944).

1944 yılı yıllık olağan genel kurulu toplantısında; bankanın 1944 yılı zararı bilançosuna göre 1230 lira 17 kuruş iken, temettü paylaşımının görüşülmeye alınması dikkat çekicidir. Ayrıca 1944 yılı bilançosunun aktif hesaplar bölümündeki

130.325 lira 15 kuruş avanslar hesabı ile, pasif hesaplar kısmındaki muhtelif alacaklar hesabı 38.236 lira 44 kuruş ile dikkat çekmektedir (Ekekon, 03.04.1945).

1941 yılından sonra banka zarar etmeye başlamıştır. Bundan da Cumhuriyet'in ilanından sonra, devlet bankalarının hemen hemen hepsinin Konya'da şubelerinin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü vatandaşın kredi alıp, geri ödemesindeki avantajı, mahalli bankalara oranla daha fazladır(Erol: Atalay, 2011:35).

3.2.2 Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi

Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi'nin 1939 yılında, tasarruf mevduatındaki mudi sayısı 46, mevcudu 9.767 lira, vadesiz tevdiat hesabında mudi sayısı 4 kişi mevcudu 2.561 lira olup vadeli hesap kısmında hiçbir mudi ve mevcudu yoktur. Toplamada mudi sayısı 50 kişi ve mevcudu ise 12.328 liradır(İ.U.M., C.10 :460-462).

Bankanın sırası ile 1940, 1941, 1942 yılı bilançosuna göre yekünde mudi sayısı 80, 130, 134, toplam mevcudu 10.668, 14.000, 16.000 liradır(İ.U.M., C.12 :460-462/C.13:309-310/C.14:266-267).

1943 senesi bilançosunun pasif kısmı hesaplarındaki yıllık elde edilmiş olan 31.204 lira 51 kuruşluk kar sanki bankanın eski günlerine doğru gitmekte olduğunu gösterse de, 95.817 liralık kefaletler ve 25.400 liralık sair nazım hesaplar dikkat çekicidir(Erol: Atalay, 2011:87).

Bankanın 30 Aralık 1944 yılı itibariyle onaylanan bilançosuna göre, vadeli hesabında 3.106 lira, vadesiz hesabında 49.283 lira, toplamda ise 52.389 lirası mevcuttur.

Tablo 26: Akşehir Bankası Türk Anonim Şirketi 1943 yılı bilançosu

AKTİF	Lira	Kuruş	PASİF	Lira	Kuruş
Kasa ve merkez bankası	58.108	9	Sermaye	600	
Kanuni karşılıklar kasası	12.555		İhtiyatlar		
			İleride vukuu muhtemel zarar karşılığı		
Senedat cüzdanı	55.277	37		4.714	83
Esham ve tahvilat cüzdanı	2.2		Kanuni ihtiyatlar	53.436	96
Avanslar	301.473	53	Fevkalade ihtiyatlar	58.151	79
Borçlu cari hesaplar	9.779	2	Karşılıklar	13641	
			Mevduat ve cari hesaplar		
Muhtelif borçlar	76.208	1			
İştiraklerimiz			Tasarruf mevduatı	22.403	45
Sabit kıymetler			Diğer mevduat	50	
			Talep olunmamış kıymetler		
Menkuller	5.446			1.515	41
Gayrimenkuller	67.346	76	Muhtelif alacaklar	46.878	74
Sair aktifler	183.256	12	Kar	31.204	51
YEKÜN	766.203	90	YEKÜN	766.203	90
NAZIM HESAPLAR	121.217		NAZIM HESAPLAR		
			Kefaletlerimiz	95.817	
			Sair nazım hesaplar	254	

Kaynak: (Ekekon, 30.03.1944).

3.2.3. Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi

1939 yılı bilançosunda itibari sermayesi 200.000 lira, tesviye edilen sermayesi 170.000 lira, ihtiyat akçesi 12.555 lira, mevduat ve alacaklı hesapları 17.314 lira, iskonto ve avansları 58.471 lira, karı ise 7.650 liradır. Tasarruf mevduatı fonundaki mudi sayısı 13 kişi, mevcudu 1550 lira, vadesiz tevdiat hesabındaki mudi sayısı 21 kişi olup, mevcudu 15.824 liradır. Toplamda mudi sayısı 34 kişi, yekünü 17.374 liradır(İ.U.M., C.11 :378/C.12:460-462).

Banka 1940'lı yıllarda gerek ticari mevduat ve gerekse tasarruf mevduatı sahasında büyük bir trend yakalayıp, Konya'da bu zihniyeti yaratmaya ve olgunlaştırmaya çalışmışsa da hedefine tam olarak ulaşamamıştır(Erol: Atalay,

2011:87). Sırasıyla 1941, 1942 yıllarında toplamda 14, 10 mudisi ve 34.000, 25.000 lira mevcudu bulunmaktadır(İ.U.M., C.13 :309-310/C.14:266-267).

1945 senesi Konya Ahali Bankası Türk Anonim Şirketi için son viraj olup bir dönüm noktasıdır. Çünkü tasfiye kararı alınarak, rekabet piyasasında daha fazla, az bir sermayeyle gayret gösterilmesinin çaba sarf etmekten başka bir manası yoktur(Erol: Atalay, 2011:87).

1944 yılı ortaklar genel kurulu olağan toplantısında çok tartışılan fesih konusunun bir sonraki toplantıya bırakılmasına rağmen, banka idari yönetimi işi daha fazla götüremeyeceği kanaatine varıp, olağanüstü genel kurul toplantısı kararı aldı. Fakat çoğunluk sağlanamadı. Toplantı 25.10.1945 tarihine ertelendi ve çoğunluğun aranmadığı toplantıda, bankanın kapatılması kararı alındı(Ekekon, 24.09.1945).

3.2.4. Konya Türk Ticaret Bankası

1939 yılı bilançosu ve 1940 yılı mali toplantısından basına yansıyan bilançolar aynıdır.

Tablo 27: Konya Türk Ticaret Bankası 1939 yılı bilançosu

AKTİF	TL	KRŞ	PASİF	TL	KRŞ
KASA MEVCUDU	5.486	58	Sermaye	500	
İktiraz hesabında matlup	19.507	80	Kanuni ihtiyat akçesi	13.165	87
Henüz satılmamış hisse bedeli	398.885		Zarar karşılığı hesabı	8.507	64
Açık kredi hesabı; cari de matlup	2.135	92			
Merkez Bankası Hissesi	700				
ilk tesisat masrafı	2.015	30			
Demirbaş eşya bedeli	1.819				
Emvali gayrimenkul	972	18			
Mevcut kumbara bedeli	347	40			
Nazım hesapları	89.805	38			
YEKÜN	521.674	51	YEKÜN	521.674.	51

Kaynak: (Ekekon, 02.04.1940)

Tablo 28: Konya Türk Ticaret Bankası 1941 yılı bilançosu

AKTİF	TL	KRŞ	PASİF	TL	KRŞ
KASA MEVCUDU	5.038	22	Sermaye	500	
İktiraz hesabında matlup	20.69	80	Kanuni ihtiyat akçesi	13.166	87
Henüz satılmamış hisse bedeli	398.885		Zarar karşılığı hesabı	8.713	72
Açık kredi hesabı; cari de matlup	2.135	92		26	37
Merkez Bankası Hissesi	700				
ilk tesisat masrafı	2.015	30			
Demirbaş eşya bedeli	1.711	76			
Mevcut kumbara bedeli	347	40			
Nazım hesapları	90.382	52			
YEKÜN	521.906	96	YEKÜN	521.906	96

Kaynak: (Ekekon, 12.05.1942)

31 Mart 1943 günü yapılan toplantıda, Konya Türk Ticaret Bankası ‘nın feshi yönünde karar çıktı(Ekekon, 18.04.1944).

SONUÇ

Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamasına rağmen, savaş ekonomisinin ağır koşullarını tümüyle yaşamıştır. Özellikle yetişkin nüfusun büyük çoğunluğunun askere alınması, doğal olarak tarımsal üretimde büyük düşürlere yol açmıştır.

Tarımda hızlı bir düşüş, sanayi üretiminde de çok yavaş bir artış gözlenmektedir. Tarımsal alanda besin maddeleri üretiminde düşüş yaşanırken sanayi bitkileri üretiminde yavaş bir artış gözlenmektedir. . Savaş yıllarında üretici köylü nüfusun büyük bölümünün uzun süreli silâh altında bulunması zirai üretimde özellikle buğday üretiminde % 50'ye yaklaşan bir gerileme meydana getirmiştir.

Buğday üretimi dönem boyunca ortalama % 9 dolaylarında düşerken, sınaî ürünleri durumlarını korumuşlar; tütün üretimi ortalama % 2 artmış; pamuk % 1 düşmüştür. Görülüyor ki, savaşla özellikle tarımsal alana büyük darbe indirmiştir. Tarım üretimi 1934-1938 arasındaki yıllık ortalama 7 303 399 tondan, 1945 yılında 4 013 439 tona düşmüştür. Tarımsal alanda uygulanan politikalar küçük köylülüğün bürokrasiden uzaklaşması sonucunu doğurmuştur.

Bu dönemde Milli Korunma Kanunu'na dayanarak Bakanlar Kurulunun oluşturduğu Koordinasyon Heyeti, yayımladığı "Koordinasyon Heyeti Kararları" ile Türkiye ekonomisini bütün ayrıntıları ile düzenlemiştir.

Milli Korunma Kanunu Bakanlar Kuruluna ekonominin bütününi düzenleme olanağı sağlayan çok geniş yetki ve görevler veren bu yetkilerin esas olarak ekonominin bütün ayrıntıları ile kararnamelerle yürütölmesini öngören bir yasadır. Milli Korunma Kanunu uygulanması, istenen sonuçları sağlayamamıştır. Saydam döneminde uygulanan sıkı piyasa kontrolü politikası resmi fiyatları aşağıda; tutabilmiş ama belirtilen bu fiyatlardan mal bulmak çok zorlaşmış ülkede kara borsacılık yani Kara Pazar yaratılmıştır.

Özellikle zaruri ihtiyaç maddelerinden olan un, yağ ve şekerde bu durum had safhaya varmıştır. Bunun yanı sıra ilaç, odun-kömür, kırtasiye, inşaat,

malzemeleri ile cam, kalay, kimyevî maddelerde de yaygın bir şekilde stokçuluk ve karaborsa oluşmuştur.

Art arda yayınlanan ekonomik hayatı düzenleyen kararnamelere âdeta meydan okurcasına hızlanan kara borsa ve ihtikâr süreci, Hükümetin sıkıntılarını arttırmıştır. Vurgunculüğün yaygınlaşması sonucu doğmuştur.

Savaş yıllarında Konya'nın başka önemli zorlukları da vardı. Modern tarıma geçilemediği için Konya insanı kuraklıklarla mücadele ediyordu. Havaların iyi gittiği yıl çiftçinin yüzü bir nebze gülerken, kuraklık olduğu zaman da büyük sıkıntılar yaşıyordu. Böyle durumlarda hayvancılık gelişebiliyor, bu işle uğraşanların da işi bir yıl rast giderken, ertesi yıl hayvanların beslenme koşullarının kötü olması, sağlıklı ahırların olmaması sonucu büyük telefata meydana gelebiliyordu. Hükümet bu gibi durumların önüne geçebilmek için çiftçiye ve hayvancılıkla uğraşanlara imkânlar ölçüsünde yardımcı olmaya çalışıyordu. Bu dönemde bitki ve hayvan hastalıklarına karşı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Tarımı çeşitlendirilmeye çalışılmış, bunun dışında bol bol meyve fidanları dağıtılmıştır.

Savaş yıllarında, Konya kentleşme açısından diğer illere göre oldukça iyi konuma ve avantajlara sahipti. Konya, imar sorunları açısından, gerek oldukça eskiden imar uygulamasına konu olması ve bu planların özenle uygulanmaya çalışılması, gerekse coğrafi konumun elverişli olması dolayısıyla imar ve kentleşme sorunu en düşük düzeyde olan illerimizden birisiydi.

Şehirde temel tüketim mallarını bulmak kimi zaman mümkün olmamıştır. Kahve, şeker, petrol bulabilmek için çok mücadeleler yapılmıştır. Konya Türkiye'nin hububat ambarı olsa da ekmek büyük sorun olmuş, devlet kimi zaman ekmeğe narh koyarak halkın daha ucuza yemesini sağlamaya çalışmışsa da, fırıncılar bu duruma karşı gelerek ekmek çıkarmamışlar ve devlete geri adım attırmaya çalışmışlardır. Bu duruma çare olarak içine kepek ve arpa katılarak ekmek fiyatları ucuzlatılmaya çalışılmıştır. 1942 yılı başında buğday üretiminde düşüş sebebiyle, ekmek tüketimini sınırlandırmak için büyük kentlerde karne uygulamasına geçilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye savaşa girmezken Konya, savaşın aęrlyęını altı yıl boyunca sırtında taşıyan vilayetlerden biri olmuş ve bu durumdan bir şekilde çıkmayı başarmış ve yeni dönemin düzenine uyum sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- AHIŞKALI, Y. (1940). "Harp İktisadiyatımız", Bütün. Sayı:30.
- AKANDERE, O. (1998). Milli Şef Dönemi, Çok Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler (1938-1945),. İstanbul: İz Yayıncılık.
- AKÇAKAYA, M.S.(2010)"İkinci Dünya Savaşında Konya'da Günlük Yaşam"
Konya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- AKDEVELİOĞLU, A. (2001). Türk Dış Politikası Cilt 1: 1919-1980. İstanbul: İletişim Yayınevi.
- AKINCI, E. (1986). Doğal İpekte Sermaye Birikimi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayını,.
- ALTAN, M.Ş.(1944) "Konya'da Küçük Sanatlar", Konya Halkevi Dergisi, S.70, Ağustos
- ARMAOĞLU, F. (1987). 20.yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- AVCIOĞLU, D. (1975). Türkiye'nin düzeni (Dün Bugün Yarın). İstanbul.
- AYDEMİR, Ş. S. (1975). İkinci Adam (Cilt 2. Cilt). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- AYDEMİR, Ş. S.(1966). Suyu Arayan Adam. İstanbul.
- AYSAN, M. A. (1981). Atatürk'ün ekonomi Politikaları. Kırklareli: Sermet Matbaası.
- BAŞOL, K. (1984). Demografi Genel ve Türkiye. İzmir: İzmir Üniversitesi Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- BENGİ, H. (1943). Milli Korunma Kanun ve Kararları. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- BORATAV, K. (1982). Türkiye'de Devletçilik. Ankara.
- BORATAV, K. (1987). İktisat Tarihi 1908-1985,. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Brinton, crane, john b. Christopher ve robert lee Wolff(1982). 1453'ten Bugüne Dünya Tarihi ve. Çağdaş uygarlık, (çev. Mete Tunçay), Cem yayınevi
- CEM, İ. (1986). Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi. İstanbul: Cem Yayınevi.

- ÇEÇEN, A. (1990). Halkevleri Atatürk'ün Kültür Kurumu. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- ÇUMRALI, S.; KARAY, T. (1943). Milli Korunma Kanunu. Ankara.
- DERİNGİL, S. (2007). Denge Oyunu 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları / Türkiye Araştırmaları Dizisi.
- DİRİMTEKİN, H. (1987). Türkiye Ekonomisi. Eskişehir: Sevinç Matbaası.
- EKİNCİ, N. (1997). İkinci Dünya Savaşından Sonra Türkiye'de Çok Partili Düzene Geçişte Dış Etkiler. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- GEDİKOĞLU, Ş. (1991). Türkiye'de Yaygın Eğitimden Çağdaş Halk Eğitimine. Ankara: Kadıoğlu Matbaası.
- GÜÇLÜ, M. (1996). Varlık Vergisi ve Ankara Uygulaması. İzmir: Tarih İncelemeleri Dergisi XI.
- GÜLERMAN, A. (1987). Türkiye'nin Ekonomik ve Toplumsal Yapısı. İstanbul: Anadolu Matbaacılık.
- GÜRSOY, A. (1998). "Üç Kuşak Cumhuriyet". İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- GÜRSOY, G. (1983). "Sağlık", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- GÜZEL, M. Ş. (1998). Osmanlı'dan Cumhuriyet Türkiyesine İşçiler 1839-1950. İstanbul.
- HAALAMOF, M. ;Sipols, V. (1975). II. Dünya Savaşının Nedenleri, Emperyalizmin. İstanbul.
- HERSHLAG, Z. Y. (1968). Türkiye'de İktisadi Planlama. İstanbul: İktisadi Araştırma Vakfı
- İLMEN, S. (1952). Milli Korunma Kanunu Gayrimenkul Sahipleri Derneği.
- KARADAĞ, N. (1998). Halkevleri Tiyatro Çalışmaları 1932-1951. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KARAKUŞ, Erdoğan, (2004), İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri 1938-39, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- KARAOSMANOĞLU, Y. K. (1981). Politikada 45 Yıl. İstanbul: Bilgi Yaymevi.

- KOÇAK, C. (1986). Türkiye’de Milli Sef Dönemi (1938–1945),Ankara,1986.
Ankara.
- Koçak, C.(1995)Siyasal Tarih (1923-1950) Türkiye Tarihi 4, Çağdaş Türkiye 1908-1980, Cilt: II; İstanbul, Cem Yayınevi
- KURTBERK, S. (1942). Harp ve Ekonomi. İstanbul: İnsel Kitabevi.
Maliye Mecmuası
- METİNSOY, M. (2007). İkinci Dünya Savaşında Türkiye (Savaş Ve Gündelik Yaşam). İstanbul: Homer Kitabevi.
- ORAN, B. (1970). Ankara Üniversitesi S.B.F.Dergisi.
- ORAN, B. (2004). Türk Dış Politikası C-I. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ORAN, B. (2004). Türk Dış Politikası C-I. İstanbul: İletişim Yayınları.
- ORUZ, İ., : YIRCALI, S. (1944). Fiyat Murakabesi Mevzuat ve Tatbikatı. İstanbul.
- ÖZ, C. (1952). II. inci Dünya Harbinin Tarihi. İstanbul: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- PAMUK, Ş. (1987). “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Devlet, Tarımsal Yapılar ve Bölüşüm. 11. Tez Dergisi , 132-133.
- Pamuk, Ş.(1986), “II. Dünya Savaşı Yıllarında İaşe Sorunu ve Köylülük”, Tarih ve Toplum, Cilt: 6, Sayı:35, İstanbul
- POLATKAN, S. (1986). Dünya Savaşları B.2. İstanbul: Gül Matbaası.
- SEMİZ, Y. (1999) Cumhuriyet Döneminde Konya’nın İktisadi Durumu 1923–1960, Mili Mücadele’den Günümüze Konya (1915–1965), C.I, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü, Konya 1999, s:141–168.
- SERTEL, S. (1987). Roman Gibi, Demokrasi Mücadelesinde Bir Kadın. İstanbul: Belge Yayınları.
- SOSYAL, İ. (1983). Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ŞAHİN, H. (1998). Türkiye Ekonomisi. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- ŞİMŞİR, B. (1996). Bizim Diplomatlar. Ankara: Bilgi Yayınları.
- TEZEL, Y. S. (1994). Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi 1923-1950 . İstanbul,: Tarih Vakfı Yurt.

- TİMUR, T. (1971). Türk Devrimi ve Sonrası (1919-1946). Ankara.
- Timur, T.(1994) Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, İletişim Yayınevi, İstanbul.
- TOKER, M. (1990). Tek Partiden Çok Partiye. Ankara: 3. Baskı, Bilgi Yayınevi.
- TONGUÇ, İ. H. (1990). Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- TUNÇER, M. : ARIEMRE, M. F. :AKŞİT, R. (1955). Milli Koruma Mevzuatı, Şerh ve İzahı. Ankara: Yıldız Matbaası.
- TURAN, K. (1942). “Milli Korunma Kanunu Üzerine Bir Konuşma”. Türk İktisat Cemiyeti Konferansları Serisi.19,. Ankara.
- TURAN, Şerafettin, (2000), İsmet İnönü, Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TÜRE, F. (1999). İstanbul Dört Çağı, İstanbul Panelleri. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- TÜRK, İ. (1957). Malî Yardımlar Nazariye ve Tatbikat. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 76-58.
- UÇAROL, R. (1985). Siyasi Tarih: 1789-1994. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- ULMAN, A. H. (1968). Türk Dış Politikasına Yön Veren Etkenler(1923-1968). Ankara Üniversitesi S.B.F. Dergisi .
- ÜÇOK, Ç. (1975). Siyasi Tarih(1789-1960). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- ÜLKEN, Y. (1981). Atatürk ve iktisat : iktisadi kalkınmada etkinlik sorunu ve "eklektik model". İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları / Genel yayın ; 224.
- YERASIMOS, S. (1980). Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye. İstanbul: Gözlem Yayınevi.
- YILMAZ, V. (1998). Siyasi Tarih. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- YİĞİT, A. (1993). İnönü Dönemi Eğitim ve Kültür Politikası 1938-1950. Ankara: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Anadolu Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Ekekon Gazetesi

Ulus Gazetesi

Son Posta Gazetesi

Ayın Tarihi Dergisi

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri

İstatistik Genel Müdürlüğü Küçük İstatistik Yıllığı

Koordinasyon Heyeti Karar Sayısı

Devlet İstatistik Enstitüsü

Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü